

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Н. М. Любенко

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
“Центр учбової літератури”
2009

УДК 336.64(075.8)
ББК 65.290-93я73
Л 93

Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-Г-93 від 10.01.2009)

Рецензенти:

Срмошенко М.М. – доктор економічних наук, професор Національної академії управління;

Терещенко О. О. – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів підприємств КНЕУ імені Вадима Гетьмана;

Шаблиста Л. М. – доктор економічних наук, професор ДУ Інституту економіки та прогнозування НАН України.

Любенко Н. М.
Л 93 Фінанси підприємств. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.

ISBN 978-966-364-923-8

Навчально-методичний посібник підготовлений відповідно до рекомендованої Міністерством освіти і науки України програми дисципліни “Фінанси підприємств”.

У посібнику викладено теоретичний матеріал основних тем курсу, наведено тестові завдання і контрольні запитання для самоперевірки, представлено навчальні завдання до практичних занять і самостійного вивчення дисципліни, подано розширений термінологічний словник.

Для студентів, слухачів факультетів післядипломної освіти економічних спеціальностей та викладачів.

УДК 336.64(075.8)
ББК 65.290-93я73

ISBN 978-966-364-923-8

© Любенко Н. М. 2009.

© Центр учбової літератури, 2009.

ВСТУП

Дисципліна «Фінанси підприємств» належить до ряду дисциплін, які вивчаються студентами, що проходять бакалаврську підготовку за спеціальностями економічного спрямування.

Предметом навчальної дисципліни «Фінанси підприємств» є система фінансово-економічних відносин в процесах діяльності підприємств як господарських суб'єктів.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Фінанси підприємств» є формування базових знань і практичних навичок, необхідних для виконання завдань оцінювання, планування та управління фінансовими ресурсами і фінансовими процесами на підприємствах у сучасних ринкових умовах.

Завданнями навчальної дисципліни, що мають бути вирішені в процесі її вивчення, є:

- вивчення сутності й функцій фінансів підприємств, фінансових ресурсів та джерел їх формування;
- пізнання особливостей фінансової діяльності та внутрішніх і зовнішніх фінансових відносин підприємств;
- оволодіння принципами фінансового аналізу та фінансового планування на підприємствах;
- набуття навиків фінансових розрахунків.

Вивчення курсу спрямоване на формування таких **знань та умінь**, які забезпечують використання навичок управління фінансами підприємств при виконанні завдань фахової діяльності, зокрема:

- оцінювати фінансові ресурси і фінансові результати діяльності підприємств як суб'єктів господарювання;
- оцінювати і прогнозувати основні параметри фінансового стану підприємств як суб'єктів господарювання;
- обґрунтовувати фінансовими розрахунками оптимальні економічні рішення в практичній діяльності суб'єктів господарської діяльності;
- оптимізувати фінансові відносини з акціонерами, інвесторами, фінансовими установами щодо фінансового забезпечення діяльності підприємства.

Курс дисципліни «Фінанси підприємств» в структурно-логічній схемі підготовки бакалаврів спирається на знання і навички, отримані студентами при вивченні курсів: «Фінанси», «Гроші та кредит», «Економіка підприємства», «Бухгалтерський облік», і є ви-

хідним щодо циклу професійно-орієнтованих дисциплін підготовки спеціалістів і магістрів.

Зміст курсу вивчення дисципліни «Фінанси підприємств» розкривається в таких 12 темах, згрупованих за двома змістовними модулями:

МОДУЛЬ 1. Фінансова оцінка ресурсів та результатів діяльності, розрахункові і податкові відносини підприємств.

Тема 1. СУТНІСТЬ І ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 2. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ТА КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 3. ГРОШОВІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Тема 4. ГРОШОВІ ПОТОКИ, ДОХОДИ І ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 5. ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 6. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

МОДУЛЬ 2. Управління фінансовими ресурсами і фінансовими потоками на підприємствах.

Тема 7. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Тема 8. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РУХУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Тема 9. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 10. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 11. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Тема 12. ФІНАНСОВА САНАЦІЯ І БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВ

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Сутність фінансів та фінансового механізму підприємства.
2. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи підприємства.
3. Основні документи фінансової звітності та вимоги до їх складання

Основні терміни і поняття:

фінанси, фінансова система, фінанси підприємств, функції фінансів підприємств, фінансові відносини, фінансові ресурси, фінансовий механізм, фінансова робота, фінансова діяльність, фінансові важелі, фінансова звітність.

1.1.1. Сутність фінансів та фінансового механізму підприємства

Фінанси підприємства – це економічні відносини, пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом та використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання.

До фінансів підприємства належать такі групи економічних відносин:

- пов'язані з формуванням власного капіталу суб'єктів господарювання;
- пов'язані з утворенням грошових доходів;
- пов'язані з внутрішньогосподарським розподілом доходів з метою забезпечення процесів виробництва і реалізації;
- пов'язані з податковими та іншими фінансовими зобов'язаннями перед державою та державними фондами цільового призначення;
- пов'язані з банківськими установами з приводу одержання та погашення кредитів, зберігання коштів та розрахунково-платіжного обслуговування;
- пов'язані зі страховими компаніями;
- пов'язані з діяльністю на фінансових ринках з приводу розміщення власних цінних паперів, купівлі-продажу цінних паперів інших суб'єктів.

У процесі відтворення і кругообігу фінанси виявляються та відображають свою сутність через такі цільові функції:

1. Формування фінансових ресурсів, використовуючи власні та залучені джерела.
2. Розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення всіх видів діяльності та виконання фінансових зобов'язань.
3. Розподіл чистого прибутку на виплати власникам та на реінвестування.
4. Контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів.

Фінансовий механізм підприємства — це система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати його діяльності. Оптимальна взаємодія фінансових відносин досягається використанням усіх фінансових категорій (виручка, прибуток, амортизація, оборотні кошти, кредит, бюджет, податки), нормативів, різного роду стимулів, пільг, санкцій та інших фінансових важелів.

1.1.2. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи підприємства

Фінансова діяльність – це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємства та досягнення поставлених цілей.

Основні завдання фінансової діяльності:

- фінансове забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності;
- пошук резервів збільшення рентабельності та платоспроможності;
- виконання фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарювання, державними органами і установами;
- мобілізація фінансових ресурсів в обсягах, необхідних для фінансування виробничого і соціального розвитку;
- контроль за ефективним цільовим розподілом та використанням фінансових ресурсів.

В основу організації фінансів підприємств покладений комерційний розрахунок – господарський механізм, який ґрунтується на таких основних принципах:

- саморегулювання;
- самоокупність;

Тема 1. Сутність і організація фінансів підприємств

- самофінансування;
- реальна фінансово-економічна відповідальність підприємства.
Фінансова робота підприємства здійснюється за такими основними напрямками:
- фінансове прогнозування та планування (визначення загальної потреби у грошових коштах, визначення обсягів витрат для забезпечення поточної діяльності, визначення потреб в інвестиційних коштах для розвитку, оцінка можливостей залучення капіталу інвесторів, визначення потреби у кредитних залученнях для поточної роботи та розвитку тощо);
- оперативна фінансова робота (забезпечення своєчасності розрахунків з державою, з іншими господарськими суб'єктами в межах укладених угод, з працівниками підприємства тощо);
- аналіз та контроль фінансової діяльності (здійснення діагностики фінансової результативності виробничо-господарської діяльності, пошук резервів збільшення доходів та зменшення витрат, оцінка фінансового стану з точки зору платоспроможності тощо).

Виходячи з функцій фінансів підприємств, можна виокремити такі основні функціональні блоки системи управління фінансовими ресурсами підприємства:

Фінанси підприємств

У складі основних фінансових методів і важелів, які формують і забезпечують ефективність фінансового механізму підприємства, можна виокремити такі:

Фінансові методи	Фінансові важелі
Розрахунково-цінова політика	Виручка від реалізації Грошові надходження
Система розрахунків	Форми і умови розрахунків Фінансові санкції
Амортизаційна політика	Методи амортизації Норми амортизації
Нормування витрат і запасів	Норми матеріальних витрат Норми матеріальних та інших запасів Норми трудовитрат
Інвестиційна політика	Обсяги прямих інвестицій Ефективність (окупність) обсяги інвестицій Обсяги і доходність фінансових інвестицій
Фінансове кредитування	Терміни кредиту Кредитні відсотки Кредитні послуги банку
Оренда (лізинг)	Строки оренди Орендні платежі
Оподаткування	Форми і системи оподаткування Ставки оподаткування
Дивідендна політика	Розмір дивідендних виплат Форма дивідендних виплат

1.1.3. Основні документи фінансової звітності та вимоги до їх складання

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства.

До основних документів регулярної фінансової звітності підприємства, форми, вимоги до складання і порядок представлення яких визначено загальнодержавними нормативними документами, належать:

- Баланс підприємства – форма № 1;
- Звіт про фінансові результати – форма № 2;
- Звіт про рух грошових коштів – форма № 3;
- Звіт про власний капітал – форма № 4.

Малі підприємства будь-яких організаційно-правових форм, що обрали за власним бажанням спрощену форму ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності подають баланс підприємства та звіт про фінансові результати з деяким скороченням переліку статей зазначених документів фінансової звітності.

Фінансова звітність подається органам, до сфери управління яких належать підприємства, трудовим колективам на їх вимогу, власникам (засновникам) відповідно до установчих документів, а також, згідно із законодавством, іншим органам та користувачам.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна (квартальна) звітність, яка охоплює певний період, складається наростаючим підсумком з початку звітного року.

З метою забезпечення деталізації і обґрунтованості статей фінансових звітів останні містять основні форми та примітки до них у вигляді пояснень і додаткових показників відповідно до чинних стандартів бухгалтерського обліку.

Примітки до фінансових звітів за своїм складом поділяються на такі компоненти:

Висвітлення облікової політики здійснюється шляхом опису:

- а) принципів оцінки статей звітності;
- б) методів обліку щодо окремих статей звітності.

Керівництву підприємства під час підготовки приміток до фінансових звітів необхідно пам'ятати таке:

- якщо до фінансової звітності вводяться показники діяльності філій та інших відокремлених підрозділів підприємства, то це повинно бути розкрито у примітках;

- якщо період, за який складений фінансовий звіт, відрізняється від загальноприйнятого звітного періоду, то причини і наслідки цього повинні бути розкриті у примітках;
- якщо необхідна інформація подається в основній частині звітів, то немає потреб повторювати її в примітках;
- розкриття інформації може поєднувати коментарі та конкретні кількісно визначені дані;
- визначення рівня докладності розкриття інформації в примітках – в компетенції професійного судження керівництва з урахуванням встановлених вимог.

1.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

1.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Розкриття сутності фінансів підприємств.
2. Визначення основних функцій фінансів підприємств.
3. Розгляд основних напрямків фінансової роботи на підприємстві.
4. Характеристика фінансових інструментів і фінансових важелів.
5. Принципи і вимоги щодо складання фінансової звітності підприємства.

1.2.2. Тестові завдання

Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки один з наведених варіантів відповідей

1. Фінанси підприємств – це:

- а) грошові кошти підприємства;
- б) сума коштів статутного фонду підприємства;
- в) сума коштів, сформованих за рахунок зовнішніх і внутрішніх джерел;
- г) системи фінансових відносин, що формуються на підприємстві.

2. Система фінансових відносин – це поєднання:

- а) фінансових відносин між підприємством і бюджетом та між підприємством та банківськими установами;
- б) фінансових відносин між окремими структурними підрозділами, фінансових відносин з персоналом підприємства та інших внутрішніх фінансових відносин;

в) фінансових відносин з покупцями продукції і постачальниками сировини, матеріалів;

г) системи зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин.

3. Система управління фінансами підприємства включає:

а) мобілізацію коштів за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел;

б) організацію ефективної взаємодії фінансових відносин і грошових фондів;

в) організацію ефективного використання фінансових ресурсів;

г) все перелічене вище.

1.2.3. Контрольні запитання

1. Що таке фінанси як система певних економічних відносин?
2. Які найсуттєвіші відмінності між категоріями «фінанси» і «гроші»?
3. Які відносини має сфера фінансових відносин підприємства?
4. Що розуміють під поняттям «фінансові ресурси»?
5. Що належить до основних фінансових методів і важелів?
6. Які основні напрямки роботи щодо управління фінансовими ресурсами на підприємстві?
7. Як впливає форма власності на організацію фінансів підприємств?
8. Які функції виконує фінансова служба підприємства?
9. В яких основних формах подається фінансова звітність підприємства?
10. На які основні принципи спираються встановлені вимоги щодо підготовки фінансової звітності?

1.3. Теми рефератів

1. Склад і характеристика основних цільових функцій фінансів підприємства.
2. Склад і характеристика основних напрямків фінансової роботи підприємства.
3. Класифікація і характеристика фінансових методів і фінансових важелів.
4. Особливості відносин власності на підприємствах різних організаційно-правових форм.
5. Трансформація фінансів підприємств в умовах переходу до ринкових відносин.

1.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Мета, завдання та функції управління фінансами підприємства.
2. Основні напрямки і форми державного регулювання фінансової системи підприємств.
3. Принципи і функції системи управління фінансами підприємства.
4. Сутність фінансів і фінансової роботи підприємств в умовах ринкової економіки.
5. Порядок подання фінансової звітності підприємства та вимоги щодо приміток і пояснень до неї.
6. Проблеми і заходи удосконалення фінансової роботи на підприємствах.

1.5. Термінологічний словник

Фінанси підприємства – економічні відносини, пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом та використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Фінансовий механізм підприємства – система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати діяльності підприємства.

Баланс – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Звіт про фінансові результати – звіт про доходи, витрати і фінансові результати (прибуток, збиток) діяльності підприємства.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображає надходження і видаток грошових коштів у результаті діяльності підприємства у звітному періоді.

Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Примітки до фінансових звітів – сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію і обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

1.6. Рекомендована література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність».
1. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».
2. Порядок подання фінансової звітності. Затверджено постановою КМУ від 28.02.2000 р. № 419.
3. Фінанси підприємств: Підручник /Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571 с., іл.
4. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.
5. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 2. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ТА КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Джерела формування фінансових ресурсів та критерії оптимізації їх співвідношення.
2. Принципи і порядок структурування капіталу в Балансі підприємства.
3. Формування та зміни власного капіталу, характеристика складових власного капіталу за Балансом підприємства.

Основні терміни і поняття:

власний капітал, позичковий капітал, ефект фінансового важеля, активи балансу підприємства, пасиви балансу підприємства, власний капітал, поточні зобов'язання, довгострокові зобов'язання, статутний капітал, резервний капітал, додатково вкладений капітал, нерозподілений прибуток.

2.1.1. Джерела формування фінансових ресурсів та критерії оптимізації їх співвідношення

Під фінансовими ресурсами підприємства розуміють грошові кошти, які є в розпорядженні підприємства.

Структуру фінансових ресурсів за джерелами фінансування і статусом інвестора можна класифікувати таким чином:

	<i>Позичковий капітал</i>	<i>Власний капітал</i>	<i>Реструктуризація активів</i>
<i>Зовнішні джерела</i>	Банківські позики Комерційні позики (кредиторська заборгованість) Цільові надходження Авансові надходження коштів	Внески засновників та учасників	
<i>Внутрішні джерела</i>	Забезпечення подальших витрат і платежів	Частина чистого прибутку, що залишається на підприємстві	Амортизаційні відрахування Дезінвестиції (реалізація необоротних активів)

Тема 2. Фінансові ресурси та капітал підприємств

У підприємств можуть бути різні альтернативи залучення капіталу, тому не можна надати однозначних рекомендацій щодо вибору тієї чи іншої форми фінансування.

Можна навести лише окремі критерії прийняття рішень щодо вибору оптимальних форм фінансування. До типових критеріїв можна віднести:

- **Прибутковість.** Слід розрахувати, яким чином вплине на прибуток та чи інша форма фінансування, враховуючи, з одного боку, платність кредитних ресурсів, а з іншого – можливість збільшення доходів і прибутку в розрахунку на власний капітал, що підвищує інвестиційний рейтинг підприємства.
- **Платоспроможність.** Зі зростанням частки позичкових джерел фінансування зростає обсяг боргових зобов'язань, а, отже, і ризик неплатоспроможності, тобто нездатності вчасно розрахуватись за борговими зобов'язаннями.
- **Фінансова незалежність.** Збільшення зовнішніх джерел фінансування може вплинути на втрату автономності і самостійності підприємства у прийнятті рішень.
- **Мінімізація оподаткування.** При залученні позичкового капіталу можуть виникнути податкові переваги: відсоткові платежі за позиками зменшують прибуток як базу оподаткування, а дивідендні виплати здійснюються з чистого прибутку, тобто прибутку, зменшеного на податкові платежі.

Порівняння власного та позикового капіталу

Власний капітал	Позиковий капітал
Повне або обмежене право голосу, яке залежить від змісту установчих документів	Відсутнє право голосу
Право на відшкодування вкладених коштів (при ліквідації) виникає тільки після виконання зобов'язань з позикового капіталу	Має беззаперечне право вимагати відшкодування кредиту згідно з умовами, записаними у фінансових документах
Виплати здійснюються у вигляді відсотків або дивідендів, <i>зазвичай</i> , у випадку, якщо підприємство приносить прибуток	Виплата передбачених в позикових обов'язках відсотків обов'язкова незалежно від результатів господарської діяльності

Оптимізація структури капіталу

Розглянувши всі складові капіталу підприємства, зрозумівши їх сутність, можна зробити висновок, що структура капіталу підприємства в підсумку формує співвідношення міри прибутковості та ризику в процесі розвитку підприємства.

Для визначення оптимального співвідношення між власними і позиковими фінансовими ресурсами розраховується значення фінансового важеля (фінансового левереджу).

Фінансовий важіль («фінансовий левередж») – це фінансовий механізм управління рентабельністю власного капіталу за рахунок оптимізації співвідношення власних і позикових фінансових коштів.

Ефект фінансового важеля – це приріст рентабельності власних засобів, одержаний завдяки використанню кредиту, незважаючи на платність останнього. Ефект фінансового важеля виникає через розбіжність між економічною рентабельністю і «ціною» позикових коштів. Економічна рентабельність активів є відношенням розміру ефекту виробництва (тобто прибутку до сплати відсотків за кредити і податку на прибуток) до сумарного значення сукупного капіталу підприємства (тобто всіх активів чи пасивів). Підприємство повинне напрацювати таку економічну рентабельність, щоб засобів вистачило, принаймні, для сплати відсотків за кредит.

Для розрахунку ефекту фінансового важеля застосовується така формула:

$$\text{ЕФВ} = (1 - T) \times (R - i) \times (\text{ПК} / \text{ВК}),$$

де ЕФВ – рівень ефекту фінансового важеля, виражений десятковим дробом; T – ставка оподаткування прибутку, виражена десятковим дробом; R – економічна рентабельність активів (до сплати відсотків і податків), виражена десятковим дробом; i – середня розрахункова ставка процента за кредит, виражена десятковим дробом; ПК – позиковий капітал; ВК – власний капітал.

плече фінансового важеля – характеризує силу впливу фінансового важеля – це співвідношення між позичковим капіталом (ПК) і власними засобами (ВК);

диференціал фінансового важеля – це різниця між економічною рентабельністю активів та ставкою відсотків за кредит.

Якщо диференціал має позитивне значення, то будь-яке збільшення плеча фінансового важеля, тобто підвищення частки пози-

кових засобів у структурі капіталу, буде призводити до росту його ефекту. Відповідно, чим вище додатне значення диференціала фінансового важеля, тим вище за інших рівних умов буде його ефект.

Розрахунок ефекту фінансового важеля дозволяє визначити граничну межу частки використання позикового капіталу для конкретного підприємства, розрахувати припустимі умови кредитування.

2.1.2. Принципи і порядок структурування капіталу в Балансі підприємства

До фінансових ресурсів, які є в розпорядженні підприємства, застосовують визначення «капітал підприємства». При цьому розрізняють дві його форми:

- конкретний (реальний) капітал як вартість майнових, нематеріальних та інших об'єктів, що знаходяться в розпорядженні підприємства на правах власності або на правах господарського відання, тобто, іншими словами, є інвестованими в підприємницьку діяльність цього підприємства і використовуються ним з метою отримання прибутку;
- абстрактний (фінансовий) капітал як джерела, з яких здійснено фінансування конкретного капіталу. Вартісні оцінки абстрактного капіталу підприємства з розвитком ринкових принципів господарювання набувають все більшого значення, зокрема тому, що функції власності виконують переважно недержавні учасники господарських відносин – фізичні і юридичні особи та «абстрактна» вартість капіталу підприємства – це зовсім реальні грошові або майнові цінності, вкладені співвласниками в очікуванні отримання прибутку від цих вкладень. Зростання «абстрактної» вартості капіталу підприємства – це зростання добробуту його акціонерів та інших власників, це поліпшення позицій цінних паперів цього підприємства на фондовому ринку, це стимулювання до залучення нових акціонерів тощо.

Майно підприємства складається із різноманітних матеріальних, нематеріальних та фінансових ресурсів. Права кожного власника на майно підприємства і на його участь в управлінні і прибутках визначаються часткою і формою інвестованих коштів. Вони мають бути чітко відображені у фінансових документах. Розкриття цих прав є одним з найважливіших завдань фінансової звітності.

Вартісні оцінки фінансово-майнових ресурсів, які контролюються підприємством, як за напрямками вкладення, так і за джерелами фінансування, містяться у фінансовій звітності підприємства за ф.1 «Баланс підприємства». За формою баланс підприємства складається з двох частин: активів і пасивів.

Активи – це ресурси (майнові і фінансові), які контролюються підприємством, можуть мати вартісну оцінку і від використання яких очікуються прибутки в майбутньому. В балансі підприємства активи згруповані за трьома розділами, залежно від терміну їх корисного використання.

Пасиви – це власний капітал і зобов'язання підприємства, що розглядаються як джерела формування активів.

Активи балансу підприємства згруповані за трьома розділами:

Необоротні активи – активи з терміном корисного використання більше одного року або одного операційного циклу (якщо останній перевищує один рік), а також фінансові інвестиції з незначеним терміном використання.

У складі довгострокових фінансових інвестицій відокремлюються фінансові інвестиції, що враховуються за методом участі в капіталі. Цей метод застосовується при обліку інвестицій в дочірні, спільні та асоційовані підприємства (асоційованим є підприємство, в статутному капіталі якого частка інвестора перевищує 25 %). При веденні обліку інвестицій за методом участі в капіталі в балансі інвестора відображаються результати діяльності об'єкта інвестування, зокрема нерозподілені прибутки (збитки), отримані цим об'єктом в звітному періоді, та інші зміни розміру власного капіталу об'єкта інвестування в звітному періоді (крім змін за рахунок внесків власників). Балансова вартість такої фінансової інвестиції в обліку інвестора відображає відповідне збільшення (зменшення) грошового еквівалента частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування (при цьому відсоткове значення частки інвестора у капіталі об'єкта інвестування залишається незмінним).

Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом одного року чи одного операційного циклу, якщо він більше року.

Витрати майбутніх періодів – в їх складі відображаються витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів. Сюди належать витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості, з освоєнням нових виробництв та агрегатів, сплачені авансом орендні платежі, оплата страхового поліса, передплата на періодичні видання тощо.

Пасиви балансу підприємства – містять власний капітал і зобов'язання.

Власний капітал – це частина в активах підприємства, яка залишається після відрахування зобов'язань.

Зобов'язання – це заборгованість підприємства. Зобов'язання в балансі підприємства згруповані залежні від характеру і терміну їх погашення. Критерієм розподілу зобов'язань на довгострокові і поточні є 1 рік з дати складання балансу.

У складі зобов'язань підприємства, тобто позичкового капіталу, розрізняють:

Забезпечення подальших витрат і платежів – в їх складі відображають нараховані у звітному періоді майбутні витрати та платежі (витрати на оплату майбутніх відпусток, гарантійні зобов'язання, а також залишки коштів цільового фінансування і цільових надходжень, які отримані з бюджету та інших джерел (сюди ж належать витрати на формування резерву сумнівних боргів).

Довгострокові кредити банків – це сума заборгованості банкам по отриманим від них кредитам, яка не є поточним зобов'язанням.

Інші довгострокові фінансові зобов'язання – це сума заборгованості за іншими залученими коштами (крім заборгованості по кредитам банків), на яку нараховуються відсотки.

До доходів майбутніх періодів належать доходи, отримані протягом поточного чи попередніх періодів, які належать до майбутніх звітних періодів.

Дані статей балансу на кінець звітного року повинні бути обґрунтовані результатами інвентаризації, яка проводиться перед складанням річного балансу.

Фінанси підприємств

Нижче наведена схема балансу підприємств виробничої сфери:

А К Т И В	П А С И В
1. НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	1. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ
Нематеріальні активи	Статутний капітал
Незавершене будівництво	Пайовий капітал
Основні засоби	Додатковий вкладений капітал
Довгострокові фінансові інвестиції	Інший додатковий капітал
- які враховуються за методом участі в капіталі	Резервний капітал
- інші фінансові інвестиції	Нерозподілений прибуток
Довгострокова дебіторська заборгованість	Несплачений капітал
Відстрочені податкові активи	Вилучений капітал
Інші необоротні активи	
	2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАЛЬШИХ ВИТРАТ І ПЛАТЕЖІВ
2. ОБОРОТНІ АКТИВИ	Забезпечення виплат персоналу
Виробничі запаси	Інші забезпечення
Незавершене виробництво	Цільове фінансування
Готова продукція	
Товари	3. ДОВГОСТРОКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
Векселі отримані	Довгострокові кредити банків
Дебіторська заборгованість за товари	Інші довгострокові зобов'язання
Дебіторська заборгованість за розрахунками	
Інша поточна дебіторська заборгованість	4. ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
Поточні фінансові інвестиції	Короткострокові кредити банків
Грошові кошти та їх еквіваленти	Кредиторська заборгованість
Інші оборотні активи	Інші поточні зобов'язання
3. ВИТРАТИ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ	5. ДОХОДИ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ
БАЛАНС	БАЛАНС

2.1.3. Формування та зміни власного капіталу, характеристика складових власного капіталу за Балансом підприємства

Власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, він є одним з найістотніших і найважливіших показників, оскільки виконує такі функції:

- довгосрокового фінансування, оскільки його використання не має часових обмежень;
- відповідальності і захисту прав кредиторів, оскільки є для зовнішніх користувачів інформації балансу мірилом відносин відповідальності на підприємстві та забезпечує захист кредиторів від втрат;
- компенсації понесених збитків, оскільки на суму збитків зменшується вартість власного капіталу;
- кредитоспроможності, оскільки при наданні кредиту перевага надається (за інших рівних умов) підприємствам з більшою часткою власного капіталу;
- фінансування ризикованих інвестицій;
- самостійності і незалежності;
- розподілу доходів і активів підприємства – частки окремих власників у капіталі є основою при розподілі між ними частини прибутку, а при ліквідації підприємства – є основою розподілу майна між власниками.

Статутний капітал – це первісне джерело інвестування і формування майна підприємства, він забезпечує регулювання відносин власності і управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму. Законодавчо встановлений мінімальний розмір статутного капіталу підприємств в формі господарських товариств з обмеженою (додатковою) відповідальністю – 100 мінімальних заробітних плат, виходячи з розміру мінімальної заробітної плати на момент державної реєстрації підприємства та підприємств в формі акціонерних товариств – 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи з розміру мінімальної заробітної плати на момент державної реєстрації підприємства.

Резервний капітал – це сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства. Резервний капітал створюється у розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 25 % статутного капіталу. Розмір щорічних відрахувань на поповнення резервного капіталу передбачається установчими доку-

ментами та здійснюється за рахунок чистого прибутку, але не може бути меншим 5 % отриманого чистого прибутку. Резервний капітал призначається на покриття збитків, непередбачених витрат, на сплату боргів підприємства при його ліквідації.

Пайовий капітал – це сума внесків членів спілок та інших підприємств, передбачена засновницькими документами. Рахунок та стаття балансу «Пайовий капітал» застосовуються кредитними спілками, колективними підприємствами (виробничими кооперативами), підприємствами споживчої кооперації та ін., в яких частина власного капіталу формується у вигляді пайових внесків.

Джерелом формування пайового капіталу є обов'язкові та додаткові пайові внески, які надходять від індивідуальних та колективних членів.

Додатковий вкладений капітал – це вартість реалізації акцій, яка перевищує їх номінальну вартість (сума такого перевищення кваліфікується як емісійний дохід).

Інший додатковий капітал – сума, що містить суми дооцінки необоротних активів, вартість безкоштовно отриманих підприємством активів.

При визначенні підсумкової вартості власного капіталу відраховується:

- неоплачений капітал – сума заборгованості власників (учасників) за внесками до власного капіталу. При створенні господарського (в т. ч. акціонерного) товариства, після прийняття рішення про випуск акцій і оголошення передплати на них, вся сума зареєстрованого статутного капіталу відображається як неоплачений капітал. Так, до моменту реєстрації господарського товариства його учасники (акціонери) повинні внести не менше 30 % своїх внесків, зафіксованих у статутних документах, а решту – протягом року. Звідси виникає заборгованість учасників.
- вилучений капітал – фактична собівартість акцій власної емісії або паїв, викуплених товариством у його учасників. Акціонерне товариство має право викупити у акціонера повністю оплачені ним акції з метою їх подальшого анулювання, перепродажу чи розповсюдження серед своїх працівників. Викуплені акції повинні бути реалізовані або анульовані протягом року. В цей період розподіл прибутку між власниками здійснюється без врахування викуплених акцій (часток).

Формування статутного капіталу. Статутний капітал господарського (акціонерного) товариства утворюється із внесків учасників (акціонерів). Він відображає власні джерела формування активів і власність товариства як юридичної особи. Водночас сума статутного капіталу відображає власність учасників (акціонерів), де частка кожного визначається номінальною вартістю придбаних ним часток (акцій).

Бухгалтерський облік статутного капіталу починається з дня реєстрації підприємства в державному реєстрі суб'єктів підприємницької діяльності і закінчується днем вибуття підприємства з державного реєстру.

Сума статутного капіталу акціонерного товариства, відображена у фінансовому обліку і звітності, повинна дорівнювати загальній номінальній вартості випущених акцій, в установчих документах.

Акція є одиницею власності в акціонерному товаристві. Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» визначає акцію як цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному капіталі акціонерного товариства, підтверджує членство та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивідендів, а також на участь у розподілі майна в разі ліквідації акціонерного товариства.

Акції можуть бути іменними та на пред'явника, простими та привілейованими. Всі акціонерні товариства повинні випускати прості акції, яким надається право голосу на загальних зборах акціонерів. Акціонерні товариства мають право випускати також привілейовані акції (в розмірах до 10 % статутного капіталу). Власники привілейованих акцій не мають права брати участь в управлінні акціонерним товариством (не мають права голосу), якщо інше не передбачено його статутом.

Випуск акцій обов'язково повинен супроводжуватись його реєстрацією в Державній Комісії з цінних паперів та фондового ринку.

При створенні відкритого акціонерного товариства (ВАТ) акції можуть бути розповсюджені шляхом відкритої передплати на них. Строк відкритої передплати на акції не може перевищувати 6 місяців. У цей термін особи, які бажають придбати акції, повинні внести на розрахунковий рахунок акціонерного товариства не менше 10 % вартості акцій, які вони переплатили, після чого засновники видають їм письмове зобов'язання про продаж відповідної кількості

акцій. Засновники ВАТ повинні бути держателями акцій на суму не менше 25 % статутного капіталу і строком не менше 2-х років.

До дня скликання установчих зборів новоствореного АТ особи, які передплатили акції, повинні внести з урахуванням попереднього внеску не менше 30 % номінальної вартості акцій, що підтверджується тимчасовими свідоцтвами.

Акції оплачуються грошовими коштами в національній чи іноземній валюті або шляхом передавання майна і можуть бути видані покупцеві лише після повної сплати їх вартості, яку він повинен здійснити у строки, встановлені установчими зборами, але не пізніше року після реєстрації акціонерного товариства.

Зміни статутного капіталу. Господарське (в т.ч. акціонерне) товариство може змінювати розмір статутного капіталу згідно з рішенням загальних зборів акціонерів (учасників). У бухгалтерському обліку ці зміни отримують відображення тільки після державної реєстрації нового розміру статутного капіталу. Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства не більше, ніж на 1/3 може бути здійснено за рішенням правління за умови, що таке передбачено статутом.

Збільшення статутного капіталу може здійснюватись лише після повної оплати всіх раніше емітованих акцій за вартістю, не нижче номінальної.

Збільшення статутного капіталу може здійснюватись такими шляхами (які не можна одночасно поєднувати):

- випуску нових акцій тієї ж номінальної вартості;
- збільшення номінальної вартості акцій;
- обміну облігацій на акції.

Зазвичай, підприємство створюється з метою отримання прибутку. Реалізувати цю мету воно може лише за умови збереження свого власного капіталу. Згідно з фінансовою концепцією збереження капіталу, прибуток заробляється підприємством (відповідно, нарощується його власний капітал), тільки якщо сума чистих активів на кінець періоду перевищує суму чистих активів на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду. Чисті активи підприємства – це підсумкова балансова вартість активів, зменшена на суму зобов'язань (отже дорівнює балансовій оцінці власного капіталу підприємства).

**Схема представлення основних показників звіту
про власний капітал наведена в таблиці:**

Стаття	Статутний капітал	Паювий капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Разом
	Залишок на початок року								
<i>Коригування:</i>									
Зміна облікової політики									
Виправлення помилок									
Інші зміни									
Скоригований залишок на початок року									
<i>Переоцінка активів:</i>									
Дооцінка (уцінка) основних засобів									
Дооцінка (уцінка) незавершеного будівництва									
Дооцінка (уцінка) нематеріальних активів									
Чистий прибуток (збиток) за звітний період									
<i>Розподіл прибутку:</i>									
Виплати власникам (дивіденди)									
Спрямування прибутку до статутного капіталу									
Відрахування до резервного капіталу									
Інше									
<i>Внески учасників:</i>									
Внески до капіталу									
Погашення заборгованості з капіталу									
Інші									
<i>Вилучення капіталу:</i>									
Викуп акцій (часток)									
Перепродаж викуплених акцій (часток)									
Анулювання викуплених акцій (часток)									
Вилучення частки в капіталі									
Зменшення номінальної вартості акцій									

Інші зміни в капіталі:										
Списання невідшкодованих збитків										
Безкоштовно отримані активи										
Інше										
Разом зміни в капіталі										
Залишок на кінець року										

Отже, за формами утворення власний капітал поділяється на:

- інвестований власний капітал
- нерозподілений (реінвестований) прибуток

За рівнем відповідальності власний капітал поділяється на:

- статутний капітал, сума якого визначається в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації у державному реєстрі господарських одиниць;
- додатковий капітал (незареєстрований) – це додатково вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток.

2.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

2.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Аналіз структурування капіталу в Балансі підприємства.
2. Розрахунок ефекту фінансового важеля.
3. Основні вимоги щодо формування власного капіталу та визначення складових власного капіталу за Балансом підприємства.

2.2.2. Ситуаційні завдання і задачі

Задача 1

<i>Показники</i>	<i>тис. грн.</i>
<i>Вихідні дані</i>	
Статутний капітал	870
Довгострокові кредити банків	110
Короткострокові кредити банків	50
Резервний капітал	260
Облігації власної емісії	75
Додатковий вкладений капітал (емісійний дохід)	45

Тема 2. Фінансові ресурси та капітал підприємств

Продовження

Нерозподілений прибуток	130
Цільові надходження	55
<i>Визначити</i>	
Разом власного капіталу	
Разом позичкового капіталу	

Задача 2

<i>Показники</i>	<i>тис. грн.</i>
<i>Вихідні дані</i>	
Статутний капітал на початок року	800
Резервний капітал на початок року	200
Нерозподілений прибуток на початок року	110
Чистий прибуток за поточний рік	250
Дивіденди, нараховані за поточний рік	65
<i>Обчислити:</i>	
Обов'язкові відрахування до резервного капіталу	
Резервний капітал на кінець року	
Нерозподілений прибуток на кінець року	

Задача 3

№ п/п	Показники	Значення, тис. грн.
	<i>Вихідні дані щодо здійснених протягом року операцій</i>	
1	Річна сума отриманого чистого прибутку (збитку)	70
2	Емітовано акцій за номінальною вартістю	50
3	Фактична вартість реалізації емітованих акцій	55
4	Емітовано облігацій за номінальною вартістю	10
5	Погашено раніше емітованих облігацій	20
6	Повернено основну суму боргу за банківськими кредитами	40
7	Отримано банківських кредитів	85
8	Здійснено дооцінку основних засобів	25
9	Викуплено підприємством акцій власної емісії	60
10	Здійснені обов'язкові відрахування в резервний капітал (5 % від чистого прибутку)	<i>обчислити</i>
11	Нараховані дивіденди, разом в розмірі 10 % до статутного капіталу	30
	З них 50 % сплачено акціями власної емісії	<i>обчислити</i>

Фінанси підприємств

	Обчислити:	На початок року, тис. грн.	На кінець року, тис. грн.
12.	Власний капітал, разом, в т.ч.	обчислити	
12.1.	Статутний капітал	300	
12.2.	Додатковий вкладений капітал	20	
12.3.	Інший додатковий капітал	-	
12.4.	Неоплачений капітал	-	
12.5.	Резервний капітал	90	
12.6.	Вилучений капітал	-	
12.7.	Нерозподілений прибуток (збиток)	145	
13.	Забезпечення майбутніх витрат і платежів	30	
14.	Довгострокові зобов'язання	110	
15.	Поточні зобов'язання	370	
16.	Доходи майбутніх періодів	-	
17.	Підсумок валюти балансу	обчислити	

Задача 4

<i>Показники</i>	<i>Вариант 1</i>	<i>Вариант 2</i>
<i>Вихідні дані</i>		
Власний капітал, тис. грн	1000	800
Позичковий капітал, тис. грн	-	200
Коефіцієнт прибутковості сукупного капіталу до сплати відсотків і податків	0,20	0,20
Ставка оподаткування прибутку	0,25	0,25
Ставка відсоткових платежів за позики	0,10	0,10
Обчислити:		
Чистий прибуток за поточний рік		
Коефіцієнт чистої прибутковості сукупного капіталу		
Коефіцієнт чистої прибутковості власного капіталу		
Ефект фінансового важеля		

2.2.3. Тестові завдання

Примітка: в усіх тестових завданнях лише одна відповідь є правильною

1. Фінансові ресурси підприємства – це:

- а) кошти засновників та дотації, субсидії, субвенції, що надаються підприємству;
- б) грошові кошти та грошові фонди, що перебувають у розпорядженні підприємства, в тому числі на засадах позики;
- в) грошові кошти та грошові фонди, сформовані лише за рахунків власних джерел фінансування;
- г) виручка від реалізації продукції, зменшена на суму витрат та податкових платежів.

2. У класифікації фінансових ресурсів підприємства банківські кредити належать до:

- а) зовнішніх і власних;
- б) внутрішніх і власних;
- в) зовнішніх і позичкових;
- г) внутрішніх і позичкових.

3. У класифікації фінансових ресурсів підприємства кошти, внесені засновниками, належать до:

- а) зовнішніх і власних;
- б) внутрішніх і власних;
- в) зовнішніх і позичкових;
- г) внутрішніх і позичкових.

4. У частині «активи» балансу підприємства структура основних розділів відображає:

- а) розподіл всіх фінансово-майнових ресурсів за ознакою безпосередньої їх участі в господарських процесах (виробничі і невиробничі);
- б) розподіл всіх фінансово-майнових ресурсів, що утримуються підприємством, за ознакою терміну корисного використання (основний і оборотний капітал);
- в) розподіл фінансово-майнових ресурсів, сформованих за рахунків власних джерел, на основний і оборотний капітал;
- г) розподіл джерел фінансування ресурсів, що утримуються підприємством, на власні і позичкові (зобов'язання).

5. Сукупна вартість фінансово-майнових ресурсів, які є в розпорядженні підприємства станом на певну дату, відображається:

- а) у підсумку активів балансу;
- б) у сумі коштів за розділом «власний капітал»;
- в) у сумі коштів за розділом «необоротні активи»;
- г) у сумі коштів за статтею «акціонерний капітал».

6. Що з перерахованого нижче не належить до власного капіталу за балансом:

- а) резерви, сформовані за рахунок прибутку;
- б) цільові надходження;
- в) нерозподілений прибуток;
- г) статутний капітал.

7. У балансі підприємства резерви, сформовані за рахунок витрат для забезпечення фінансових потреб майбутніх періодів відображаються в складі таких розділів (статей):

- а) доходи майбутніх періодів;
- б) витрати майбутніх періодів;
- в) резервний капітал;
- г) забезпечення подальших витрат і платежів.

8. При розподілі зобов'язань в балансі підприємства на поточні і довгострокові спираються на такий часовий термін:

- а) 1 квартал;
- б) 1 рік;
- в) 5 років;
- г) 1 рік або один виробничий цикл, якщо останній перевищує 1 рік.

9. При розподілі активів в балансі підприємства на необоротні і оборотні спираються на такий термін:

- а) 1 квартал;
- б) 1 рік;
- в) 5 років;
- г) 1 рік або один виробничий цикл, якщо останній перевищує 1 рік.

10. Статутний капітал акціонерного товариства містить:

- а) номінальну вартість простих акцій;
- б) номінальну вартість простих акцій і привілейованих акцій;
- в) вартість фактичного продажу простих і привілейованих акцій;
- г) номінальну вартість простих акцій + номінальну вартість привілейованих акцій + номінальну вартість облігацій.

11. Статутний капітал підприємства в формі акціонерного товариства не може бути менше суми, еквівалентної:

- а) 100 мінімальних заробітних плат, виходячи з її розміру на поточний період;
- б) 100 мінімальних заробітних плат, виходячи з її розміру на момент створення;
- в) 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи з її розміру на поточний період;
- г) 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи з її розміру на момент створення товариства.

2.2.4. Контрольні запитання:

- 1. Що відображається в кожній зі статей власного капіталу за балансом?
- 2. Які обмеження мінімального розміру статутного капіталу встановлені в Україні?
- 3. Що покладено в основу розподілу зобов'язань за статтями балансу підприємства?
- 4. Що належить до складу необоротних активів?
- 5. Що належить до складу оборотних активів?
- 6. Якими шляхами підприємство може збільшувати (зменшувати) розмір статутного капіталу?
- 7. У чому причини появи у підприємства дебіторської і кредиторської заборгованості?
- 8. У чому полягає дія ефекту фінансового важеля?
- 9. Які функції виконує власний капітал?
- 10. Охарактеризуйте основні складові власного капіталу підприємства
- 11. Як формується резервний капітал підприємства?
- 12. Що входить до складу додаткового вкладеного капіталу?
- 13. Що входить до складу іншого додаткового капіталу?
- 14. Що входить до складу забезпечень майбутніх витрат і платежів?

2.3. Темі рефератів

- 1. Фінансові ресурси підприємства, їх класифікація за джерелами надходження.
- 2. Критерії формування оптимальної структури фінансових ресурсів підприємства.
- 3. Порядок і проблеми формування власного капіталу підприємств в Україні.

2.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Переваги і недоліки залучення власних і позичкових джерел фінансування.
2. Вимоги до подання у фінансовій звітності інформації про рух власного капіталу.
3. Організаційно-правові аспекти емісії корпоративних прав відкритими акціонерними товариствами.

2.5. Термінологічний словник

Ефект фінансового важеля – приріст рентабельності власних засобів, одержаний завдяки використанню кредитних джерел фінансування.

Плече фінансового важеля – характеризує силу впливу фінансового важеля – це співвідношення між залученими і власними засобами.

Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють економічні вигоди.

Поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Активи – ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

2.6. Рекомендована література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність».
2. П(С)БО 2 «Баланс».
3. П(С)БО 3 «Звіт про власний капітал».
4. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»
5. Фінанси підприємств: Підручник / За ред. Поддєрьогіна А. М. – К.:КНЕУ, 2004.
6. Финансы фирмы: Учебник. Ковалева А.М. и др. – М.: ИНФРА, 2000.
7. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 3. ГРОШОВІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Безготівкові розрахунки – сутність, принципи, сфера застосування.
2. Основні форми безготівкових розрахунків та їх характеристика.
3. Готівкові розрахунки, касова дисципліна на підприємствах.
4. Розрахунково-платіжна дисципліна та санкції за її порушення.
5. Види банківських рахунків та порядок їх відкриття.

Основні терміни і поняття:

готівкові розрахунки, ліміт каси, грошові чеки, акцепт в системі безготівкових розрахунків, платіжні вимоги, платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, розрахункові чеки, акредитивна форма розрахунків, банківські платіжні картки, вексельні розрахунки, простий вексель, переказний вексель (тратта), індосація векселя, розрахункові рахунки, депозитні рахунки, кредитні рахунки.

3.1.1. Безготівкові розрахунки – сутність, принципи, сфера застосування

Принципи організації безготівкових розрахунків:

1. Підприємства та установи обов'язково зберігають кошти на банківських рахунках.
2. Підприємства мають право вибору установи банку для відкриття усіх видів рахунків за згодою банку.
3. Підприємства самостійно обирають форми розрахунків.
4. Кошти з рахунка списуються за розпорядженням чи згодою (акцептом) власника. Кількість рахунків не обмежена, але підприємство визначає один з рахунків як основний – по ньому здійснюється облік заборгованості, яка списується безспірно.
5. Про відкриття рахунків банк обов'язково повідомляє органи податкової адміністрації за місцезнаходженням підприємства.
6. Платежі здійснюються в межах залишків коштів на рахунках платника або в межах наданого банківського кредиту.

3.1.2. Основні форми безготівкових розрахунків та їх характеристика

Порядок організації безготівкових розрахунків, тобто порядок здійснення їх записом коштів з рахунка на рахунок або заліком взаємних розрахунків залежить від обраної форми відповідних розрахункових документів.

Безготівкові розрахунки в Україні можуть здійснюватись за такими формами:

- з використанням платіжних доручень;
- з використанням платіжних вимог-доручень;
- з використанням платіжних вимог або інкасових доручень (у випадку безакцептного списання боргових зобов'язань);
- з використанням розрахункових чеків (чекова форма розрахунків);
- з використанням банківських платіжних карток;
- акредитивна форма розрахунків;
- вексельна форма розрахунків.

Розрахунки з використанням платіжних доручень.

Платіжне доручення – це розрахунковий документ у вигляді письмового доручення платника банку, що його обслуговує, перерахувати відповідну суму зі свого рахунка на рахунок отримувача коштів (це єдиний з документів, який може складатись в довільній формі).

Платіжне доручення банк приймає тільки в межах коштів на розрахунковому рахунку, крім доручень на перерахування податкових та прирівняних до них платежів.

Якщо отримувач коштів не має рахунка в банку, підприємство може виконати розрахунок гарантованим платіжним дорученням через підприємства зв'язку (виплата зарплати, пенсій).

Розрахунки платіжними дорученнями прискорюють рух обігових коштів і здійснюються за товарними і нетоварними операціями.

Розрахунки з використанням платіжних вимог-доручень

Платіжна вимога-доручення – це комбінований документ, який складається з вимоги підприємства – постачальника до підприємства-покупця сплатити певну суму за поставлені товари, послуги (у верхній частині) та з доручення платника банку щодо перерахування коштів. Верхню частину цього документа заповнює по-

стачальник (отримувач коштів) пересилає його покупцю (платнику) разом із документами на відвантажену продукцію, а останній, за згодою, заповнює нижню частину цього документа і передає в свій банк для переказу акцептованої суми на розрахунковий рахунок постачальника. Банк платника переказує кошти на адресу банку, що обслуговує утримувача коштів, а підприємство-платника сповіщає випискою про здійснення переказу коштів.

Платники мають право відмовитись від акцепту повністю чи частково при порушенні умов угоди, про що повинні повідомити банк і отримувача коштів. Якщо відмова немотивована або суперечить законодавству – вона не приймається банком.

Платіжні вимоги-доручення використовуються у товарних розрахунках.

Розрахунки з використанням інкасових доручень

Інкасове доручення (документарне інкасо) – застосовуються при одержанні від боржника платежу у випадках безспірного стягнення коштів. Воно повинно підтверджуватись документами, що надають право на безспірне стягування коштів (виконавчі документи, ухвала суду, посилання на законодавчі акти тощо). Інкасове доручення може складатись на бланку платіжної вимоги, в якому замість найменування «платіжна вимога» зазначається «інкасове доручення». Документи на безспірне стягнення та безакцептне списання коштів приймаються банками незалежно від наявності коштів на рахунку платника.

У міжнародних розрахунках розрахунки за інкасовими дорученнями мають більш широке застосування. Інкасове доручення видається платником банку на перерахування з його рахунку на користь одержувача коштів (продавця) визначеної суми у визначений термін після передавання продавцем банку документів згідно із зазначеним переліком (наприклад товарно-транспортної накладної). Платник (покупець) не може отримати товар з супроводжувальними документами, якщо не сплатить суму, визначену в дорученні. Попереднє резервування коштів платника, на відміну від акредитиву, не здійснюється.

Розрахунки з використанням чеків

Розрахункові чеки – документи, що містять письмове розпорядження платника (чекодавця) своєму банку сплатити пред'явнику чека зазначену в чеку грошову суму.

Грошові чеки застосовуються тільки для отримання готівки в банківських установах.

У розрахунках між підприємствами застосовуються розрахункові чеки. Розрахунки чеком застосовуються з використанням чекових книжок (строк дії яких – 1 рік). Розрахунковий чек з чекової книжки приймається банком протягом 10 днів від його виписки. Виписаний чек підписується особою, яка має відповідну довіреність. На корінці чека вказується залишок ліміту чекової книжки до наступного платежу. Особа, якій банком видана чекова книжка (чи разовий чек) несе відповідальність за її збереження, правильність оформлення платежів.

Розрахунковий чек не може бути переданий іншій особі, видача розрахункових чеків на пред'явника в Україні не передбачена.

На відміну від платіжного доручення, чек передається платником отримувачу коштів під час здійснення господарської операції, а отримувач подає чек для оплати в банк.

Постачальник, що прийняв від покупців товарів в їх оплату розрахункові чеки, здає їх для оплати в банк, що його обслуговує, за реєстром чеків. Реєстр чеків заповнюється в двох примірниках, один з примірників здається в банк для оплати чеків.

Перевагою цієї форми розрахунків є відносна швидкість (момент реалізації продукції збігається з отриманням чека). Недоліком є відсутність гарантії платежу, оскільки на рахунку платника може не бути необхідних коштів.

Видача боржником чека ще не означає оплати його зобов'язань перед кредитором. Погашення зобов'язання – тільки після оплати чека банком-платником.

Розрахунки з використанням акредитивів

Акредитив – це розрахунковий документ із дорученням підприємства – платника (заявника акредитива) до фінансової установи здійснити за рахунок спеціально задепонованих (зарезервованих) коштів оплату за відвантажений товар третій особі (бенефіціару). Акредитивна форма розрахунків – обумовлюється угодою між сторонами і використовується, здебільшого, для забезпечення гарантованості здійснення платежів.

Акредитив відкривається або в банківській установі постачальника-отримувача коштів (за рахунок задепонованих платником з цією метою коштів) або в банку платника. Він відкривається для розрахунків тільки з одним конкретним постачальником

Покритий акредитив – такий, що передбачає попереднє депонування коштів в банку бенефіціара. Як недолік – кошти платника попередньо бронюються, отже вилучаються з його грошового обігу.

Непокритий акредитив – коли платежі постачальнику гарантує банк платника. Відкриваючи гарантований акредитив, банк-емітент дає право банку-виконавцю списувати платежі на користь отримувача коштів зі свого кореспондентського рахунка. Оплата за непокритим акредитивом за відсутності коштів на рахунку платника здійснюється банком-емітентом акредитива за рахунок кредиту.

Відзивний акредитив – такий, що може бути змінений або анульований банком-емітентом на вимогу покупця-платника без попереднього погодження з постачальником-отримувачем коштів. Але банк-виконавець повинен оплатити документи, що надійшли до отримання повідомлення про відзив.

Безвідзивний акредитив – який не можна змінити чи анулювати без згоди постачальника, на користь якого був відкритий акредитив.

Для відкриття акредитиву платник подає в банк заяву встановленого зразка з такими реквізитами: номер договору, згідно з яким відкривається акредитив, термін чинності акредитиву, банк платника, умови акредитиву, сума акредитиву. Строк дії акредитиву – 15 днів. За домовленістю цей термін може бути подовжений ще на 10 днів.

Розрахунки з використанням векселів

Вексельна форма розрахунків – це розрахунки з відстрочкою платежу, які оформлюються векселем.

Вексель – це письмове безумовне зобов'язання (боргова розписка) стандартної форми, що дає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми від особи, яка є платником по векселю, у відповідний строк і у відповідному місці. Предметом вексельного зобов'язання можуть бути тільки гроші.

Розрізняють прості і переказні векселі

- Простий вексель (*соло-вексель*) – вексель, який має форму безумовного зобов'язання здійснити платіж. Отже, платником є векселедавець. Переваги простого векселя полягають у простих правилах його обігу. Останнім часом набуло поширення використання такого типу векселів фінансово-кредитними установами у вигляді розрахункових векселів, які підприємства купують з дисконтом для покриття кредиторської заборгованості перед

векселедавцем. Векселедавець при цьому зобов'язується достроково погасити вексель за рахунок кредиторської заборгованості власника за отримані ним товари і послуги.

- Переказний вексель (тратта) – вексель, який має форму безумовного розпорядження (наказу) здійснити платіж. Він є документом, що регулює взаємовідносини трьох сторін: трасанта, трасата і ремітента. Отже, за наявності у суб'єктів господарювання взаємної грошової заборгованості переказний вексель є засобом переведення підприємством платежу від покупця за отриманий товар на третю особу – свого боржника (в межах наявної суми боргу).

Трасант – особа, що переказує отримати свій платіж від боржника (трасата) на третю особу (ремітента). Трасант виписує (трасує) вексель на трасата з вимогою сплатити відповідну суму ремітенту у відповідному місці у відповідний строк

Ремітент – особа (підприємство або банк), що є власником (утримувачем) векселя.

Банк-ремітент на момент прийняття векселя, вважається таким, що відшкодовує відповідну суму трасанту.

Банк-ремітент пред'являє вексель для акцепту (згоди на оплату) трасату, тобто майбутньому платнику.

Банк-ремітент утримує на свою користь відповідний відсоток з платежу

Трасат – особа, що є боржником перед трасантом (наприклад, за поставлені товари), платником по векселю.

У разі акцепту векселя (акцепт – згода на оплату векселя у письмовій формі, яка може складатись тільки з підпису на лицьовому боці векселя) трасат стає прямим боржником за переказним векселем перед ремітентом і у відповідний строк сплачує за векселем ремітенту (погашає вексель)

Переказний вексель повинен бути акцептований трасатом або іншою особою-платником. Частковий акцепт векселя в Україні є неправомірним

Трасат (платник по векселю) стає боржником тільки після того, як акцептує вексель, тобто дасть згоду на його оплату.

Правовою основою вексельного обігу в Україні є законодавчі і нормативні акти, розроблені згідно з Єдиним вексельним законом, ухваленим Женевською вексельною конвенцією 1930 року.

Векселі на основі взаємної довіри суб'єктів можуть функціонувати як розрахунковий засіб, боргове зобов'язання та як різновид

цінних паперів, що має певні переваги над паперовими грошима: векселі не знецінюються, перебувають в обігу визначений угодою час, зменшують витрати грошового обігу. Недоліком векселя як кредитно-розрахункового засобу є ризик неплатоспроможності векселедавця.

За можливістю передавання іншій особі розрізняють:

- векселі, що індосуються. Індосація – передавання векселя іншій особі за індосаментом. Індосамент – спеціальний запис на векселі, згідно з яким передаються всі чи тільки визначені права власнику векселя. Індосамент може бути тільки безумовним і на всю вексельну суму. Індосант – векселеотримувач, який передав вексель за індосаментом. Індосат – особа, що отримала вексель за індосаментом.
- векселі, що не індосуються.

За особливостями здійснення платежу розрізняють:

- доміцільований вексель – такий, в якому міститься застереження, здійснене векселедавцем, щодо його сплати третьою особою (доміцілянтом) у визначеному місці (яке не є місцезнаходженням ні векселезобов'язаної особи, ні місця складання векселя). Але доміцілярнт не несе відповідальності за здійснення платежу.
- недоміцільований вексель.

Суб'єкти підприємницької діяльності можуть видавати прості і переказні векселі лише для оформлення грошового боргу за фактично поставленими товарами (надані послуги, виконані роботи). На момент видачі векселя векселедавець (трасант) повинен мати грошові зобов'язання перед особою, на користь якої повинен бути здійснений платіж, в сумі, не меншій, ніж сума вексельного платежу.

Умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково повинна міститись в угоді в письмовій формі (інакше угода може бути визнана недійсною з вилученням в бюджет всієї суми).

Особа, яка емітує векселі, зобов'язана вести спеціальний реєстр виданих векселів у встановленій формі.

Забороняється використовувати векселі як внесок до статутного капіталу підприємства.

Законодавством України обмежено застосування вексельної форми розрахунків для суб'єктів, які обрали спрощену форму оподаткування прибутку зі сплатою єдиного податку (це пояснюється особливостями визначення бази оподаткування при сплаті єдиного податку).

Платежі по векселю здійснюються тільки в безготівковій формі.

Розрахунки з використанням банківських платіжних карток (БПК)

За платіжною схемою розрізняють картки:

- дебетові – передбачають попереднє відкриття спеціального карткового рахунка та виконання розрахунково-платіжних операцій лише в межах наявних на ньому коштів.
- кредитні – передбачають можливість виконання розрахунково-платіжних операцій за рахунок кредиту банку.

Дебетові картки залежно від способу поповнення рахунка можуть бути:

- звичайні (персоніфіковані) – емітуються на конкретний картрахунок конкретного клієнта. Така картка містить реквізити, які дозволяють ідентифікувати її утримувача. Картрахунок при цьому може поповнюватись (приклад – зарплатні картки);
- передоплачені (неперсоніфіковані) – все операції здійснюються в межах заздалегідь внесених на картрахунок коштів і не містять реквізитів, які дозволяють ідентифікувати власника.

За статусом утримувача розрізняють картки:

- особисті – надаються фізичним особам, які не є суб'єктами підприємницької діяльності. Особисті БПК широко застосовуються для виплати працівникам підприємств заробітної плати в безготівковій формі (зарплатні проекти). Кожному працівнику підприємством відкривається персональний банківський рахунок в обслуговуючому банку і видається особиста БПК. При цьому стан особистих рахунків не контролюється підприємством. До функцій підприємства при цьому належить: відкриття рахунків в банку, отримання і видача карток, перерахування заробітної плати на банківські рахунки, вилучення картки після припинення трудових відносин працівника з підприємством.
- корпоративні – надаються суб'єктам підприємницької діяльності – як фізичним, так і юридичним особам (підприємством емітуються, зазвичай, на ім'я довіреної особи). Корпоративні БПК використовуються для оплати витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства (на відрядження, представницькі витрати) як в Україні, так і за її межами. До функцій підприємства в операціях з використанням корпоративних БПК належить: відкриття рахунків в банку, отримання і видача карток довіреним особам-утримувачам БПК, які будуть мати право на отримання готівки та здійснення безготівкових розрахунків;

контроль за витрачанням коштів з БПК та за поповненням рахунка; контроль за цільовим використанням коштів особою-утримувачем БПК; відображення в обліку фактичних операцій за картрахунком.

За категорією клієнта розрізняють картки:

- звичайна картка – для пересічних осіб (зазвичай, за дебетовою схемою, з незначним лімітом залишку чи зовсім без нього);
- картка бізнес-класу – зазвичай, для корпоративних клієнтів (переважно за кредитною схемою з рисами електронної чекової книжки підприємства);
- золота картка – для VIP-клієнтів (кредитна схема, право на знижки в торговельній мережі, інші пільги).

3.1.3. Готівкові розрахунки, касові операції і касова дисципліна на підприємствах

Касові операції – це операції, пов'язанні з прийняттям та видачею готівки на підприємстві. Розрахунки готівкою підприємств між собою та з підприємцями і фізичними особами проводяться за рахунок коштів, одержаних з кас банків та за рахунок готівкової виручки і здійснюються через касу підприємств з веденням касової книги встановленої форми.

Існують такі обмеження щодо готівкових розрахунків:

1. Розрахунки готівкою між підприємствами – до 10 тис. грн. протягом одного дня (за одним чи декількома документами), в тому числі і щодо розрахунків коштами, отриманими з корпоративних карток на виробничо-господарські потреби, але крім коштів для відряджень.
2. Підприємства, що мають податкову заборгованість, здійснюють виплату заробітної плати лише за рахунок коштів, отриманих в банківській установі.
3. Кошти, отримані в банку за грошовим чеком, можуть використовуватись лише на визначені в ньому цілі.

Підприємства, які здійснюють операції з готівкою, можуть зібрати в своїй касі на кінець дня готівку в межах ліміту каси – розміру, затвердженого угодою з обслуговуючим банком про розрахунково-касове обслуговування

Якщо ліміт каси не встановлений, то вся наявна готівка (крім сум у межах одного НМДГ) в його касі на кінець дня повинна здава-

тися до банку. Підприємства можуть перевищувати ліміт каси лише за виплатами, пов'язаними з оплатою праці протягом трьох робочих днів у т. ч. день одержання готівки або протягом трьох робочих днів з дня настання строків цих виплат, якщо оплата праці здійснюється за рахунок готівкової виручки).

За порушення порядку ведення касових операцій до підприємств застосовуються штрафні санкції, зокрема: за перевищення встановленого ліміту каси, за неоприходування у касі готівки, за перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки та порушення умов видачі готівки під звіт, використання одержаних в банку готівкових коштів не за призначенням та порушення інших вимог.

3.14. Розрахунково-платіжна дисципліна та санкції за її порушення

Розрахункова дисципліна передбачає зобов'язання суб'єктів господарювання дотримуватися встановлених правил проведення розрахункових операцій. Розрахункова дисципліна базується на виконанні основних принципів здійснення грошових розрахунків. Дотримання розрахункової дисципліни сприяє прискоренню кругообігу коштів і зміцненню фінансового стану підприємства.

Платіжна дисципліна передбачає здійснення підприємствами платежів за фінансовими зобов'язаннями в повному обсязі та у встановлені строки.

За порушення підприємствами розрахунково-платіжної дисципліни до них можуть бути вжити санкції – примусові міри покарання. Залежно від того, які суб'єкти застосовують санкції, останні поділяються на: договірні, банківські, фінансові.

Договірні санкції застосовуються у вигляді сплати неустойки, яка визначається у відсотках до суми невиконаного зобов'язання. Вони обумовлюються угодою між суб'єктами господарювання і не є обов'язковими.

За порушення договірних зобов'язань у взаємовідносинах сторін, з яких хоча б одна належить до державного сектора економіки або пов'язаних з виконанням державного контракту застосовуються такі санкції:

- штраф у розмірі 20 % вартості неякісних (некомплектних) товарів, робіт, послуг
- пеня в розмірі 0,1 % вартості товарів, робіт, послуг за кожен день прострочення, а за прострочення понад 30 днів – в розмірі 7 % зазначеної вартості.

Банківські (або кредитні) санкції застосовуються до підприємств за порушення ними кредитної дисципліни. Реалізуються у формі виставлення банком-кредитором вимог щодо ліквідації виявлених недоліків і порушень з можливим нарахуванням штрафу, пені або подальшим припиненням кредитування.

Фінансові санкції застосовуються державними органами, податковими адміністраціями за порушення фінансової дисципліни щодо сплати податків і зборів. Як фінансові санкції застосовуються: штрафні санкції, пеня. Крім того, до посадових осіб можуть застосуватись і адміністративні стягнення.

За прострочки оплати податків, зборів і обов'язкових платежів застосовуються такі санкції:

- штраф в розмірі від 5 % (при самостійному виявленні до початку перевірки податковим органом) до 50 % (при великих розмірах чи тривалих термінах прострочки) від суми недоплати;
- пеня із розрахунку 120 % від облікової ставки НБУ, що діяла на момент сплати або на момент виявлення недоїмки (залежно від того, яка з ставок є більшою), виходячи з повної суми недоїмки за весь її строк в днях. Пеня нараховується на всю суму боргу, у т. ч. штрафні санкції.

3.15. Види банківських рахунків та порядок їх відкриття

Підприємства можуть відкривати такі банківські рахунки в національній валюті:

- **поточні** рахунки – для зберігання грошових коштів та здійснення усіх видів банківських розрахункових операцій;
- **бюджетні** рахунки (якщо має місце виділення коштів за рахунком державного або місцевих бюджетів для цільового їх використання);
- **кредитні** рахунки – їх призначенням є облік і обслуговування банківських кредитів, наданих в тій чи іншій формі;
- **депозитні** рахунки – їх призначенням є зберігання під отримання відсотків тимчасово вільних коштів. Кошти на депозитний рахунок перераховуються з поточного рахунка, а після закінчення строку депозитного договору повертаються на нього. Забороняється видача готівкою з депозитних рахунків. Відсотки на депозитні вклади зараховуються на поточний рахунок або на поповнення депозиту.

Підприємства можуть відкривати такі банківські рахунки в іноземній валюті:

- **поточні рахунки в іноземній валюті** відкриваються для проведення розрахунків у безготівковій та готівковій іноземній валюті;
- **розподільчий** рахунок – призначений для попереднього зарахування коштів у іноземній валюті. Ті кошти, що були зараховані і не підлягають продажу на валютному ринку розподіляються за призначенням. Гривневий еквівалент коштів, що підлягають продажу на валютному ринку, зараховується на поточний рахунок.
- **кредитні** рахунки;
- **депозитні** рахунки.

Для відкриття банківських рахунків підприємство подає банку такі документи:

- заяву встановленого зразка;
- копію свідоцтва про державну реєстрацію підприємства;
- документ про створення підприємства;
- копію статуту підприємства;
- довідки про реєстрацію в податкових органах, органах статистики, соціального страхування, Пенсійного фонду;
- картку із зразками підписів посадових осіб, що мають право підписувати платіжні і розрахункові документи.

Про відкриття банківського розрахункового рахунка повідомляються органи державної податкової адміністрації.

3.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

3.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Визначення принципів організації безготівкових розрахунків в Україні.
2. Характеристика особливостей і умов застосування різних форм організації безготівкових розрахунків.
3. Регулювання готівкових розрахунків і касової дисципліни.
4. Види банківських рахунків підприємства та порядок їх відкриття.

3.2.3. Тестові завдання

*Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки **один** з наведених варіантів відповідей*

1. Грошовий оборот підприємства – це:

- а) формування і розподіл грошових фондів;
- б) сукупність готівкових і безготівкових розрахунків;
- в) сукупність безготівкових розрахунків;
- г) розподіл виручки від реалізації продукції.

2. До безготівкових розрахунків не належать:

- а) розрахунки платіжними дорученнями;
- б) розрахунки касовими чеками;
- в) розрахунки акредитивами;
- г) розрахунки векселями.

3. Для проведення розрахункових операцій і касового обслуговування використовуються такі рахунки підприємства в банку:

- а) розрахункові (поточні);
- б) депозитні;
- в) кредитні;
- г) всі наведені вище.

4. Існують такі обмеження щодо кількості банківських рахунків підприємства:

- а) підприємство може мати один банківський розрахунковий рахунок;
- б) підприємство може мати не більше 3-х розрахункових рахунків;
- в) кількість рахунків обмежена за законом в залежності від розмірів підприємства;
- г) законодавчих обмежень щодо кількості розрахункових рахунків немає.

5. Сума готівкових коштів в касі підприємства на кінець робочого дня:

- а) не обмежується;
- б) обмежується лімітом каси, визначеним обслуговуючим банком, з урахуванням коштів на виплату заробітної плати;

в) обмежується лімітом каси без врахування коштів на виплату заробітної плати;

г) обмежується сумою 3 тис. грн. без врахування коштів на виплату заробітної плати.

6. Розрахунки готівкою за придбані матеріальні ресурси підприємством можуть здійснюватись:

а) як за рахунок коштів, отриманих в банківській установі, так і за рахунок готівкової виручки;

б) тільки за рахунок коштів, отриманих в банківській установі;

в) в межах ліміту каси, визначеного угодою з обслуговуючим банком;

г) правильні відповіді б) і в).

7. Підприємство може в будь-який момент отримати кошти в безготівковій формі з таких банківських рахунків:

а) акредитивних;

б) депозитних строкових;

в) депозитних до запитання;

г) всі наведені відповіді є вірними.

8. У класифікації форм безготівкових розрахунків спираються на:

а) валюту, в якій здійснюються розрахунки (вітчизняна, іноземна);

б) вид господарської операції, за яку здійснюється розрахунок;

в) вид розрахункового документа (платіжного інструмента), що застосовується;

г) строки оплати.

9. Письмове зобов'язання встановленої форми, яке надає право вимоги безумовної сплати грошових коштів у визначений час – це:

а) акредитив;

б) платіжне доручення;

в) вексель;

г) платіжна вимога-доручення.

10. Протягом якого періоду дійсний виписаний розрахунковий чек?

а) упродовж одного дня;

б) упродовж 30 календарних днів;

в) упродовж трьох календарних днів;

г) упродовж 10 календарних днів.

11. Форма розрахунку (розрахункового документа), що поєднує вимогу продавця на отримання коштів з розпорядженням покупця щодо здійснення платежу – це:

- а) акредитив;
- б) платіжна вимога (інкасове доручення);
- в) вексель;
- г) платіжна вимога-доручення.

12. Розрахунки готівкою за придбані матеріальні ресурси підприємством можуть здійснюватись:

- а) як за рахунок коштів, отриманих в банківській установі, так і за рахунок готівкової виручки;
- б) тільки за рахунок коштів, отриманих в банківській установі;
- в) в межах ліміту каси, визначеного угодою з обслуговуючим банком;
- г) правильні відповіді б) і в).

13. Чекова форма безготівкового розрахунку передбачає:

- а) розрахунок здійснюється в межах сум, які є на розрахунковому рахунку платника;
- б) розрахунок здійснюється в межах сум, що знаходяться на спеціальному чековому рахунку платника;
- в) розрахунок здійснюється в межах сум, на які відкрито спеціальний банківський кредит;
- г) сума розрахунку не обмежена.

14. Предметом вексельного зобов'язання можуть бути:

- а) рухоме і нерухоме майно;
- б) готова продукція;
- в) грошові кошти;
- г) всі наведені відповіді є вірними.

15. Простий вексель – це документ, який є:

- а) зобов'язанням векселедавця здійснити платіж при виконанні певних вексельних умов, письмово зазначених у векселі;
- б) безумовним зобов'язанням здійснити платіж;
- в) розпорядженням (наказом) здійснити платіж при виконанні певних вексельних умов;
- г) безумовним розпорядженням (наказом) здійснити платіж.

16. Переказний вексель (тратта) – це документ, який є:

- а) зобов'язанням здійснити платіж при виконанні певних вексельних умов;
- б) безумовним зобов'язанням здійснити платіж;
- в) розпорядженням (наказом) здійснити платіж при виконанні певних вексельних умов;
- г) безумовним розпорядженням (наказом) здійснити платіж.

17. Передавання векселя іншій особі з передаванням прав вимоги вексельного платежу – це:

- а) акцепт;
- б) індосація;
- в) аваль;
- г) авізо.

18. Поручительство третьої особи за векселем – це:

- а) акцепт;
- б) індосація;
- в) аваль;
- г) авізо.

19. Підприємством не можуть застосовуватись вексельні розрахунки у випадках:

- а) якщо підприємство має заборгованість по сплаті податків;
- б) якщо підприємство має заборгованість по заробітній платі;
- в) якщо підприємство є платником єдиного податку;
- г) в усіх вище перелічених випадках.

3.2.4. Контрольні запитання

1. Якими розрахунковими документами оформляються платежі за грошовими зобов'язаннями (сплата відсотків, податків)?
2. Назвіть і поясніть принципи організації безготівкових розрахунків.
3. Який граничний розмір готівкового розрахунку підприємства з іншими суб'єктами господарювання протягом одного дня?
4. У чому полягають особливості акредитивної форми розрахунків?
5. У чому полягають особливості вексельної форми розрахунків?
6. У чому полягають особливості чекової форми безготівкових розрахунків?
7. В чому полягає різниця між дебетовими і кредитними пластиковими платіжними картками?

8. Яке головне призначення вексяля?
9. У чому полягають особливості організації готівкових розрахунків?
10. Якими основними правилами визначається касова дисципліна на підприємствах?
11. У чому полягає різниця між простим і переказним векселем?
12. Яким терміном визначають гарантію за платежами по векселю, що надається третьою особою?
13. В яких документах фіксується розмір санкцій за несвоєчасність здійснення розрахунків і платежів у товарно-грошових відносинах?
14. Як нараховується пеня за податковими зобов'язаннями?
15. Поясніть словосполучення «трасирувати переказний вексель».
16. Які банківські рахунки і в якій кількості може мати підприємство?
17. Які документи належить подавати в банк для відкриття банківського рахунка?

3.3. Теми рефератів

1. Сучасні форми безготівкових розрахунків на підприємстві: порівняльна характеристика та перспективи розвитку.
2. Порядок ведення готівкових розрахунків та касових операцій на підприємствах.
3. Вексельна форма розрахунків і сучасний стан вексельного обігу в Україні.

3.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Розрахунково-платіжна дисципліна та відповідальність за її порушення.
2. Фінансово-розрахункові аспекти експортно-імпортних контрактів.
3. Правові основи емісії векселів в Україні та їх обігу на ринку цінних паперів.

3.5. Термінологічний словник

Аваль – поручительство третьої особи за векселем.

Акредитив – договір, що містить зобов'язання банка-емітента, за яким банк за дорученням клієнта (заявника акредитиву) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара (або доручає іншому банку здійснити цей платіж).

Акцепт – згода на оплату розрахункових документів; акцептом є підпис керівника підприємства на платіжному документі.

Вексель – письмове безумовне зобов'язання (боргова розписка) встановленої форми, що дає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми у відповідний строк і у відповідному місці.

Грошовий чек – письмове розпорядження банку щодо видачі уповноваженій особі зазначеної суми готівкових коштів.

Індосація – передавання прав вимоги за векселем. Оформлюється спеціальним записом на вексельному бланку (індосаментом).

Інкасація – здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими і супроводжувальними документами з метою отримання платежу та/або передавання супроводжувальних чи розрахункових документів.

Касові операції – операції, пов'язанні з прийняттям та видачею готівки на підприємстві.

Ремітент – особа (підприємство або банк), що є власником (утримувачем) переказного векселя.

3.6. Рекомендована література

1. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків у національній та іноземній валюті», № 185/94-ВР від 23.09.94 р.
2. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», № 448/96-ВР від 30.10.96 р.
3. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», № 15-93 від 12.02.93 р.
4. Інструкція НБУ «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті» № 527 від 18.12.98 р. (зі змінами і доповненнями).
5. Інструкція «Про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті», затверджена постановою НБУ № 135 від 29.03.2001 р.
6. Положення «Про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затверджене постановою Правління НБУ № 72 від 19.02.2001 р., (зі змінами).
7. Положення «Про операції банків з векселями», затверджене постановою Правління НБУ від 28 травня 1999 р., № 258.
8. Фінанси підприємств: Підручник / За ред. Поддєрьогіна А. М. – К.: КНЕУ, 2004.
9. Финансы фирмы: Учебник/ Ковалева А.М. и др. – М.: ИНФРА, 2000.
10. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 4. ГРОШОВІ ПОТОКИ, ДОХОДИ І ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВ

4.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Принципи і порядок оцінки руху грошових коштів (грошових надходжень і видатків).
2. Доходи і витрати підприємств, їх класифікація за видами діяльності та загальні принципи оцінки.
3. Доходи від операційної діяльності та особливості їх оцінки.
4. Операційні витрати та їх класифікація.

Основні терміни і поняття:

інвестиційна діяльність, фінансова діяльність, операційна діяльність, доходи, витрати, грошові кошти та їх еквіваленти, матеріальні витрати, амортизаційні нарахування, витрати на оплату праці, відрахування в фонди соціального страхування.

4.1.1. Принципи і порядок оцінки руху грошових коштів (грошових надходжень і видатків)

Концепція руху грошових коштів (або концепція грошових потоків – cash-flow) спирається на врахування суто грошових операцій підприємства і дозволяє:

- визначити суми грошових надходжень (платежів у грошовій формі) на підприємство за видами діяльності протягом звітного періоду;
- визначити суми грошових видатків (платежів у грошовій формі), здійснених підприємством за видами діяльності протягом звітного періоду;
- здійснювати моніторинг наявності грошових коштів як платіжних засобів для покриття поточних та інших витрат та видатків.

При класифікації грошових потоків (надходжень і видатків) розрізняють такі види діяльності: операційну, фінансову, інвестиційну.

Операційна діяльність. Основним напрямком господарської діяльності підприємства є операційна діяльність, яка пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг відповідно до його статутних документів. Іншими словами, операційна

Фінанси підприємств

діяльність – це основна діяльність підприємства (крім підприємств – інституційних інвесторів і підприємств фінансової сфери), а також інша діяльність, яка не належить до фінансової чи інвестиційної діяльності.

Фінансова діяльність пов'язана з операціями на фінансовому ринку. Для підприємства, що не є інституційним інвестором, є можливим отримання додаткових грошових надходжень і доходів від операцій з цінними паперами, від кредитних операцій. **Інвестиційна діяльність.** Грошові надходження і видатки, які пов'язані з купівлею чи продажем необоротних матеріальних і нематеріальних активів, а також короткострокових фінансових інвестицій (які не є еквівалентом грошових коштів), належать до інвестиційної діяльності.

При визначенні руху грошових коштів не враховуються операції, що не вимагають використання грошових коштів та їх еквівалентів. До таких (негрошових) операцій, зокрема, належать: бартерні операції; отримання основних засобів на умовах фінансового лізингу; внутрішні зміни у складі грошових коштів та їх еквівалентів (отримання грошей з розрахункового рахунка в касу підприємства); переоцінка залишків коштів в іноземній валюті.

Далі наведена схема звіту про рух грошових коштів.

	Над- ходж.	Витрати
1. Рух коштів в результаті операційної діяльності		
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування		
Коригування на:		
- амортизацію необоротних активів		x
- збільшення (зменшення) забезпечень		
- збитки (прибуток) від нереалізованих курсових різниць		
- збитки (прибуток) від неопераційної діяльності		
Витрати на сплату відсотків		x
Прибуток від операційної діяльності до змін в чистих оборотних активах		
Зменшення (зростання): – оборотних активів		
– витрат майбутніх періодів		
Збільшення (зменшення) – поточних зобов'язань		
– доходів майбутніх періодів		
Грошові кошти від операційної діяльності		
Виплачені: – відсотки	x	

Тема 4. Грошові потоки, доходи і витрати підприємств

Продовження

– податки на прибуток	x	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій		
Рух коштів від надзвичайних подій		
Чистий рух коштів від операційної діяльності		
2. Рух коштів в результаті інвестиційної діяльності		
Реалізація: – фінансових інвестицій		x
– необоротних активів		x
– майнових комплексів		
Отримані: – проценти		x
– дивіденди		x
Інші надходження		x
Придбання: – фінансових інвестицій	x	
– необоротних активів	x	
– майнових комплексів	x	
Інші платежі	x	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій		
Рух коштів від надзвичайних подій		
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності		
3. Рух коштів в результаті фінансової діяльності		
Надходження власного капіталу		x
Отримані займи		x
Інші надходження		x
Погашення позик	x	
Сплачені дивіденди	x	
Інші платежі	x	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій		
Рух коштів від надзвичайних подій		
Чистий рух коштів від фінансової діяльності		
Чистий рух коштів за звітний період		
Залишок коштів на початок року		x
Вплив змін валютних курсів на залишок коштів		
Залишок коштів на кінець року		x

* До уваги: за схемою складання звіту про фінансові результати (на відміну від звіту про рух грошових коштів) дивіденди та відсотки за кредитами (як отримані, так і сплачені) належать до фінансової діяльності, що обумовлює необхідність здійснення додаткових коригувань при застосуванні непрямого методу формування звіту про рух грошових коштів.

Звіт про рух грошових коштів показує вплив операційної, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства на стан її грошових коштів за певний період та дозволяє пояснити зміни в грошових коштах за цей період. Звіт про рух грошових коштів підсумовує всі результати діяльності, що мали вплив на грошові кошти. Інвесторам та кредиторам ця інформація корисна при дослідженні компанії: чи здатна адміністрація генерувати достатню кількість грошових коштів на рахунках підприємства для погашення кредиторської заборгованості, для виплати дивідендів, для додаткового фінансування.

Застосовують два методи визначення звітних показників руху грошових коштів, кожен з яких передбачає трансформацію тим чи іншим чином інформації, що міститься в балансі підприємства та в звіті про фінансові результати:

- прямий метод, або метод надходжень-виплат. Цей метод передбачає коригування окремих статей звіту про фінансові результати – шляхом виключення з них негрошових доходів і витрат (доходи і витрати в звіті про фінансові результати визначаються за принципом «нарахування» і можуть мати негрошовий характер);
- непрямий метод, який передбачає коригування суми чистого прибутку на розмір змін поточних активів, зобов'язань та деяких інших балансових рахунків, тобто здійснюються коригування чистого прибутку на негрошові статті.

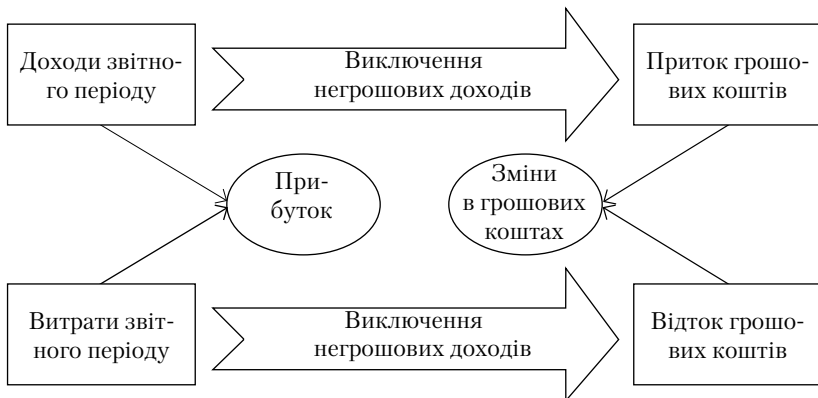
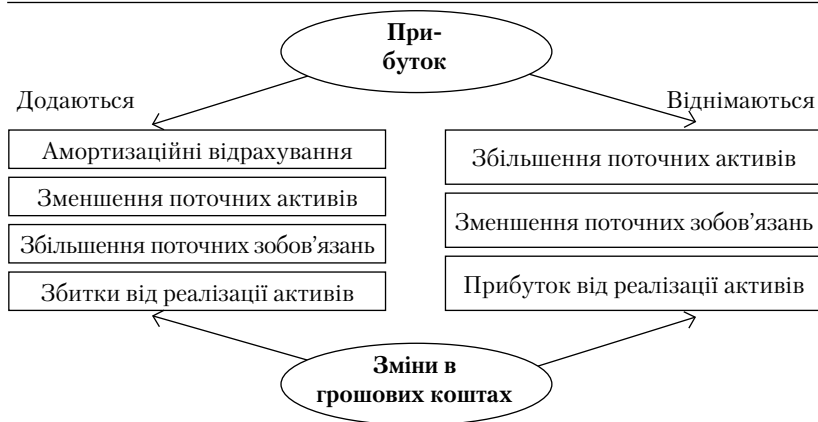

Схема коригувань при прямому методі

Схема коректувань при непрямому методі

Обидва з цих методів дозволені для використання, але рекомендовано користуватись непрямим методом.

У «Звіті про рух грошових коштів» сума грошових надходжень і сума грошових видатків підраховується за кожним з видів діяльності окремо для вхідних і окремо для вихідних грошових потоків. Чистий рух коштів за звітний період визначається як різниця між підсумками грошових надходжень і підсумками грошових видатків.

Для складання звіту про рух грошових коштів необхідна інформація, що міститься в таких документах:

- баланс підприємства за звітний та попередній періоди;
- звіт про фінансові результати;
- головна книга – щодо деяких операцій, які містять рух грошових коштів по фінансовій та інвестиційній діяльності.

Якщо «Звіт про рух грошових коштів» складений правильно, то додавши до залишку грошових коштів підприємства на початок періоду чистий рух коштів у результаті всіх видів діяльності, отримаємо залишок грошових коштів на кінець періоду, який відображається у відповідній статті «Балансу підприємства».

4.1.2. Доходи і витрати підприємств, їх класифікація за видами діяльності та загальні принципи оцінки

Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до збільшення власного капіталу підприємства (за винятком збільшення капіта-

лу за рахунок внесків власників). Доходи відображаються в обліку одночасно зі збільшенням активів або зменшенням зобов'язань.

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу між власниками). Витрати відображаються в обліку одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань.

Визнання доходів і витрат у часі. Розрізняють такі методи визнання моменту (дати) виникнення доходів чи здійснення витрат:

- метод нарахування – за датою відвантаження чи отримання продукції (за фактом реалізації з передаванням прав власності і пов'язаних з нею ризиків);
- касовий метод – за датою надходження (перерахування) коштів на рахунок чи в касу постачальника.

При веденні бухгалтерського обліку, складанні звіту про фінансові результати спираються на ***метод нарахування***. Визнані доходи і витрати підприємств можуть мати грошову і негрошову форму.

В обліку і звітності розрізняють:

- доходи і витрати від звичайної діяльності;
- доходи і витрати від надзвичайних подій.

Звичайна діяльність – це будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують чи виникають в результаті її проведення.

Надзвичайна подія – подія чи операція, які відрізняються від звичайної діяльності підприємства, і не очікується, що вони будуть повторюватись періодично в кожному з наступних звітних періодів.

Класифікація доходів і витрат за видами діяльності – доходи і витрати звичайної діяльності класифікують за видами діяльності:

- від операційної діяльності – від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) чи інших операцій, які не належать до фінансової або інвестиційної діяльності;
- від фінансової діяльності – доходи (витрати) у вигляді відсотків і купонних виплат, пов'язаних з обслуговуванням кредитів, отриманням дивідендів);
- від іншої діяльності – результати операцій з реалізації необоротних активів і фінансових інвестицій (враховуються в сумах різниці між ціною фактичної реалізації і балансової вартості необоротних активів і фінансових інвестицій та додаткових витрат, здійснених у зв'язку з такою реалізацією, яка свідчить про отримання економічної вигоди чи втрат від відповідної операції).

У складі доходів (втрат) від фінансової діяльності розрізняють доходи (втрати) від участі в капіталі. Це особливий вид негрошового доходу (втрат), який відображає збільшення (зменшення) грошового еквіваленту частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування. Доходи (втрати) від участі в капіталі дорівнюють збільшенню (зменшенню) балансової вартості фінансової інвестиції, яка враховується в обліку за методом участі в капіталі. Цей метод застосовується для оцінки балансової вартості фінансових інвестицій в дочірні, спільні та асоційовані підприємства (див. матеріал до теми 2).

4.1.3. Доходи від операційної діяльності та особливості їх оцінки

Доходи від звичайної операційної діяльності класифікуються таким чином:

1. Дохід (виручка) від реалізації продукції.

Сума чистого доходу від реалізації визначається за формулою:

$$\text{ЧД} = \text{ДР} - \text{П} - \text{ДТР} - \text{ЗВ},$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації;

ДР – сума доходу, отриманого від реалізації продукції, надання послуг, виконання робіт;

П – податки в складі виручки від реалізації, що підлягають перерахуванню до бюджету;

ДТР – доходи, отримані на користь третіх осіб (крім держави);

ЗВ – сума знижок, уцінок та відшкодувань від повернення товару споживачем.

2. Інші операційні доходи, до складу яких входять: дохід від операційної оренди активів, дохід від операційних курсових різниць, дохід від реалізації оборотних активів, списання дебіторської заборгованості, реалізація іноземної валюти, одержані гранти та субсидії, одержані штрафи, пені, неустойки, інші операції.

Не визнаються доходом підприємства суми, які отримані від третіх сторін, але не принесуть підприємству економічних вигод і не призведуть до збільшення власного капіталу. Це, зокрема: ПДВ, акцизний збір, інші податки та обов'язкові платежі, які належать до відрахування в бюджет та позабюджетні фонди; надходження за договорами комісії, агентськими угодами та іншими договорами, які не призводять до збільшення власного капіталу (доходом є тільки сума комісійної винагороди); задаток під заставу; авансові платежі за реалізовану продукцію

(будь-який аванс, отриманий за продаж продукції чи товарів визнається як зобов'язання).

Дохід від реалізації продукції визнається за таких умов:

- підприємство передало покупцеві суттєвий ризик і вигоди, пов'язані з правом власності на товар;
- підприємство не бере подальшої участі в питаннях, пов'язаних з володінням;
- сума доходу може бути достовірно оцінена;
- є ймовірним отримання економічних вигод, пов'язаних з операцією;
- витрати, які були або будуть понесені у зв'язку з операцією, можуть бути достовірно визначеними.

Дохід, пов'язаний з наданням послуг має визнаватись, виходячи з міри завершеності операцій на дату балансу. Для оцінки міри завершеності надання послуг не можуть використовуватись отримані проміжні та авансові платежі.

Етап завершеності (відсоток готовності) обсягу виконаних робіт може за угодою визначатись таким чином:

- спираючись на відсоток виконаних робіт на дату балансу;
- спираючись на питому вагу понесених на дату балансу витрат у сумі загальних витрат за угодою;
- спираючись на факт завершення суттєвої події. У випадках, коли у наданні послуги можна визначити певну дію як суттєву, то визнання доходу здійснюється лише після її завершення (наприклад, щодо визнання доходу, отриманого рекламним агентством – дата оприлюднення реклами).

Дохід, який виникає в результаті використання активів підприємства іншими сторонами (у вигляді роялті, процентів, дивідендів), визнається спираючись на такі умови:

- **відсотки** визнаються у періоді, до якого вони належать, пропорційно часу, виходячи з бази їх нарахування (номінальна вартість боргових цінних паперів помножується на ставку відсотка за відповідний період);
- **роялті** визнаються на основі нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди (наприклад, видавництво за угодою на видавництво і реалізацію підручника повинно сплачувати роялті в розмірі певного відсотку від договірної ціни реалізації – тоді виходять з кількості фактично реалізованих примірників і договірної ціни примірника);
- **дивіденди** визнаються, коли виникає право акціонерів на їх отримання.

Дохід, який виникає внаслідок бартерних угод, оцінюється, виходячи з справедливої вартості отриманих товарів (послуг) у разі здійснення операцій по обміну товарів, які не є подібними по суті та вартості. Якщо ж товари, що обмінюються, є подібними, – дохід не визнається. Якщо ж неможливо оцінити вартість отриманих товарів – то дохід визнається за вартістю переданих товарів.

Доходи, отримані внаслідок безкоштовного (безоплатного) передавання товарів, послуг визнаються за принципом справедливої вартості.

Доходи від здійснення товарно-грошових операцій між пов'язаними особами визнаються за принципом справедливої вартості у випадку, якщо договірні ціни є нижчими за середньоринкові ціни (справедливі), які були чинними на дату здійснення операції.

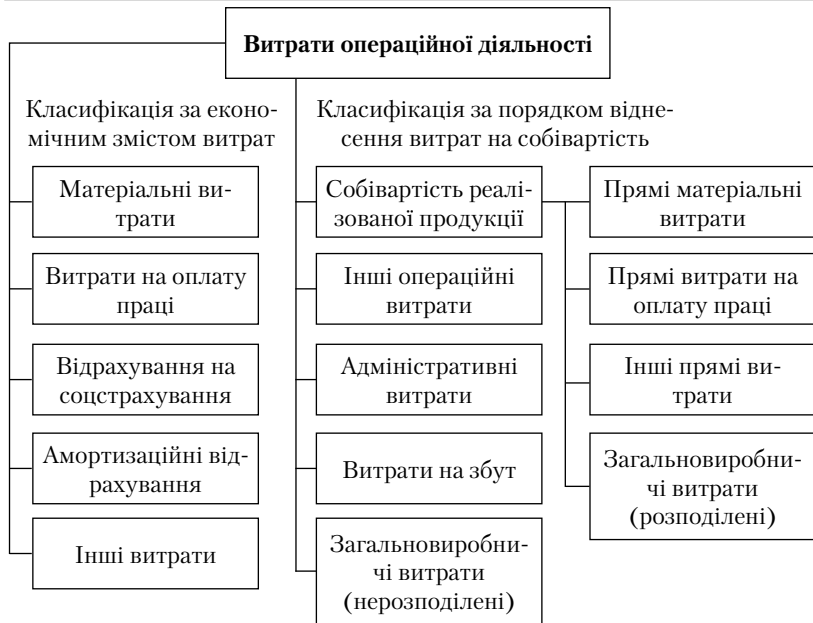
3.3.4. Операційні витрати та їх класифікація

Витрати визнаються згідно з принципом відповідності – витрати входять до звіту про фінансові результати в періоді, в якому був визнаний дохід, для отримання якого були здійснені ці витрати. Якщо актив забезпечує економічні вигоди протягом декількох звітних періодів, то відповідні витрати відображаються на підставі систематичного і раціонального їх розподілу (наприклад, у вигляді амортизації) протягом тих звітних періодів, коли надходять відповідні економічні вигоди. Іншими словами, платежі, здійснені у зв'язку з придбанням основних засобів та інших необоротних активів, які підлягають амортизації, не входять до складу витрат звітного періоду, їх відображають в складі витрат у подальші періоди по мірі нарахування амортизації.

<i>Приклади витрат, що виникають у зв'язку зі зменшенням активів</i>	<i>Приклади витрат, що збільшують зобов'язання</i>
списання матеріалів на виробництво продукції, ремонт основних засобів, адміністративні потреби; нарахування амортизації; списання зношених основних фондів, нематеріальних активів; втрати від знецінення запасів; нестачі запасів; добровільні внески; сплачені або належні до сплати штрафи, пені, неустойки	нарахування заробітної плати працівникам; нарахування податків, зборів, обов'язкових платежів; відрахування на обов'язкове і добровільне страхування; нарахування орендної плати, комунальних послуг, рекламних послуг

У класифікації операційних витрат розрізняють два напрямки класифікації:

- за економічним змістом витрат;
- за порядком віднесення на собівартість продукції (послуг).

При класифікації за **порядком віднесення на собівартість** всі операційні витрати підприємства розподіляються на:

- виробничі витрати (витрати на продукт – за міжнародною термінологією). Ці витрати розподіляють між окремими видами продукції і включають до собівартості продукції.
- позавиробничі витрати (витрати періоду – за міжнародною термінологією). Ці витрати не розподіляють між видами продукції і не включають у виробничу собівартість продукції.

У складі виробничих витрат розрізняють:

- А) прямі витрати – такі, що безпосередньо можуть бути віднесені на конкретний вид продукції: сировина і основні матеріали, прямі витрати на оплату праці, амортизація обладнання виробничих цехів, інші прямі витрати.
- Б) непрямі (накладні) загальновиробничі витрати: допоміжні матеріали, оплата праці управлінського і обслуговуючого виробничого персоналу, інші накладні витрати.

Всі накладні загальновиробничі витрати розподіляють на постійні та змінні.

Тема 4. Грошові потоки, доходи і витрати підприємств

До змінних загально виробничих витрат належать витрати на обслуговування виробництва і управління виробництвом, які змінюються пропорційно або майже пропорційно до обсягів діяльності. Такі витрати розподіляють на собівартість окремих видів продукції з використанням обраної підприємством бази розподілу, виходячи з фактичної потужності у звітному періоді. Як база розподілу прямих загально виробничих витрат обирають різні показники, з якими прямо пов'язані відповідні витрати: вартість прямих матеріалів – якщо загально виробничі витрати прямо пов'язані з кількістю і вартістю матеріалів, що витрачаються за технологічними операціями; прямі витрати на оплату праці – якщо загально виробничі витрати прямо пов'язані з прямими витратами на оплату праці); машино-години – якщо у виробництві залучені суттєві капітальні ресурси (основні фонди) і загально виробничі витрати найбільшою мірою пов'язані саме з використанням обладнання і технічних засобів.

До постійних загально виробничих витрат належать витрати на обслуговування виробництва та управління виробництвом, які залишаються незмінними або майже незмінними при різних обсягах діяльності. Постійні загально виробничі витрати частково належать до витрат на продукт і розподіляються на готову продукцію і продукцію незавершеного виробництва з використанням методу стандартних витрат (розподілені), а частково – включають до витрат періоду (нерозподілені).

ПРИКЛАД.

Нормальна виробнича потужність – 10000 виробів.

Постійні загально виробничі витрати – 5000 грн. а на одиницю нормальної виробничої потужності (стандартні витрати) – 0,5 грн.

	Варіант 1 – обсяг виробництва менший за нормальну виробничу потужність	Варіант 2 – обсяг виробництва перевищує нормальну виробничу потужність
Випуск продукції	7000 од. виробів	15000 од. виробів
Накладні постійні загально виробничі витрати		
- Розподілені	$0,5 \text{ грн} * 7000 = 3500 \text{ грн}$ (0,5 грн на од.)	5000 грн ($5000 \text{ грн} / 15000 = 0,33 \text{ грн. на од}$)
- Нерозподілені	$5000 \text{ грн} - 3500 \text{ грн} = 1500 \text{ грн}$	0

Отже, нерозподілені постійні виробничі витрати виникають лише у випадку, коли обсяг виробництва менший за нормальну вироб-

ничу потужність. Нормальна потужність підприємства – середній рівень виробництва при звичайних умовах діяльності з врахуванням запланованого обсягу виробництва.

Витрати періоду. До витрат періоду, які не входять до собівартості продукції, належать:

- а) інші операційні витрати;
- б) адміністративно-управлінські витрати;
- в) витрати, пов'язані зі збутом продукції;
- г) загальногосподарські (накладні) витрати, які не розподілені між видами продукції і не включені до виробничої собівартості продукції.

До інших витрат операційної діяльності належать:

- витрати на дослідження і розробки;
- собівартість реалізованої іноземної валюти;
- собівартість реалізованих виробничих запасів (складається з їх облікової вартості та витрат на їх реалізацію);
- суми безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування в резерв сумнівних боргів;
- витрати від операційних курсових різниць (тобто від зміни курсів валют по операціям, активам і зобов'язанням, пов'язаним з операційною діяльністю підприємства);
- витрати від знецінення запасів;
- визнані штрафи, пені, неустойки та інші економічні санкції;
- витрати на виплату матеріальної допомоги, на утримання об'єктів соціально-культурного призначення;
- відрахування для забезпечення подальших операційних витрат;
- інші витрати операційної діяльності (крім витрат, які входять до собівартості продукції).

До адміністративних витрат належать:

- організаційні витрати на проведення щорічних зборів акціонерів, представницькі витрати в повному обсязі;
- витрати на службові відрядження і утримання апарату управління підприємством
- витрати на утримання основних фондів, інших матеріальних оборотних активів загальногосподарського використання (опе-

ративна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, користування водою, освітлення, охорона тощо);

- винагороди за професійні послуги (юридичні, аудиторські, цінка майна тощо);
- витрати на зв'язок;
- амортизація нематеріальних активів загальногосподарського користування;
- витрати на врегулювання спірних питань в судових органах;
- податки, збори та інші обов'язкові платежі (крім тих, що включаються до собівартості продукції).

До витрат на збут належать:

- витрати пакувальних матеріалів;
- витрати на ремонт тари;
- витрати на рекламу і дослідження ринку;
- витрати на передпродажну підготовку товарів;
- витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом;
- витрати на утримання основних засобів та інших необоротних активів, пов'язаних із збутом (оперативна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, тощо);
- витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування;
- витрати на транспортування і страхування готової продукції, та інші послуги, пов'язані з транспортуванням відповідно до умов договору постачання;
- інші витрати, пов'язані зі збутом продукції (товарів, послуг).

4.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

4.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Порядок визначення грошових потоків підприємства та оцінка їх структури за видами діяльності.
2. Принципи і порядок визначення доходів підприємства та оцінка їх структури.
3. Принципи і порядок визначення витрат підприємства та оцінка їх структури за економічним змістом і за порядком віднесення на собівартість.

4.2.2. Ситуаційні завдання і задачі

Задача 1

<i>Показники</i>	1 кв.	2 кв.
<i>Вихідні дані</i>		
1. Обсяги випуску продукції за весь квартал, од.	350	450
2. Затрати сировини та матеріалів на виробництво одиниці продукції, грн.	70	80
3. Середньомісячна чисельність працюючих, осіб.	20	22
4. Середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн.	1800	1850
5. Норматив нарахувань до фонду оплати праці, %	39	39
6. Амортизаційні відрахування за місяць, грн.	700	900
7. Інші операційні витрати за місяць, грн.	250	300
Обчислити складові і структуру операційних витрат	1 півріччя	
	Грн.	%
8. Матеріальні витрати		
9. Оплата праці		
9. Відрахування на соціальні заходи		
10. Амортизаційні відрахування		
11. Інші операційні витрати		
12. Разом операційних витрат		

Задача 2

<i>Господарські операції</i>	<i>Відобразити вплив операцій на доходи (+) і витрати (-) підприємства за видами діяльності, тис. грн.</i>		
	Операційна	Фінансова	Інша
Реалізовані запаси сировини балансовою вартістю 16 тис. грн, фактична ціна реалізації – 15 тис. грн.			
Реалізовані основні фонди балансовою вартістю 76 тис. грн., фактична ціна реалізації – 95 тис. грн.			
Сплачені відсотки за банківський кредит в сумі 33 тис. грн.			
Погашені банківські кредити на суму 45 тис. грн.			

Тема 4. Грошові потоки, доходи і витрати підприємств

Продовження

Отримані дивіденди та інші доходи від вкладень в акції на суму 42 тис. грн.			
Нараховані і виплачені дивіденди акціонерам цього підприємства в сумі 13 тис. грн.			
Здійснено уцінку основних засобів на суму 35 тис. грн.			
Здійснено емісію акцій номінальною вартістю 300 тис. грн., фактично отримано 350 тис. грн.			
Поставлено споживачам продукції з відстрочкою платежу на суму 480 тис. грн.			
Отримано передоплату (аванс) за поставку продукції на суму 300 тис. грн.			
Реалізовано продукції зі складу з оплатою грошовими коштами на суму 670 тис. грн.			
Нараховано амортизації основних засобів на суму 65 тис. грн.			
Придбано акції інших емітентів на суму 180 тис. грн.			
Викуплено акції власної емісії за номінальну вартість на суму 68 тис. грн.			
Придбано основні засоби з оплатою грошовими коштами на суму 430 тис. грн.			
Придбано сировину і матеріали на суму 40 тис. грн. з оформленням простого векселя			
Придбано сировину і матеріали на суму 70 тис. грн. з оплатою грошовими коштами			

Задача 4

№	Показники	Значення	
		<i>Прод. А</i>	<i>Прод. Б</i>
	<i>Вихідні дані</i>		
1.	Обсяги виробництва продукції за період, тис. од.	90	55
2.	Прямі витрати на одиницю продукції, грн.:		
	- матеріальні витрати	8	6
	- на оплату праці	15	4
	- інші прямі витрати	3	7
3.	Нормальна виробнича потужність за період, тис. од.	100	50

Фінанси підприємств

Продовження

4.	Непрямі загальновиробничі витрати, усього тис. грн.	1560	
5.	Витрати на збут	675	
6.	Адміністративні витрати	734	
7.	Інші операційні витрати	240	
	Обчислити:		
8.	Загальновиробничі витрати, розподілені на собівартість, разом, тис. грн.		
9.	Собівартість загального випуску продукції, тис. грн.		
10.	Собівартість 1 одиниці продукції, грн.		
11.	Разом операційні витрати, тис. грн.		
12.	Операційні витрати на 1 од. продукції, грн.		

* непрямі загальновиробничі витрати в цьому розрахунку належить розподілити за видами продукції пропорційно прямим витратам на оплату праці

Задача 5

<i>Господарські операції</i>	<i>Відобразити вплив операцій на рух грошових коштів («+» чи «-») за видами діяльності, тис. грн.</i>		
	<i>Операційна</i>	<i>Фінансова</i>	<i>Інша</i>
Реалізовані запаси сировини балансовою вартістю 16 тис. грн ,фактична ціна реалізації – 15 тис. грн.			
Реалізовані основні фонди балансовою вартістю 76 тис. грн., фактична ціна реалізації – 95 тис. грн.			
Сплачені відсотки за банківський кредит – 33 тис. грн.			
Погашені банківські кредити на суму 45 тис. грн.			
Отримані дивіденди та інші доходи від вкладень в акції на суму 42 тис. грн.			
Нараховані і виплачені дивіденди акціонерам цього підприємства в сумі 13 тис. грн.			

Тема 4. Грошові потоки, доходи і витрати підприємств

Продовження

Здійснено уцінку основних засобів на суму 35 тис. грн.			
Здійснено емісію акцій номінальною вартістю 300 тис. грн., фактично отримано – 350 тис. грн.			
Поставлено споживачам продукції з відстрочкою платежу на суму 480 тис. грн.			
Отримано передоплату (аванс) за поставку продукції на суму 300 тис. грн.			
Реалізовано продукції зі складу з оплатою грошовими коштами на суму 670 тис. грн.			
Нараховано амортизації на суму 65 тис. грн.			
Придбано акції інших емітентів на суму 180 тис. грн.			
Викуплено акції власної емісії за номінальну вартість на суму 68 тис. грн.			
Придбано основні засоби з оплатою грошовими коштами на суму 430 тис. грн.			
Придбано сировину і матеріали на суму 40 тис. грн. з оформленням простого векселя			
Придбано сировину і матеріали на суму 70 тис. грн. з оплатою грошовими коштами			

Задача 6

<i>Господарські операції</i>	<i>Відобразити вплив операцій на зміни показників балансу («+» чи «-»), тис. грн.</i>		
	<i>Усього активів</i>	<i>Власний капітал</i>	<i>Зобов'язання</i>
Реалізовані запаси сировини балансовою вартістю 16 тис. грн., фактична ціна реалізації – 15 тис. грн.			
Реалізовано основні фонди балансовою вартістю 76 тис. грн., фактична ціна реалізації – 95 тис. грн.			
Сплачені відсотки за банківський кредит в сумі – 33 тис. грн.			

Фінанси підприємств

Продовження

Погашені банківські кредити на суму 45 тис. грн.			
Отримані дивіденди та інші доходи від вкладень в акції на суму 42 тис. грн.			
Нараховані і виплачені дивіденди акціонерам цього підприємства в сумі 13 тис. грн.			
Здійснено уцінку основних засобів на суму 35 тис. грн.			
Здійснено емісію акцій номінальною вартістю 300 тис. грн., фактично отримано – 350 тис. грн.			
Поставлено споживачам продукції з відстрочкою платежу на суму 480 тис. грн.			
Отримано передоплату (аванс) за поставку продукції на суму 300 тис. грн.			
Реалізовано продукції зі складу з оплатою грошовими коштами на суму 670 тис. грн.			
Нараховано амортизації на суму 65 тис. грн.			
Придбано акції інших емітентів на суму 180 тис. грн.			
Викуплено акції власної емісії за номінальну вартість на суму 68 тис. грн.			
Придбано основні засоби з оплатою грошовими коштами на суму 430 тис. грн.			
Придбано сировину і матеріали на суму 40 тис. грн. з оформленням простого векселя			
Придбано сировину і матеріали на суму 70 тис. грн. з оплатою грошовими коштами			

Задача 7

	<i>Вихідні дані</i>	<i>Тис. грн</i>
1	Вартість фінансових інвестицій підприємства-інвестора в акції підприємства – об'єкта інвестування на початок року	280
2	Частка інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування на початок року	35
3	Річний чистий прибуток підприємства – об'єкта інвестування	2260
4	Частка нарахованих дивідендів (в грошовій формі) у чистому прибутку об'єкта інвестування	20 %

Тема 4. Грошові потоки, доходи і витрати підприємств

Продовження

5	Частка чистого прибутку об'єкта інвестування, спрямована на збільшення його власного капіталу	45%
	Обчислити	
6	Вартість дивідендів, отриманих інвестором від об'єкта інвестування	
7	Приріст власного капіталу об'єкта інвестування	
8	Частка інвестора у збільшенні власного капіталу об'єкта інвестування (доходи чи втрати від участі в капіталі)	

Задача 8

<i>Показники</i>	1 кв.	2 кв.
<i>Вихідні дані</i>		
1. Обсяги випуску і реалізації продукції за квартал, од.	350	450
2. Ціна реалізації (без ПДВ), грн.	70	80
<i>Обчислити</i>		
3. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, грн.		
4. Приріст чистого доходу, разом, в тому числі		
- під впливом змін обсягів реалізації		
- під впливом цінових змін		

4.2.3. Тестові завдання

*Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки **один** з наведених варіантів відповідей*

1. Доходи від реалізації запасів та інших оборотних активів належать:

- а) до операційної діяльності;
- б) до фінансової діяльності;
- в) до інвестиційної (іншої) діяльності;
- г) не враховуються в складі доходів.

2. Доходи від безоплатної передачі продукції належать до:

- а) операційної діяльності;
- б) фінансової діяльності;
- в) інвестиційної (іншої) діяльності;
- г) не враховуються в складі доходів.

3. Доходи від реалізації необоротних активів належать до:

- а) операційної діяльності;
- б) фінансової діяльності;
- в) інвестиційної (іншої) діяльності;
- г) не враховуються в складі доходів.

4. Що з переліченого належать до фінансових результатів операційної діяльності:

- а) отримані відсотки по банківським депозитам;
- б) курсові різниці по запасам товарно-матеріальних цінностей;
- в) отримані дивіденди;
- г) нараховані і виплачені дивіденди.

5. Дохід від участі в капіталі включають до фінансових результатів від:

- а) операційної діяльності;
- б) інвестиційної діяльності;
- в) фінансової діяльності;
- г) іншої операційної діяльності.

6. Чистий дохід від реалізації продукції – це виручка від реалізації, зменшена на:

- а) собівартість продукції;
- б) собівартість продукції і непрямі податки які включені до ціни;
- в) непрямі податки, які включені до ціни;
- г) прямі витрати на збут (реалізацію) продукції.

7. Які елементи витрат з перелічених не входять до собівартості:

- а) прямі витрати;
- б) адміністративно-управлінські витрати;
- в) загальновиробничі витрати;
- г) все вище перелічене включається у виробничу собівартість.

8. Відсотки, сплачені за кредит, при визначенні фінансових результатів належать до:

- а) операційної діяльності;
- б) фінансової діяльності;
- в) інвестиційної діяльності;
- г) іншої операційної діяльності.

9. Дивіденди, отримані при визначенні фінансових результатів, належать до:

- а) операційної діяльності;
- б) фінансової діяльності;
- в) інвестиційної діяльності;
- г) іншої операційної діяльності.

4.2.4. Контрольні запитання

1. Назвіть склад грошових надходжень і доходів підприємства від операційної діяльності.
2. Назвіть склад грошових надходжень і доходів підприємства від фінансової діяльності.
3. Назвіть склад грошових надходжень і доходів підприємства від інвестиційної діяльності.
4. Назвіть склад витрат підприємства з операційної діяльності з класифікацією за економічним змістом.
5. Охарактеризуйте склад витрат підприємства з операційної діяльності з класифікацією за порядком їх віднесення до собівартості.
6. Наведіть перелік витрат, що не входять до розрахунку собівартості продукції.
7. За яким принципом визначається дата визнання доходів і витрат в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності?
8. Як класифікуються витрати в обліку і звітності за економічним змістом?
9. За яким принципом враховуються в обліку доходи і витрати при безоплатній передачі активів (продукції, послуг)?

4.3. Темі рефератів

1. Доходи підприємства: види, особливості формування та відображення у фінансовій звітності.
2. Методичні основи формування виручки від реалізації продукції підприємства.
3. Шляхи оптимізації фінансового забезпечення поточної операційної діяльності.
4. Неопераційна діяльність підприємства та її вплив на рух грошових коштів і фінансові результати.

5. Собівартість продукції – порядок визначення та фактори, що її обумовлюють.
6. Управління витратами в системі внутрішньофірмового управління.

4.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Порядок і методи складання звітності про рух грошових коштів – вітчизняна і світова практика.
2. Порядок і методи складання звітності про фінансові результати – вітчизняна і світова практика.
3. Особливості наведення інформації в додатках до фінансової звітності відкритими акціонерними товариствами.
4. Види цін та особливості ціноутворення в різних ринкових умовах.

4.5. Термінологічний словник

Рух грошових коштів (або грошові потоки) – це надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів.

Грошові кошти – готівка, кошти на банківських рахунках і депозити до запитання.

Еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які можуть бути вільно конвертовані у відому суму грошових коштів і мають незначний ризик щодо зміни вартості (зазвичай, це вкладення в цінні папери на строк, що не перевищує 3 місяці, наприклад, векселі, депозитні сертифікати).

Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до збільшення власного капіталу підприємства (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків власників).

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу між власниками).

Прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інша діяльність, яка не належить до фінансової чи інвестиційної діяльності.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

Відповідності (принцип) – принцип, згідно з яким витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені.

Непрямі витрати – витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат економічно доцільним шляхом.

4.6. Рекомендована література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність».
2. П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати».
3. П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів».
4. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».
5. П(С)БО 15 «Дохід».
6. П(С)БО 16 «Витрати».
7. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571 с., іл.
6. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К.: КНЕУ, 2003. – 554с.
7. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 5. ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

5.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Порядок оцінки фінансових результатів діяльності підприємства (прибутків, збитків).
2. Порядок розподілу і основні напрямки використання прибутку підприємства.
3. Виплата дивідендів та дивідендна політика підприємства.

Основні терміни і поняття:

валовий прибуток, фінансовий результат операційної діяльності, фінансовий результат від звичайної діяльності, чистий прибуток, дивіденди, тезаврований прибуток, форма дивідендних виплат, принципи нарахування дивідендів.

5.1.1. Порядок оцінки фінансових результатів діяльності підприємства (прибутків, збитків)

Принцип самоокупності діяльності підприємства передбачає отримання підприємством прибутку, тобто перевищення доходів над витратами.

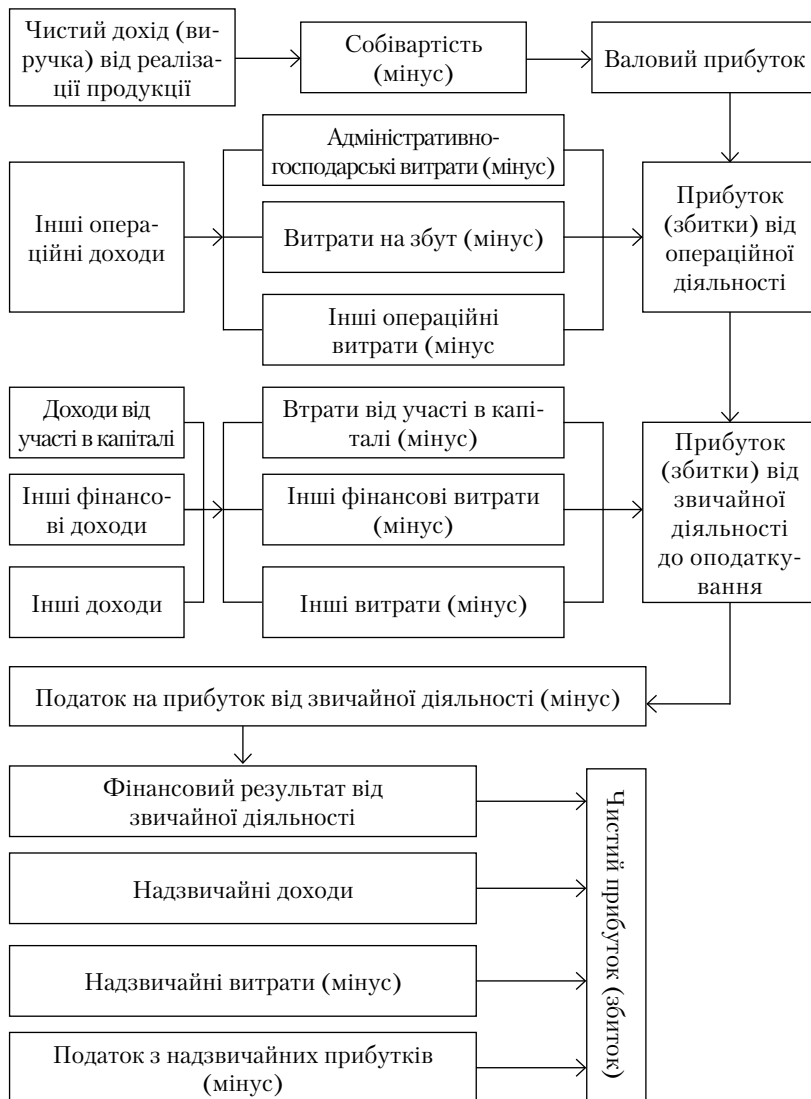
При формуванні показників прибутку спираються на класифікацію доходів і витрат відповідно до чинних стандартів бухгалтерського обліку, що дозволяє визначати валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток від фінансової та іншої діяльності, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток (тобто прибуток від всіх видів діяльності, зменшений на суму податку на прибуток).

Чистий прибуток (збиток) підприємства – є кінцевим показником фінансової результативності всіх видів діяльності підприємства з виключенням суми належних до сплати податків з прибутку.

Фінансовий результат (прибуток) від звичайної діяльності визначається алгебраїчним підсумовуванням прибутків (збитків) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

Тема 5. Формування і розподіл прибутку підприємств

Схему формування основних показників, що визначають фінансові результати (прибуток, збиток) діяльності підприємства, наведено нижче.

Фінанси підприємств

Згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерський облік, основні показники доходів і витрат та порядок формування кінцевого фінансового результату діяльності підприємства відображаються у Звіті про фінансові результати в такій послідовності.

	ПОКАЗНИКИ	Тис. грн.
1	Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	
2	Податок на додану вартість	
3	Акцизний збір, інші збори або податки з обороту	
4	Інші вирахування з доходу (повернення товарів, знижки та інші суми, що підлягають відрахуванню з доходу)	
5	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (1-2-3-4)	
6	Собівартість реалізованої продукції	
7	Валовий прибуток «+», чи збиток «-» (5-6)	
8	Інші операційні доходи	
9	Адміністративні витрати	
10	Витрати на збут	
11	Інші операційні витрати	
12	Фінансові результати від операційної діяльності – (прибуток «+» чи збиток «-») (7+8-9-10-11)	
13	Дохід від участі в капіталі	
14	Інші фінансові доходи	
15	Інші доходи	
16	Фінансові витрати	
17	Втрати від участі в капіталі	
18	Інші витрати	
19	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування (12+13+14+15-16-17-18)	
20	Податок на прибуток від звичайної діяльності	
21	Фінансові результати від звичайної діяльності (прибуток «+» чи збиток «-») (19-20)	
22	Надзвичайні доходи	
23	Надзвичайні витрати	
24	Податки з надзвичайного прибутку	
25	Чистий прибуток (+) чи збиток (-) (21+22-23-24)	

В аналізі формування прибутку важливе місце належить виявленню основних факторів (чинників), які мали суттєвий вплив на збільшення чи зменшення прибутку підприємства.

На прибуток як основний результативний економічний показник впливає багато факторів. Їх можна поділити на зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх факторів належить:

- інфляційні процеси;
- законодавство, зокрема податкове;
- науково-технічний прогрес в конкретній сфері діяльності;
- соціальний розвиток регіону.

До внутрішніх факторів належать:

а) безпосередні внутрішні фактори:

- обсяги виробництва і продажу продукції;
- собівартість продукції;
- ціна продукції;
- асортимент продукції.

б) опосередковані внутрішні фактори:

- післяпродажний сервіс;
- маркетингова, зокрема рекламна, діяльність;
- стан зношення основних фондів;
- співвідношення між власним і запозиченим капіталом.

Одним з методів факторного аналізу впливу внутрішніх факторів на збільшення (зменшення) прибутку є аналіз за методом ланцюгових підстановок.

Факторний аналіз за методом ланцюгових підстановок проводять для визначення взаємозв'язку явищ, які мають між собою безпосередню функціональну взаємозалежність (тобто показник-результат може бути виражений математичною функцією алгебраїчної суми (добутку) показників-факторів). Абсолютні зміни показника-результату за рахунок окремих показників-факторів розраховуються шляхом визначення різниць між умовними (розрахунковими) значеннями результативного показника, які обчислюються шляхом послідовної, «ланцюгової» заміни у формулі показника-результату значень показників-факторів в базовому періоді на їх фактичні значення.

Зокрема, факторний аналіз змін валового прибутку за методом ланцюгових підстановок може проводитись, ґрунтуючись на такій формулі обчислення валового прибутку:

$$\text{ВП} = \text{S O}_i \times (\text{Ц}_i - \text{C}_i),$$

де ВП – валовий прибуток;

Ц_і – реалізаційна ціна одиниці продукції (без ПДВ, акцизів);

С_і – собівартість одиниці продукції;

О_і – обсяг реалізації;

і – індекс порядкового номера виду продукції.

Приріст валового прибутку за рахунок змін обсягів реалізації продукції:

$$\text{ДВП (O)} = \text{S [O}_{11} \times (\text{Ц}_{10} - \text{C}_{10})] - \text{S [O}_{10} \times (\text{Ц}_{10} - \text{C}_{10})]$$

Приріст валового прибутку за рахунок змін ціни реалізації продукції:

$$\text{ДВП (Ц)} = \text{S [O}_{11} \times (\text{Ц}_{11} - \text{C}_{10})] - \text{S [O}_{11} \times (\text{Ц}_{10} - \text{C}_{10})]$$

Приріст валового прибутку за рахунок змін собівартості одиниці продукції:

$$\text{ДВП (C)} = \text{S [O}_{11} \times (\text{Ц}_{11} - \text{C}_{11})] - \text{S [O}_{11} \times (\text{Ц}_{11} - \text{C}_{10})]$$

Індексом 1 – позначені відповідні показники періоду що аналізується, а індексом 0 – базового.

Сукупний приріст валового прибутку за рахунок дії всіх факторів

$$\text{ДВП} = \text{ВП}_1 - \text{ВП}_0 = \text{ДВП (O)} + \text{ДВП (Ц)} + \text{ДВП (C)}$$

За тим самим принципом може здійснюватись факторний аналіз інших абсолютних показників (доходів, витрат, прибутків) діяльності підприємства.

5.1.2. Порядок розподілу і основні напрямки використання прибутку підприємства

Перший етап розподілу прибутку підприємства – розподіл загального прибутку між державою і підприємством, який здійснюється в формі сплати податку з прибутку (або в альтернативній формі сплати єдиного податку).

Другий етап розподілу прибутку підприємства – розподіл чистого прибутку. Розподіл і використання чистого прибутку залежить лише від рішення підприємства.

Основні напрямки використання чистого прибутку:

- на виплату дивідендів акціонерам;
- на виробничий, комерційний і соціальний розвиток підприємства;
- іншим чином, за рішенням підприємства (соціальні виплати, благодійні внески).

Тезаврований прибуток – це прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків та виплати дивідендів і спрямовується на збільшення власного капіталу. Тезаврація прибутку відображається в пасивах балансу за такими позиціями:

- збільшення нерозподіленого прибутку;
- збільшення резервного капіталу;
- збільшення статутного капіталу за рахунок прибутку (при виплаті дивідендів акціями).

5.1.3. Виплата дивідендів та дивідендна політика підприємства

Дивіденд – це частина чистого прибутку акціонерного товариства, яка підлягає розподілу та нарахуванню акціонерам пропорційно до вартості простих акцій, що їм належать; це також сума доходу на одну акцію.

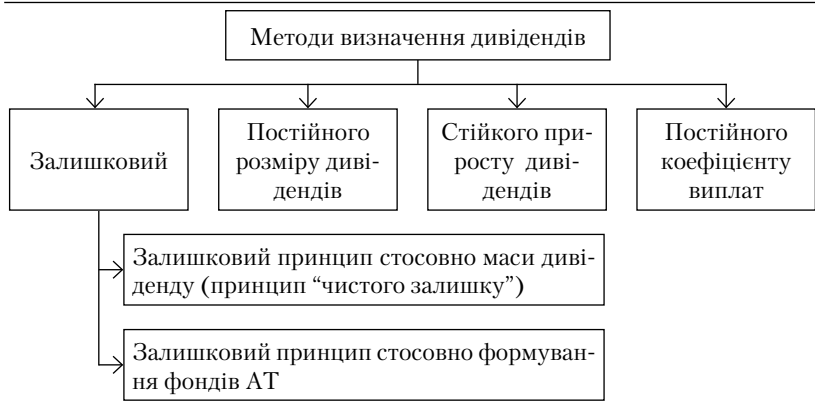
Рішення щодо виплати дивідендів – тобто частки прибутку, яка належить власникам, приймається виключно загальними зборами акціонерів. Акціонерні товариства, згідно з законодавством, мають право нараховувати дивіденди лише 1 раз на рік за підсумками календарного року.

До чинників дивідендної політики можна належать:

- інвестиційні можливості;
- фінансові обмеження;
- договірні обмеження;
- податкова політика;
- фактор ризику.

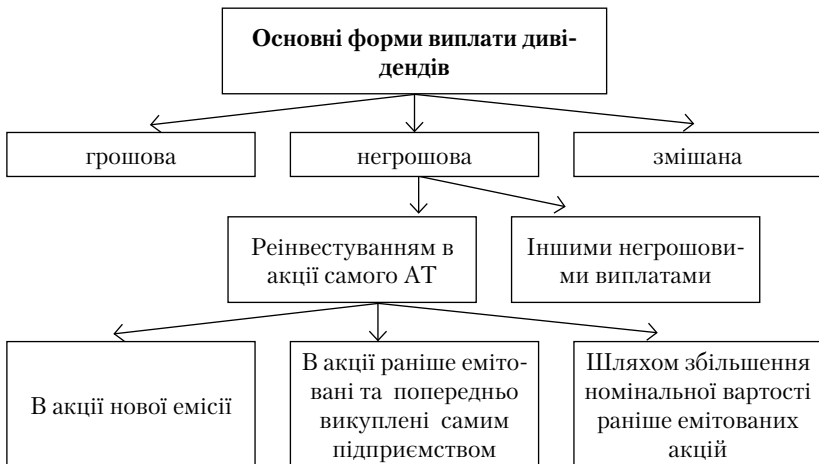
Суттєвим чинником дивідендної політики можуть бути обмеження, що впливають з уже укладених підприємством угод і можуть стримувати виплату дивідендів. Наприклад, коли АТ випускає облігації – воно може взяти на себе зобов'язання не сплачувати дивіденди по акціям, якщо деякі з показників будуть нижчі за визначений рівень.

Фінанси підприємств

Виплата дивідендів може здійснюватись в грошовій формі, а також в формі акцій самого АТ з використанням як раніше емітованих акцій, так і акцій нового випуску (як по номінальній, так і по курсовій вартості акцій).

Сума нарахованих дивідендів оподатковується за місцем нарахування в формі сплати авансового внеску з податку на прибуток за чинними ставками. Зазначена сума авансового внеску в подальшому зараховується у зменшення податкових зоб'язань підприємства зі сплати податку на прибуток відповідного часового періоду.

Часто акціонерам пропонують реінвестувати свої дивіденди в акції цього ж підприємства. Це може здійснюватись:

- реінвестуванням в раніше випущені акції;
- реінвестуванням в акції нового випуску;
- збільшенням номінальної вартості акцій.

Виплата дивідендів акціями не призводить до зменшення в активах чи в зобов'язаннях, тому що при цьому не відбувається розподіл коштів підприємства, як у випадку з грошовими виплатами. Виплата дивідендів акціями призводить лише до змін в структурі власного капіталу.

Виплата дивідендів акціями:

- зберігає акціонерний капітал товариства;
- дозволяє уникнути подвійного оподаткування (останнє стосується фізичних осіб, щодо яких отримані в грошовій формі дивіденди включають до складу оподатковуваного доходу).

Статутами акціонерних товариств визначаються такі елементи правового режиму дивідендів:

- розмір дивідендів в розрахунку на одну звичайну акцію визначається загальними зборами акціонерів за пропозиціями правління;
- термін сплати – 1 раз на рік протягом 1 місяця після прийняття зборами рішення щодо виплати дивідендів;
- способи виплат – на рахунок, зазначений в реєстрі акціонерів. У випадку відсутності необхідної інформації про акціонера дивіденд депонується на рахунок АТ. Відсотки за неотримані дивіденди не нараховуються.
- початок нарахування дивідендів – з моменту реєстрації особи як акціонера пропорційно до внесеної за акції суми;
- розмір дивідендів – не може бути вищим за рекомендований правлінням, загальні збори можуть лише зменшити розмір дивідендів;
- порядок сплати дивідендів новим акціонерам та тим, що вибули – зокрема дивіденди нараховуються на акції, придбані не пізніше, ніж за 30 днів до офіційного оголошення про дату виплати.

Існують також певні особливості порядку сплати дивідендів акціонерам, що є державними юридичними особами:

- дивіденди на частину державного майна в статутних фондах повинні нараховуватись щоквартально;

- ці кошти нараховуються власникам, тобто у відповідні бюджети;
- перерахування коштів здійснюється у 5-денний термін від дати прийняття рішення про розподіл прибутку АТ;
- правильність визначення та сплати цих дивідендів контролюють податкові органи.

5.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

5.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Розрахування показників доходу і прибутку (збитку) відповідно до «Звіту про фінансові результати».
2. Визначення структури фінансових результатів за видами діяльності.
3. Розрахування розподілу прибутку та розміру тезаврованого прибутку.

5.2.2. Ситуаційні завдання і задачі

Задача 1

<i>Показники</i>	<i>Тис. грн..</i>
Дохід (виручка) від реалізації продукції	8500
Податок на додану вартість, акцизний збір та інші вирахування з доходу	1800
Собівартість продукції	2700
Дохід від операційної оренди активів	500
Виручка від реалізації оборотних активів (виробничих запасів)	120
Собівартість реалізованих виробничих запасів	90
Дохід від фінансових інвестицій	60
Відсотки за кредит сплачені	35
Відсотки і дивіденди від фінансових інвестицій отримані	28
Дивіденди сплачені	19
Витрати на рекламу	25
Витрати, що виникли в зв'язку зі стихійним лихом	30
Інші операційні доходи	270
Адміністративні витрати	340
Витрати на збут	177
Інші операційні витрати	260
Прибуток (збиток) від надзвичайних подій	16

Тема 5. Формування і розподіл прибутку підприємств

Продовження

Обчислити	
Чистий дохід від реалізації продукції	
Валовий прибуток	
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	
Фінансові результати від неопераційної (фінансової та іншої) діяльності	
Разом фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	
Податок на прибуток від звичайної діяльності	
Податок на прибуток від надзвичайних подій	
Чистий прибуток (ставка податку на прибуток – 25 %)	

Задача 2

<i>Показники</i>	<i>Тис. грн..</i>
Вихідні дані	
Чистий прибуток	5000
Погашення банківських кредитів	600
Виплата дивідендів у грошовій формі за привілейованими акціями	50
Номінальна вартість емітованих простих акцій	2500
Відсоткова ставка дивідендних виплат за простими акціями:	
- у грошовій формі (від їх номінальної вартості)	15 %
- у формі акцій нової емісії (від їх номінальної вартості)	10 %
Обчислити:	
Виплату дивідендів за простими акціями, разом	
Відрахування в резервний фонд (за нормативом 5 %)	
Збільшення статутного капіталу	
Збільшення нерозподіленого прибутку	
Суму тезаврованого прибутку	

Задача 3

<i>Показники</i>	
Вихідні дані	
Чистий прибуток, тис. грн.	340
Сума дивідендів за привілейованими акціями, тис. грн.	18
Кількість простих (звичайних) акцій:	
- в обігу на 1.01.____	1800
- емітовано з оплатою грошовими коштами 30.06.____	400

Продовження

- викуплено підприємством за грошові кошти 30.11.____	150
Обчислити	
Середньорічну кількість простих (звичайних) акцій в обігу	
Чистий прибуток (збиток) на одну просту (звичайну) акцію	

Задача 4

<i>Показники</i>	<i>Період, що аналізується</i>	<i>Попередній період</i>
Вихідні дані		
Випуск продукції в натур. од.	230	260
Ціна 1 од. прод (без ПДВ), грн.	27	31
Собівартість 1 од. прод, грн.	14	13
Обчислити		
Приріст валового прибутку, разом, грн.		
В тому числі під впливом:		
- змін обсягів продукції		
- змін ринкових цін		
- змін собівартості 1 од. продукції		

5.2.3. Тестові завдання

*Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки **один** з наведених варіантів відповідей*

1. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування розраховується як:

- а) валовий прибуток + прибуток від фінансової діяльності + прибуток від іншої звичайної діяльності;
- б) чистий дохід від реалізації, зменшений на собівартість;
- в) валовий прибуток, зменшений на собівартість;
- г) прибуток від операційної діяльності + прибуток від фінансової діяльності + прибуток від іншої звичайної діяльності.

2. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування визначається як:

- а) різниця між чистим доходом від реалізації та собівартістю;
- б) підсумок операційного прибутку та результатів фінансової та іншої діяльності;

в) підсумок прибутку від звичайної діяльності та прибутку від надзвичайних подій;

г) чистий прибуток після сплати дивідендів та витрат на придбання необоротних активів.

3. Прибуток від операційної діяльності розраховується як:

а) прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, зменшений на прибуток від фінансової та іншої діяльності;

б) чистий прибуток + податок на прибуток;

в) виручка від реалізації продукції, зменшена на її собівартість;

г) немає правильної відповіді.

4. При визначенні фінансових результатів (доходів, витрат) не враховуються такі операції:

а) операції з отримання (погашення) кредиту;

б) операції зі сплати відсотків за кредит;

в) операції з безоплатної передачі продукції і активів;

г) все наведене вище.

5. Валовий прибуток визначається як:

а) чистий прибуток + прибуток від фінансової діяльності + прибуток від іншої звичайної діяльності;

б) чистий дохід від реалізації, зменшений на собівартість;

в) валовий прибуток, зменшений на собівартість;

г) прибуток від операційної діяльності + прибуток від фінансової діяльності + прибуток від іншої звичайної діяльності.

6. Визначити валовий прибуток і обрати правильну відповідь, якщо відомо: чиста виручка від реалізації – 5000 грн, собівартість – 2000 грн, доходи від іншої операційної діяльності – 1000 грн, витрати від фінансової діяльності – 500 грн.

а) 3000 грн;

б) 4000 грн;

в) 3500 грн;

г) 4500 грн.

7. Визнання доходів (витрат) в бухгалтерському обліку в Україні здійснюється за датою:

а) отримання коштів на рахунок підприємства;

б) фактичного відвантаження – реалізації продукції з передаванням всіх ризиків;

в) тієї з зазначених вище в пп. а) і б) подій, що сталася раніше;
г) будь-якої з зазначених вище в пп. а) і б) подій за вибором підприємства в межах його облікової політики.

8. Що з наведеного не належить до напрямків використання чистого прибутку:

- а) нарахування і сплата дивідендів;
- б) нарахування амортизації;
- в) благодійні внески;
- г) погашення основної суми кредитного боргу.

5.2.4. Контрольні запитання

1. Як визначається валовий прибуток підприємства?
2. Як визначається чистий дохід від реалізації продукції підприємства?
3. Як визначається прибуток від операційної діяльності підприємства?
4. Що належить до фінансових результатів фінансової та іншої діяльності підприємства?
5. В яких формах підприємство може сплачувати дивіденди?
6. Які основні напрямки використання чистого прибутку підприємства?
7. Який порядок оподаткування дивідендів та прирівнених до них виплат?
8. Що розуміють під поняттям «тезаурований прибуток»?
9. В яких документах фінансової звітності відображається інформація про формування прибутку підприємства?
10. Як визначається рентабельність окремих видів продукції?
11. Які нормативні вимоги щодо відрахувань з прибутку до резервного капіталу підприємства?

5.3. Темі рефератів

1. Особливості розрахунку фінансових результатів діяльності підприємства за новими формами фінансової звітності.
2. Напрямки ефективного використання чистого прибутку як джерела зростання власних фінансових ресурсів підприємства.
3. Порядок оцінки фінансових результатів діяльності підприємства (прибутків, збитків).

4. Порядок розподілу і основні напрямки використання прибутку підприємства.
5. Виплата дивідендів та дивідендна політика підприємства у формуванні відносин між підприємством і його власниками.

5.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Прибутковість підприємств в Україні – сучасний стан та перспективи підвищення.
2. Порядок визначення прибутковості емітованих акцій акціонерними товариствами.
3. Вплив дивідендної політики акціонерного товариства на ринкову вартість акцій.

5.5. Термінологічний словник

Валовий прибуток (збиток) – прибуток (збиток) підприємства, що визначається відрахуванням з доходу (виручки) від реалізації продукції непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору), інших відрахувань з виручки та собівартості реалізованої продукції.

Дивіденд – частина чистого прибутку акціонерного товариства, яка підлягає розподілу та нарахуванню акціонерам пропорційно до вартості простих акцій, що їм належать; це також сума доходу на одну акцію.

Декапіталізація – вилучення частини власного капіталу підприємства (в т.ч. частини отриманого прибутку) на цілі, не пов'язані до розміру підприємства.

Деномінація акцій – зменшення номінальної вартості акцій акціонерного товариства, яке здійснюється з метою приведення у відповідність номінальної вартості випущених в обіг акцій з величиною статутного фонду в разі його зменшення.

Тезаврований прибуток – це прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків та виплати дивідендів і спрямовується на збільшення власного капіталу.

Чистий прибуток – частина прибутку підприємства, що залишається після сплати податку на прибуток.

5.6. Рекомендована література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 «Звіт про власний капітал».
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 24 «Прибуток на акцію».
3. Фінанси підприємств: Підручник /Керівник авт. кол. і наук. ред., проф. А. М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571с., іл.
4. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.
5. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 6. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

6.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Система оподаткування підприємств та основні види податків і зборів.
2. Податок на додану вартість – порядок нарахування та сплати.
3. Мито та акцизний збір – особливості нарахування та стягнення.
4. Оподаткування прибутку та його альтернативні форми.
5. Особливості визначення прибутку як об'єкта оподаткування.

Основні терміни і поняття:

прямі і непрямі податки, загальнодержавні і місцеві податки, платники податку, ставки податку, податкові періоди, податок на прибуток, податок на додану вартість, податковий кредит платнику ПДВ, мито, акцизний збір, валові доходи, валові витрати, єдиний податок

Система оподаткування підприємств та основні види податків і зборів

Система оподаткування – це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів різних рівнів, а також до цільових фондів.

Суспільне призначення податків виявляється в їх функціях, серед яких головними є:

- фінансова функція – полягає у мобілізації коштів у розпорядження держави для забезпечення виконання її функцій;
- регулююча функція – полягає у здійсненні через податкову систему впливу на показники діяльності підприємства.

Прямі та непрямі податки. В системі оподаткування розрізняють прямі та непрямі податки (збори). До прямих податків належать такі, що нараховуються пропорційно до отриманих доходів (прибутку) чи вартості майна. До непрямих податків належать такі, що тим чи іншим чином включаються в ціну продукції (ПДВ, мито, акцизний збір) – вони відраховуються при формуванні показників чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, послуг).

Загальнодержавні і місцеві податки. Перелік загальнодержавних і місцевих податків і зборів визначається законодавчими актами України.

До загальнодержавних належать податки і збори, перелік і розмір яких встановлюється на законодавчому рівні. До них належать: податок на додану вартість; податок на прибуток; податок з доходів фізичних осіб; акцизний збір; мито; податок з власників транспортних засобів; податок на нерухоме майно (на нерухомість); рентна плата за нафту та природний газ, газовий конденсат, що видобуваються в Україні; збори за спеціальне використання водних ресурсів, лісових ресурсів, платежі за користування надрами загальнодержавного значення та збір за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту; рентна плата за транзитне транспортування природного газу, нафти, аміаку; плата за придбання торгових патентів; збір за забруднення навколишнього природного середовища та інші.

До місцевих належать податки і збори за встановленням законодавчо переліком, розмір яких визначається органами місцевого самоврядування. До них належать: комунальний податок, податок з реклами, збір за використання місцевої символіки, готельний збір, збір за паркування автотранспорту, ринковий збір та інші.

Платниками податків є підприємства – юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, а також фізичні особи, які мають статус суб'єктів підприємницької діяльності чи не мають такого статусу, на яких, згідно з законами, покладений обов'язок утримувати та/або сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі), пеню та штрафні санкції.

Функції контролю за дотриманням податкової дисципліни, правильністю нарахування податків та стягнення за умови порушень штрафних санкцій покладені на органи державної податкової адміністрації України.

Податок на додану вартість – порядок нарахування та сплати

Податок на додану вартість є одним з різновидів непрямих податків, що включаються в ціну продукції.

Об'єктом оподаткування ПДВ є такі операції суб'єктів господарювання (що є платниками податку):

- продаж товарів (робіт, послуг), у тому числі операції з оплати вартості послуг оперативної оренди.
- завезення (пересилання) товарів на митну територію України, надання послуг нерезидентами для їх споживання на території України, завезення майна за договорами оренди (лізингу), застави.

- вивезення (пересилання) товарів (робіт, послуг за межі митної території України.

Платником податку є суб'єкт підприємництва, зареєстрований як платник такого податку. Підприємство зобов'язане зареєструватись як платник ПДВ, представляти відповідну звітність та сплачувати ПДВ, якщо:

- обсяг річного обігу (виручки від реалізації) – протягом будь-якого періоду з останніх дванадцяти календарних місяців перевищував 300 тис. грн. (ця норма діє з 2004 р.), а в інших випадках – за бажанням;
- якщо здійснюється підприємницька діяльність з торгівлі за готівкові кошти незалежно від обсягів обігу (за винятком фізичних осіб, які здійснюють торгівлю на умовах сплати ринкового збору)
- якщо здійснюється ввезення (пересилання) товарів на митну територію України, чи якщо надаються послуги, пов'язані з транзитом пасажирів або вантажів через митну територію України.

Ставки оподаткування податком на додану вартість – **20 %** бази оподаткування (вартості товару без ПДВ). У базу для розрахунку ПДВ включається акцизний збір, мито. При експорті товарів та супутніх такому експорту послуг ставка податку становить **«0» %** до бази оподаткування.

Звільнені від сплати ПДВ ряд операцій з продажу товарів, послуг з метою підвищення конкурентноздатності товарів, підтримання вітчизняного виробника.

Момент виникнення податкового зобов'язання визначається загалом за правилом «першої події», зокрема:

- у разі імпорту товарів – за правилом першої події (дата оформлення ввізної митної декларації або дата списання коштів з розрахункового рахунку платника податку). Попередня оплата (авансування) товарів, що, згідно з договорами, підлягають вивезенню (експортуванню) за межі митної території України або ввезенню (пересиланню) на митну територію України, не є підставою для виникнення податкових зобов'язань;
- при бартерних угодах – за датою відвантаження товарів;
- при оплаті проданих товарів чи надходженні компенсацій за рахунок **бюджетних** коштів – за датою надходження коштів (компенсації в будь-якому вигляді);
- при операціях фінансової оренди (лізингу) – дата фактичного передання об'єкта фінансової оренди (лізингу) у користування орендарю (лізингоотримувачу).

Застосування звичайної ціни. У разі поставки товарів (робіт, послуг): без оплати або з частковою оплатою їх вартості у межах бартерних (товарообмінних) операцій, поставки, пов'язаній з продавцем особою; поставки суб'єкту, який не зареєстрований як платник податку база оподаткування визначається, виходячи зі «звичайних цін», або фактичної ціни операції, але не нижчої за звичайні ціни.

(Те саме правило застосування звичайної ціни – при ліквідації основних фондів чи їх переведенні до складу невиробничих фондів.)

Суми податку, що підлягають сплаті до бюджету або відшкодуванню з бюджету, визначаються як різниця між загальною сумою податкових зобов'язань, що виникли у зв'язку з будь-якою поставкою товарів (робіт, послуг) протягом звітного періоду, та сумою податкового кредиту звітного періоду.

Таким чином, ПДВ стягується на кожній стадії виробництва і реалізації продукції як різниця між ПДВ, отриманим від покупців в складі ціни (доходів від реалізації), та ПДВ, сплаченим під час придбання сировини і матеріалів (вхідним ПДВ). Отже, підприємство – платник ПДВ має право заліку (повернення) вхідного ПДВ (право на податковий кредит) і фактично вносить до бюджету за результатами звітного періоду податок на ту частину вартості, яка створена на самому підприємстві (тобто є вартістю, доданою до «перенесеної» вартості матеріальних витрат).

Сплачений за звітний період **вхідний ПДВ** включається до **податкового кредиту** цього періоду, якщо підприємство зареєстровано в якості платника ПДВ. При цьому до суми податкового кредиту включається лише та частина сплаченого вхідного ПДВ, що припадає на матеріали (послуги), які використані для виробництва і реалізації оподатковуваних ПДВ товарів, в тому числі і тих, що оподатковуються за нульовою ставкою. Суми ПДВ, сплачені платником податку у звітному періоді у зв'язку з придбанням (спорудженням) основних фондів, що підлягають амортизації, включаються до складу податкового кредиту.

Терміни сплати ПДВ. Звітним періодом щодо нарахування, складання звітності і сплати ПДВ для суб'єктів підприємництва з обсягами річного обороту більше 300 тис. грн. (за даними попереднього року) є місяць.

Якщо база оподаткування не перевищує 300 тис. грн. (за даними попереднього року), ПДВ сплачується щомісячно чи щоквартально на вибір підприємства.

Сплата податку здійснюється не пізніше двадцятого числа місяця, що настає за звітним періодом.

Митний та акцизний збір – особливості нарахування та стягнення

До непрямих податків, крім ПДВ, належать митні та акцизні збори.

Митний збір є непрямим податком, що стягується з товарів, транспортних засобів, інших предметів, які переміщуються через митний кордон України. Платниками є як юридичні, так і фізичні особи. Регулююча функція мита спрямована на формування раціональної структури імпорту та експорту, захист національного виробника, заохочення або обмеження експорту чи імпорту.

Об'єктом оподаткування є митна вартість товару, що переміщується через митний кордон. Її визначають з перерахуванням у національну валюту за курсом НБУ на день подання митної декларації.

Розрізняють два види ставок для обчислення суми мита:

- у грошовому вимірі на одиницю товару;
- у відсотках до митної вартості товару.

Розрізняють такі види мита:

- ввізне мито;
- вивізне мито;
- сезонне мито;
- спеціальне мито;
- антидемпінгове мито;
- компенсаційне мито.

Мито входить до системи митних платежів, що включають всі види зборів, відрахувань, платежів приперетинанні митного кордону країни.

До основних митних платежів належать: мито, митні збори за митне оформлення, непрямі податки. До додаткових митних платежів належать митні платежі, що стягуються за додатково надані послуги, або стягуються у випадках, що характеризуються специфічними особливостями митного режиму (збір за зберігання товарів, збори за митний супровід багажів)

Акцизний збір – це непрямий податок, що встановлюється на підакцизні товари та включається до їх ціни. Платниками цього податку є виробники підакцизних товарів (за умови їх реалізації) та імпортери підакцизних товарів.

Об'єктом оподаткування є:

- обороти з реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів (в тому числі на умовах бартеру, безоплатного передавання, промислової переробки);
- митна вартість імпортованих підакцизних товарів (в тому числі на умовах бартеру).

Розрізняють два види ставок для обчислення суми акцизного збору:

- у твердих сумах на одиницю товару;
  - у відсотках до обороту з продажів чи митної вартості товару.
- Використовуються такі варіанти визначення обороту, що оподатковується акцизним збором:
- виходячи з вартості товарів за цінами реалізації без урахування акцизного збору і ПДВ – для товарів, що реалізуються за вільними цінами;
  - виходячи з вартості товарів за цінами реалізації без урахування торговельних знижок і ПДВ – для товарів, що реалізуються за державними фіксованими та регульованими цінами;
  - виходячи з митної вартості та включаючи мито – за закупівлю імпортних товарів.

6.1.4. Оподаткування прибутку та його альтернативні форми

Фінансові результати (прибуток) від звичайної діяльності оподатковуються за єдиною для підприємств всіх видів діяльності і всіх форм власності ставкою – 25 % від суми прибутку як бази оподаткування, визначеного за правилами податкового законодавства.

За іншими ставками податок на прибуток сплачують:

- страхувальники-резиденти;
- нерезиденти, які отримують доходи із джерел на території України;
- спеціальний режим оподаткування встановлений для сільського господарства, лісового господарства та риболовлі.

Звільнені від сплати податку на прибуток:

- підприємства, що засновані всеукраїнськими організаціями інвалідів, за умови, що кількість інвалідів не менша за 50 % і фонд оплати праці таких інвалідів не менше 25 %;
- суб'єкти спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку;

- прибуток від продажу на митній території України продуктів дитячого харчування власного виробництва.

У розмірі 50 % чинної ставки оподатковується прибуток від продажу інноваційного продукту, протягом перших трьох років після реєстрації продукції як інноваційної в інноваційних центрах.

Про консолідовану сплату податку з прибутку. Підприємство, що має в своєму складі відокремлені підрозділи (філії) може прийняти рішення щодо сплати консолідованого податку з прибутку. При цьому сума податку філій і головного підприємства визначається розрахунково – загальна сума податку підприємства розподіляється пропорційно частці сумі валових витрат і амортизаційних відрахувань філій у загальній їх сумі по підприємству.

Оподаткування дивідендів. Дивіденди оподатковуються за місцем нарахування і за рахунок джерела нарахування шляхом сплати підприємством авансового внеску податку на прибуток за встановленими загальними ставками оподаткування прибутку та виходячи з суми нарахованих дивідендів. Акціонеру дивіденди сплачують без їх зменшення на суму податку.

Спрощені системи оподаткування. Право переходу на спрощені системи оподаткування розповсюджується на суб'єктів малого підприємництва,

Підприємство при цьому самостійно обирає одну зі ставок оподаткування:

- А) **6 %** від суми виручки від реалізації без врахування акцизного збору та зі сплатою ПДВ відповідно до закону України «Про ПДВ».
- Б) **10 %** від суми виручки від реалізації за винятком акцизного збору – при цьому ПДВ враховується в складі єдиного податку.

При переході на єдиний податок виручка визначається за касовим методом. Крім того, при цьому до суми виручки включають також доходи від реалізації основних засобів (в розмірі різниці між їх продажною та балансовою вартістю).

Цей порядок не розповсюджується на:

- довірчі товариства, страхові компанії, банки та інші фінансові організації;
- підприємства, в статутному фонді яких частка юридичних осіб, які не є суб'єктами малого підприємництва, становить більше за 25 %;
- суб'єктів підприємницької діяльності, на які розповсюджуються вимоги щодо придбання спеціальних патентів.

Підприємства, які перейшли на спрощену систему оподаткування за єдиним податком, не мають права застосовувати негрошові методи розрахунків (бартер) і вексельні розрахунки за реалізовану продукцію.

6.1.5. Особливості визначення прибутку як об'єкта оподаткування

Сума прибутку як об'єкта оподаткування визначається шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу на суми валових витрат підприємства і амортизаційних відрахувань, порядок визначення яких врегульований Законом України «Про оподаткування прибутку».

$$\text{ПДО} = \text{ВД} - \text{ВВ} - \text{А},$$

де ПДО – прибуток до оподаткування;
ВД – валові доходи (скориговані);
ВВ – валові витрати;
А – амортизація.

Валові доходи, валові витрати, суми амортизації і власне прибуток як база оподаткування визначаються за правилами податкового обліку і не збігаються з показниками доходів, витрат і прибутків, визначеними за правилами бухгалтерського обліку.

До особливостей визначення в податковому обліку прибутку, як об'єкта оподаткування належать:

1. У складі валового доходу не враховують:

- суми одержаного емісійного доходу;
- дивіденди отримані, які оподатковувались за місцем їх виплати;
- вартість безоплатно отриманих основних фондів (для експлуатації);
- кошти, що надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги;
- доходи від спільної діяльності на території України без створення юридичної особи;
- кошти або майно, які повертаються власнику корпоративних прав, після повної і кінцевої ліквідації юридичної особи-емітента або після закінчення договору про спільну діяльність, але не вище номінальної вартості акцій (часток, паїв).
- кошти, що надаються спеціалізованими державними і комунальними інноваційними фінансово-кредитними установами відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність».
- інші надходження, прямо визначені нормами Закону.

2. Існують обмеження щодо віднесення на валові витрати

А) так званих «витрат подвійного призначення»:

- витрат на організацію прийомів, презентації, виставки, представництво – в розмірі не більше 2 % від оподаткованого прибутку за попередній рік;
- витрат на страхування персоналу, на виплати соціального характеру (крім медичного, пенсійного страхування та за обов'язковими видами страхування) – в розмірі, що не перевищує 5% валових витрат за звітний період;
- витрат на навчання та/або професійну підготовку працівників підприємства – у розмірі до 3% фонду оплати праці звітного періоду;
- витрат на спецодяг, спецвзуття, продукти спеціального харчування – лише за переліком і нормами, встановленими КМУ;
- витрат на гарантійний ремонт і гарантійну заміну товарів – у розмірі не вище 10 % від сукупної вартості таких товарів,
- витрат на відрядження фізичних осіб, що перебувають у трудових відносинах або є членами керівних органів, – в межах встановлених граничних норм;
- деяких інших витрат.

Б) витрат на поліпшення основних засобів (в розмірі не більше 10 % від їх балансової вартості);

В) витрат на товари, імпортовані з офшорних зон (в розмірі 80 % фактично понесених витрат);

Г) деяких інших витрат.

3. Не дозволяється включати до складу валових витрат:

- витрати не пов'язані з веденням господарської діяльності;
- сплату штрафів та неустойки (джерелом їх сплати є прибуток);
- витрати на утримання органів управління об'єднань і холдингових компаній;
- виплату емісійного доходу на користь емітента корпоративних прав.

4. До складу валових витрат дозволяється включати (на відміну від бухгалтерського обліку):

- витрати на утримання соціальної інфраструктури та житлового фонду;
- добровільні внески в бюджет та благодійні внески до неприбуткових організацій в розмірі, що перевищує 2 %, але не більше 5% оподаткованого прибутку попереднього року.

5. Передбачено здійснення коригувань валових доходів і витрат

на суми змін вартості запасів за податковий період:

- валові витрати збільшуються на суму зменшення вартості запасів;
- валові доходи збільшуються на суму збільшення вартості запасів.

6. Суму балансового прибутку зменшують:

- на суми дивідендів, виплачених акціями нової емісії;
- на суми доходів від володіння державними цінними паперами;
- на суми податку на майно, на землю, з власників транспортних засобів (за правилами податкового обліку джерелом їх сплати є прибуток);
- на суми збитків попередніх періодів (на 2007 рік – призупинено).

7. Існують особливості нарахування амортизації основних засобів. В податковому обліку застосовується лише «податковий» метод амортизації основних засобів з фіксованими нормами амортизації (їх розмір встановлений відповідно за 4-ма класифікаційними групами основних засобів). При цьому балансова вартість основних засобів як база нарахування амортизації може бути проіндексована (збільшена на коефіцієнт, що враховує перевищення 10-відсоткової межі темпів інфляції звітного року). В бухгалтерському обліку та при визначенні прибутку як фінансового результату передбачається можливість вибору підприємством методів і норм амортизації. При цьому балансова вартість основних засобів як база нарахування амортизації може бути переоцінена, якщо різниця між середньоринковою (справедливою) і балансовою вартістю активів перевищує 10 %.

8. Існують особливості визначення дати визнання доходів і витрат. У «податковому обліку» спираються на «правило першої події» – валові доходи і валові витрати визнаються за датою відвантаження (реалізації) продукції або за датою надходження коштів, залежно від того, яка подія трапилась раніше.

6.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

6.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Принципи і порядок нарахування податку на додану вартість.
2. Порядок визначення належної до сплати в бюджет суми податку на додану вартість.
3. Порядок визначення прибутку як об'єкта оподаткування.

Тема 6. Оподаткування підприємств

4. Порядок визначення податкових зобов'язань при сплаті єдиного податку.
5. Порядок нарахування санкцій за порушення податкової дисципліни.
6. Порядок визначення податкових зобов'язань при застосуванні єдиного податку, консолідованого податку на прибуток, при нарахуванні дивідендів.

6.2.2. Ситуаційні завдання і задачі

Задача 1

№ п/п	Показники	Значення, тис. грн.
Вихідні дані		
1.	Валові доходи за попередніми розрахунками	2190
2.	Валові витрати за попередніми розрахунками	1670
3.	Операції, що належить додатково врахувати (за необхідності, зважаючи на правила податкового законодавства)	
3.1	- Реалізовано продукції з відстроченням оплати	80
3.2	- Отриманий авансовий платіж за продукцію	45
3.3	- Отриманий банківський кредит	460
3.4	- Сплачений відсотки за банківський кредит	38
3.5	- Отриманий дивіденди від фінансових інвестицій	26
3.6	- Придбаний основні засоби з оплатою грошовими коштами	380
3.7	- Надійшла оплата за раніше відвантажену продукцію	59
3.8	- Придбаний акції інших емітентів з оплатою грошовими коштами	70
3.9	- Отримано від реалізації акцій власної емісії	350
	- в тому числі емісійний дохід	40
3.12	- Отримано від реалізації облігацій власної емісії	110
3.13	- Отримано доходів від участі в капіталі	16
3.14.	- Сплачено пені, штрафів	19
	Обчислити:	
4.	Збільшення (зменшення) валових доходів, разом	
5.	Збільшення (зменшення) валових витрат, разом	
6.	Валові доходи з урахуванням перелічених операцій	
7.	Валові витрати з урахуванням перелічених операцій	
8.	Збільшення (зменшення) податкових зобов'язань з податку на прибуток, порівнянно з попередніми розрахунками	

Фінанси підприємств

Задача 2

№ п/п	Показники	Значення	
		реалізова- на в межах України	реалізована за межами України
	Вихідні дані		
1.	Обсяги реалізації продукції, одиниць	100	200
2.	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	2400	5600
3.	Ціна реалізації одиниці продукції (з ПДВ), грн.	78	84
4.	Грошові видатки на покупні матеріали, послуги (з ПДВ), тис. грн.	1240	3280
	Обчислити:		
5.	Суму ПДВ з продажів, тис. грн. *)		
6.	Суму ПДВ з покупних матеріалів та послуг, тис. грн. *)		
7.	Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.		
8.	Валовий прибуток (збиток) по кожному виду продукції, тис. грн.		
9.	Разом валовий прибуток (збиток), тис. грн.		
10.	Податковий кредит		
11.	Суму ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету (відшкодуванню з бюджету), тис. грн.		

Задача 3

Показники	Значення
Вихідні дані	
1. Валові доходи, тис. грн.	260
- в т.ч. ПДВ отриманий	44
2. Валові витрати і амортизація, тис. грн.	210
- в т.ч. ПДВ сплачений	23
3. Чисельність працюючих, осіб	6
4. Витрати на оплату праці, тис. грн.	70
5. Ставка податку на прибуток	25 %
6. Ставка відрахувань в фонди соціального призначення	37 %

Тема 6. Оподаткування підприємств

<i>Обчислити суму податкових зобов'язань, тис. грн.:</i>	при загальній схемі оподаткування прибутку і ПДВ	при сплаті єдиного податку за ставкою 10 %	при сплаті єдиного податку за ставкою 6 % зі сплатою ПДВ
Податок на прибуток			
Єдиний податок			
ПДВ			
Комунальний податок			
Відрахування до фондів соц.страхування			
РАЗОМ			

Задача 4

<i>Показники</i>	<i>Значення</i>
Вихідні дані	
1. Недонараховані підприємством податкові зобов'язання, тис. грн., в тому числі	60
1.1. Виявлені самостійно підприємством, тис. грн.	44
1.2. Виявлені органом податкової адміністрації ; тис. грн.	16
2. Термін прострочення виплати податкових платежів, днів	23
Облікова ставка НБУ:	
– на дату виникнення податкових зобов'язань;	23 %
– на дату погашення податкових зобов'язань	18 %
Обчислити:	
- суму штрафних санкцій	
- суму пені	
Разом санкцій за порушення податкової дисципліни	

Задача 5

<i>Показники (тис. грн.)</i>	<i>Материнське підприємство</i>	<i>Філія «Альфа»</i>	<i>Філія «Бета»</i>
Вихідні дані			
1. Разом валові доходи	348	124	86
2. Разом валові витрати	120	98	42
3. Амортизація	147	66	34
Обчислити:			

Продовження

1. Податкові зобов'язання з податку на прибуток при загальній схемі оподаткування			
РАЗОМ			
2. Податкові зобов'язання при сплаті консолідованого податку на прибуток			
РАЗОМ			

Задача 6

<i>Показники (тис. грн..)</i>	<i>Значення</i>
<i>Вихідні дані</i>	
1. Усього валові доходи	1370
2. Разом валові витрати	6800
3. Амортизація	2530
4. Нараховані дивіденди, разом, в т.ч.	1200
- з виплатою грошовими коштами	400
- з виплатою акціями	800
<i>Обчислити:</i>	
5. Суму податку на прибуток без урахування виплати дивідендів	
6. Суму авансового внеску податку на прибуток	
7. Суму належного до сплати податку у встановлені строки за відповідний період	
8. Суму дивідендів, належних до перерахування власникам акцій	

6.2.3. Тестові завдання

*Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки **один** з наведених варіантів відповідей*

1. До якої групи податків належить ПДВ:

- а) до загальнодержавних прямих;
- б) до загальнодержавних непрямих;
- в) до місцевих прямих;
- г) до місцевих непрямих.

2. До якої групи податків можна віднести податок на прибуток:

- а) до загальнодержавних прямих;
- б) до загальнодержавних непрямих;
- в) до місцевих прямих;
- г) до місцевих непрямих.

3. Назвіть об'єкт оподаткування для обчислення ПДВ, що включається до ціни продукції:

- а) витрати, включені до собівартості реалізованої продукції;
- б) дохід від реалізації без акцизного збору і ПДВ;
- в) дохід від реалізації, у т.ч. акцизний збір, без ПДВ;
- г) прибуток від реалізації.

4. Підприємство зобов'язане зареєструватись як платник ПДВ, якщо:

- а) обсяг операцій, що підлягають оподаткуванню ПДВ за останні 12 місяців перевищує встановлену межу (станом на 2006 рік – 300 тис. грн.);
- б) здійснює експорт товарів, послуг, незалежно від обсягів;
- в) здійснює імпорт товарів, послуг, незалежно від обсягів;
- г) всі перелічені вище відповіді є вірними.

5. Які з перелічених операцій не є об'єктом оподаткування ПДВ:

- а) нарахування заробітної плати;
- б) нарахування дивідендів;
- в) нарахування відсотків за кредит;
- г) всі перелічені вище операції не є об'єктом оподаткування ПДВ.

6. Як нараховується ПДВ при обмінних операціях (при поставках продукції за бартером):

- а) не нараховується;
- б) нараховується, виходячи з фактичної вартості;
- в) нараховується, виходячи з середньоринкової (звичайної) ціни;
- г) нараховується, виходячи з фактичної вартості чи з середньоринкової (звичайної) ціни, залежності від того, яка є вищою.

7. Податок на dodanu вартість на товари, відвантажені на експорт, нараховується за ставкою:

- а) 20 %;
- б) за пільговою ставкою 10 %;
- в) за нульовою ставкою;
- г) не нараховується.

8. Податковий кредит в системі оподаткування ПДВ – це:

- а) кредит, що надається банком для виконання податкових зобов'язань;
- б) кредит, що надається податковим органом у вигляді відстрочки виконання податкового зобов'язання;
- в) сума сплаченого (вхідного) ПДВ, на яку зменшуються податкові зобов'язання підприємства-платника ПДВ;
- г) різниця між ПДВ нарахованим в складі виручки від реалізації і сплаченим при придбанні матеріальних ресурсів.

9. Операції з продажу акцій власної емісії при визначенні податкових зобов'язань зі сплати податку на прибуток:

- а) не оподатковуються;
- б) оподатковуються за пільговими ставками;
- в) оподатковуються на загальних підставах;
- г) оподатковуються в межах номінальної вартості акцій.

10. Чи можуть переноситись на зменшення прибутку як об'єкта оподаткування збитки (від'ємні значення об'єкта оподаткування) попередніх періодів:

- а) так, протягом наступних 4-х кварталів;
- б) так, протягом наступних 5 років;
- в) так, до повного погашення збитків;
- г) ні, не можуть.

11. Дивіденди, що нараховуються підприємством юридичній особі – власнику корпоративних прав, оподатковуються:

- а) за місцем виплати і за рахунок зменшення такої виплати;
- б) за місцем виплати і без зменшення такої виплати;
- в) за місцем отримання в складі доходів (прибутку) отримувача – юридичної особи за ставкою 25 %;
- г) правильні відповіді б) і в).

12. Датою визнання валових доходів в податковому обліку в Україні є:

- а) отримання коштів на рахунок підприємства;
- б) факт відвантаження – реалізації продукції з передаванням всіх ризиків;
- в) та з зазначених вище в пп. а) і б) подій, що сталася раніше;
- г) будь-яка з зазначених вище в пп. а) і б) подій на вибори підприємства в межах його облікової політики.

13. Які критерії віднесення підприємств до таких, які можуть обрати спрощену систему оподаткування:

- а) сума річного прибутку та кількість працюючих;
- б) норма прибутковості (рентабельність);
- в) тільки кількість працюючих;
- г) сума річного обороту (виручки від реалізації) та кількість працюючих.

14. На які підприємства не поширюється право переходу на спрощену систему оподаткування зі сплатою єдиного податку:

- а) у яких більше 50 % статутного капіталу належить підприємствам, які не належать до «малих»;
- б) які використовують бартерні розрахунки;
- в) всі перелічені в а) і б) відповіді є правильними;
- г) жодна з відповідей не є правильною.

15. Як враховують при визначенні прибутку як об'єкта оподаткування витрати, які не пов'язані з веденням господарської діяльності:

- а) не включають до складу витрат тільки в податковому обліку;
- б) не включають до складу витрат тільки в бухгалтерському обліку;
- в) не включають до складу витрат ні в бухгалтерському, ні в податковому обліку;
- г) включають до складу витрат і в бухгалтерському, і в податковому обліку.

16. В яких випадках сплату штрафів, пені, неустойки враховують як витрати в обліку:

- а) включають до складу витрат тільки в податковому обліку;
- б) включають до складу витрат тільки в бухгалтерському обліку;

в) не включають до складу витрат ні в бухгалтерському, ні в податковому обліку;

г) включають до складу витрат і в бухгалтерському, і в податковому обліку.

6.2.4. Контрольні запитання

1. Назвіть основні види непрямих податків, що сплачуються підприємством.
2. Назвіть основні види прямих податків і зборів, що сплачуються підприємством.
3. Які ставки і порядок оподаткування податком на прибуток є чинними в Україні?
4. Які ставки і порядок оподаткування податком на додану вартість є чинними в Україні?
5. Що є базою для визначення розміру ПДВ в складі ціни продукції (робіт, послуг)?
6. Які підприємства зобов'язані зареєструватись як платник ПДВ і виконувати зобов'язання щодо його сплати?
7. Назвіть основні групи підакцизних товарів.
8. Як оподатковуються дивіденди?
9. Що розуміють під витратами подвійного призначення в податковому законодавстві?
10. Чи враховують в складі валових витрат витрати, не пов'язані з господарською діяльністю?
11. Чи зменшують базу оподаткування податком на прибуток на суми збитків попередніх періодів?
12. Чи враховують в складі валового доходу емісійний дохід?
13. Що розуміють під терміном «податковий кредит»?
14. Які підприємства мають право обрати спрощену систему оподаткування?
15. Які основні нормативні вимоги щодо нарахування і сплати єдиного податку?

6.3. Темі рефератів

1. Прямі і непрямі податки (обов'язкові платежі) – порядок нарахування і стягнення.
2. Проблеми та шляхи оптимізації податкового навантаження підприємств в Україні.

3. Порядок визначення прибутку як об'єкта оподаткування.
4. Податок на додану вартість та особливості визначення податкових зобов'язань підприємств.
5. Порядок оподаткування підприємств в країнах СНД та Європейського співтовариства.
6. Проблеми збалансування інтересів в системі оподаткування підприємств в Україні.

6.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Порядок оформлення і терміни подання податкових декларацій підприємств.
2. Види мита, порядок нарахування і стягнення мита.
3. Порядок нарахування комунального податку, податку на рекламу.
4. Умови застосування і порядок нарахування консолідованого податку на прибуток.
5. Податки на майно і плата за землю – особливості нарахування в Україні, світовий досвід.
6. Строки сплати підприємством податків і зборів.
7. Функції підприємства-роботодавця в системі оподаткування доходів фізичних осіб.
8. Порядок складання податкових декларацій підприємствами.

6.5. Термінологічний словник

Платники податків – юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, а також фізичні особи, які мають статус суб'єктів підприємницької діяльності чи не мають такого статусу, на яких, згідно з законами, покладений обов'язок утримувати та/або сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі), пеню та штрафні санкції.

Пеня – плата у вигляді процентів, нарахованих на суму податкового боргу (без урахування пені), що стягується з платника податків у зв'язку з несвоєчасним погашенням податкового зобов'язання (в тому числі по сплаті обов'язкових платежів і внесків). Нараховується за податковими зобов'язаннями в розмірі 120 % облікової ставки НБУ за кожен день прострочення обов'язкових платежів і податків.

Податкова застава – спосіб забезпечення податкового зобов'язання платника податків, не погашеного у строк. Податкова застава виникає в відповідно до закону.

Податкова декларація, розрахунок – документ, що подається платником податків до контролюючого органу у строки, встановлені законодавством, на підставі якого здійснюється нарахування та/або сплата податку, збору (обов'язкового платежу).

Податковий борг (недоїмка) – податкове зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), самостійно узгоджене платником податків або узгоджене в адміністративному чи судовому порядку, але не сплачене у встановлений строк, а також пеня, нарахована на суму такого податкового зобов'язання.

Податковий кредит – сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання зі сплати податку на додану вартість звітного періоду, визначена згідно з Законом. Сума податкового кредиту визначається, виходячи з суми ПДВ, сплаченого платником ПДВ при придбанні товарів, матеріалів, послуг тощо.

Податковий прибуток (збиток) – сума прибутку (збитку) визначена за правилами і нормами податкового законодавства.

Податок з реклами – стягується з усіх видів комерційних оголошень і повідомлень, що поширюються за допомогою засобів масової інформації, афіш, плакатів, рекламних щитів, друкуються на спортивному одязі чи майні. Об'єктом оподаткування є вартість рекламних послуг.

Податок із власників транспортних засобів – розповсюджується на власників автомобілів, колісних тракторів, мотоциклів, яхт, суден парусних, човнів моторних і використовується на фінансування автомобільних доріг.

Податок на дивіденди – податок, що сплачується від нарахованих дивідендів у формі авансового внеску податку на прибуток. Платником є емітент корпоративних прав. Для уникнення подвійного оподаткування на суму сплаченого авансового внеску зменшується сума податку на прибуток.

Податок на додану вартість (ПДВ) – непрямий податок, що включається до ціни реалізації товарів (робіт, послуг) і встановлюється у відсотках до оподатковуваного обороту, який визначається згідно із чинним податковим законодавством. Для підприємств виробничої сфери оподатковуваним оборотом є реалізаційна вартість продукції (товарів, послуг) з включенням акцизного збору, без ПДВ.

Податок на нерухоме майно – прямий податок, який встановлюється у відсотках до вартості будівель, споруд, що перебувають у власності суб'єктів господарювання.

Податок на прибуток – прямий податок, який сплачують підприємства – суб'єкти господарської діяльності за рахунок прибутку і який обраховується за встановленою законодавством ставкою від суми прибутку, визначеного за правилами, встановленими податковим законодавством.

Поставка товарів (при визначенні об'єкта оподаткування податком на додану вартість) – будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передавання прав власності на такі товари (за компенсацію чи безоплатно), а також операції з передавання майна орендодавцем (лізингодавцем) на баланс орендаря (лізингоотримувача), згідно з договорами фінансової оренди (лізингу), або поставки майна згідно з будь-якими іншими договорами, умови яких передбачають відстрочення оплати та передавання права власності на таке майно не пізніше дати останнього платежу.

Відстрочений податковий актив – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах (виникає внаслідок тимчасових додатних різниць між «бухгалтерським» і «податковим» прибутком).

Відстрочене податкове зобов'язання – сума податку на прибуток, який сплачуватиметься в наступних періодах (виникає внаслідок тимчасових від'ємних різниць між «бухгалтерським» і «податковим» прибутком).

Комунальний податок – входить до складу місцевих податків і зборів. Об'єктом є розрахункова сума фонду оплати праці. Граничний розмір – 10 % від об'єкта оподаткування.

6.6. Рекомендована література

1. Закон України «Про систему оподаткування».
2. Закон України «Про податок на додану вартість».
3. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств».
4. П(С)БО 17 «Податок на прибуток».
5. Наказ ДПА України «Про затвердження форми декларації про прибуток підприємства та Порядок її складання».

6. Мельник В. М., Грицаєнко І. А., Івашина О. С. Оподаткування підприємницької діяльності: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2003. – 160 с.
7. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред., проф. А. М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571с., іл.
8. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
9. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 7. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

7.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Необоротні активи – характеристика складу, принципи вартісної оцінки, форми залучення.
2. Фінансування простого відтворення необоротних активів, методи амортизації.
3. Фінансові джерела та ефективність інвестування розширеного відтворення необоротних активів.

Основні терміни і поняття:

необоротні активи, основні засоби, нематеріальні активи, історична вартість, справедлива вартість, первісна вартість, залишкова вартість, метод прямолінійної амортизації, метод зменшення залишкової вартості, метод прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний метод амортизації, виробничий метод амортизації, «податковий» метод амортизації, норми амортизації теперішня (дисконтована) вартість грошових потоків, термін окупності інвестицій.

7.1.1. Необоротні активи – характеристика складу, принципи вартісної оцінки, форми залучення

Необоротні активи – активи, термін використання яких у виробничо-господарських процесах перевищує один рік (або один виробничий цикл, якщо останній більше одного року).

У складі необоротних активів розрізняють:

- нематеріальні активи;
- незавершене будівництво;
- основні засоби;
- довгострокові фінансові інвестиції, що враховуються за методом участі в капіталі;
- інші довгострокові фінансові інвестиції;
- інші.

Методи оцінки необоротних активів. У вартісних оцінках об'єктів основних засобів і нематеріальних активів розрізняють їх первісну вартість і залишкову вартість.

В оцінках вартості активів можуть використовуватись два принципи:

- принцип історичної вартості – виходячи з фактично здійснених витрат на придбання (створення) основних фондів;
- принцип справедливої вартості – виходячи з середньоринкових цін на ринках засобів виробництва.

Оренда і лізинг як форми залучення основних фондів. При недостатності коштів на придбання майна у власність підприємства можуть застосовуватись такі форми залучення основних фондів, як аренда і лізинг.

Оренда – це угода, згідно з якою орендодавець надає орендарю право користування активом протягом узгодженого періоду в обмін на платіж або серію платежів. (Це обумовлене угодою строкове і платне право на тимчасове користування об'єктом оренди.)

Стрижневим у цьому визначенні є право користування активом. Тому будь-яке передавання активу (на зберігання, комісію), яке не передбачає права користування ним, не є орендою. Поняття «оренда» включає також контракти, пов'язані з наймом рухомого і нерухомого майна, які надають користувачу право придбати цей актив після виконання узгоджених умов.

Оренду поділяють на операційну та фінансову. Ця класифікація ґрунтується на тому, в який спосіб ризики та винагороди, пов'язані з правом власності на актив, розподіляються між орендодавцем та орендарем. При цьому під ризиками розуміють можливі збитки від простоїв обладнання та неотримання очікуваних доходів внаслідок зміни економічних умов (кон'юнктури ринку). своєю чергою, винагороди можуть бути у вигляді очікуваної прибутковості протягом строку економічного використання активу, прибутку від зростання його вартості (дооцінки). Класифікація оренди на операційну і фінансову залежить, передусім, від сутності орендної операції, а не від форми контракту.

Фінансовою є аренда, за якою орендарю передаються переважно, усі ризики та винагороди, пов'язані з правом власності на актив. При цьому саме право власності може передаватися або не передаватися з часом. В усіх інших випадках, коли такі ризики і винагороди не передаються орендарю, аренда є операційною.

Оренда визнається фінансовою за наявності хоча б однієї з таких ознак:

- право власності на актив по закінченні строку оренди передається орендарю;
- орендар має право і намір придбати актив за ціною, що може бути значно нижчою за справедливу вартість активу на дату, коли таке право може бути реалізоване.
- строк оренди становить більшу частину строку економічної експлуатації активу.
- теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливу вартість об'єкта оренди.

Земля за звичай має невизначений термін економічного користування і оренда землі вважається операційною у всіх випадках.

За податковим законодавством України – якщо не передбачається передання прав власності в кінці строку оренди – вона розглядається як оперативна й орендні платежі оподатковуються ПДВ.

Розрізняють невідмовну та відмовну орендні угоди.

Невідмовна орендна угода – це така орендна угода, яка може бути анульована лише: після непередбаченої майбутньої події або з дозволу орендодавця.

Суборенда – угода про передання орендарем орендованого майна в суборенду третій особі.

Орендні платежі містять:

- суму, яка відшкодовує частину вартості предмета оренди;
- платежі як винагороду орендодавцю;
- компенсацію інших витрат орендодавця, пов'язаних з виконанням угоди.

Операційна оренда в бухгалтерському обліку. При передаванні майна в операційну оренду його вартість та зобов'язання з оренди не відображають в балансі орендаря. Зобов'язання орендаря виникає і відображається в його обліку лише у разі виникнення заборгованості з орендних платежів на дату балансу.

Орендоване майно відображається на позабалансових рахунках орендаря за вартістю, визначеною в угоді про оренду.

Витрати орендаря на поліпшення об'єкта операційної оренди (модернізація, дообладнання, реконструкція тощо) відображаються орендарем як капітальні інвестиції в створення інших необоротних матеріальних активів.

Орендні платежі визнаються іншими витратами операційної діяльності відповідного періоду. Орендні платежі (за винятком страхування, технічного обслуговування та інших супутніх витрат) відображають у складі витрат орендаря на прямолінійній основі, крім випадків, коли інша основа є більш відповідною для відображення у часі вигод орендаря.

Доходи орендодавця від операційної оренди визнаються як операційні доходи.

Фінансова оренда в бухгалтерському обліку. При передаванні майна в фінансову оренду його вартість та зобов'язання з оренди відображають в балансі орендаря. Це обумовлено тим, що хоча юридично майно залишається власністю орендодавця, всі вигоди та ризики від його використання передані орендареві.

Орендодавець відображає переданий в оренду об'єкт як дебіторську заборгованість орендаря (*в сумі мінімальних орендних платежів та ліквідаційної вартості з відрахуванням фінансового доходу, що належить до отримання*). При цьому дебіторська заборгованість орендодавця – містить лише суми відшкодування справедливої вартості об'єкту, які повинен сплатити орендар, і відповідно, фінансовий дохід орендодавця – відсотки, які сплачує орендар – не включають до дебіторської заборгованості орендодавця.

Орендар на початку строку оренди відображує в обліку активи і пов'язані з ними зобов'язання, зазвичай, за справедливою вартістю орендованого майна за вирахуванням субсидій та податків, які він відшкодовує орендодавцю (*або в сумі теперішньої вартості мінімальних орендних платежів, якщо вона менша, ніж справедлива вартість майна. Теперішня вартість мінімальних орендних платежів розраховується за спеціальною методикою*).

Амортизація нараховується орендарем з дотриманням тієї самої облікової політики, що застосовується при нарахуванні амортизації аналогічних власних активів.

Лізинг. Для залучення основних фондів на засадах кредитних відносин використовують лізинг. Лізингова угода – угода, за якою

лізингодавець (фінансова установа) бере на себе зобов'язання придбати у власність у **продавця** предмет лізингу відповідно до встановлених лізингоотримувачем специфікацій, та передати його в користування **лізингоотримувачу** на визначений термін (не менше одного року) і за встановлену плату (лізингові платежі).

На відміну від оренди, лізинг розглядається як різновид кредитної угоди. Лізингодавцем може бути тільки юридична особа – зазвичай це банківська установа або лізингова фірма, яка в межах такої угоди здійснює придбання об'єкта лізингу та передає його лізингоотримувачу, отже у лізинговій угоді приймають участь не менше 3-х осіб. Лізингоотримувачем може бути як юридична, так і фізична особа, а також особа, що не здійснює підприємницьку діяльність.

Правила обліку активів, зобов'язань, доходів і витрат, що виникають за угодою лізингу, є ідентичними до фінансової оренди.

7.1.2. Фінансування простого відтворення необоротних активів, методи амортизації

Обґрунтований вибір методу амортизації є одним з найважливіших елементів управління ефективністю використання основних засобів, тому що підприємство може таким чином регулювати розміри амортизаційних відрахувань за відповідний період діяльності підприємства. При цьому варто мати на увазі, що збільшення амортизаційних сум, які нараховуються за період діяльності (квартал, рік) має позитивним наслідком зростання маси готівки для її використання на оновлення виробничих засобів, але з іншого боку – має негативним наслідком зростання витрат, зниження прибутковості і рентабельності та навіть може мати наслідком необхідність підвищення цін реалізації продукції (послуг, робіт), що, своєю чергою, закономірно викликає скорочення обсягів продажів і зниження конкурентноздатності продукції підприємства на ринку.

При визначенні амортизації основних засобів в бухгалтерському обліку підприємства України можуть застосовуватись такі методи: - **метод прямолінійної (рівномірної) амортизації** – нарахування амортизаційних коштів здійснюється рівними сумами протягом всього періоду експлуатації. При використанні цього методу норми амортизації встановлюються стабільними на весь період експлуатації об'єкта.

Річна норма амортизації (у відсотках до первісної вартості) визначається за формулою:

$$\text{Нам} = (1/T) \times 100,$$

- де T – кількість років терміну корисного використання об'єкта.
- **метод зменшення залишкової вартості.** Цей метод базується на використанні стабільних норм на весь період експлуатації об'єкта з встановленням норм амортизаційних відрахувань у відсотках до залишкової вартості об'єкта. Таким чином, при стабільному рівні норм досягають рівномірного зменшення суми відрахувань з кожним наступним роком експлуатації. Річна норма амортизації (у відсотках) визначається за формулою:

$$\text{Нам} = (1 - \sqrt[T]{\text{ОФЛКВ} / \text{ОФП}}) \times 100,$$

де: T – кількість років терміну корисного використання об'єкта;
ОФП – первісна вартість об'єкта;
ОФЛКВ – ліквідаційна вартість об'єкта.

- **метод прискореного зменшення залишкової вартості.** Річна норма амортизації (у відсотках до залишкової вартості) визначається за формулою:

$$\text{Нам} = (2/T) \times 100$$

де T – кількість років терміну корисного використання об'єкту.

- **кумулятивний метод амортизації** (в світовій практиці має назву метода суми років). Метод суми років базується на встановленні для кожного року експлуатації різних норм у відсотках до первісної вартості об'єкта – при цьому рівень норм з кожним наступним роком рівномірно зменшується (рівень норм перебуває у зворотній залежності від порядкового номера року з початку експлуатації об'єкта).

Річна сума амортизації визначається помноженням первісної вартості на кумулятивний коефіцієнт (тобто норму амортизації), що розраховується за формулою:

$$\text{Нам} = [(T - t) + 1] / \sum t,$$

де $[(T - t) + 1]$ – кількість років, що залишаються до кінця терміну корисного використання об'єкта;

T – загальна кількість років корисного використання;

t – порядковий номер року від початку експлуатації;

$\sum t$ – сума порядкових номерів років корисного використання.

Застосовуючи нелінійні методи амортизації досягають рівномірного зменшення суми відрахувань з кожним наступним роком експлуатації.

- **виробничий метод амортизації**, за яким сума амортизації визначається помноженням фактичного обсягу продукції на виробничу ставку амортизації. При цьому виробнича ставка амортизації розраховується діленням первісної вартості об'єкта основних засобів на обсяг продукції, який планується виробити із його застосуванням.

Виробничий метод амортизації доцільно застосовувати для окремих об'єктів активної частини основних засобів – обладнання, транспортних засобів – у випадках прямої залежності між мірою їх зношення і кількістю виробленої продукції.

- **«податковий» метод амортизації**. Підприємства можуть використовувати в бухгалтерському обліку порядок розрахунку амортизації, визначений Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Сума амортизаційних відрахувань визначається шляхом застосування норм амортизації до балансової вартості основних фондів на початок періоду (кварталу).

Норми амортизації встановлюються у відсотках до балансової вартості за групами основних фондів в такому розмірі (в розрахунку на квартал):

група 1	2 %
група 2	10 %
група 3	6 %
група 4	15 %

Підприємство може прийняти рішення про застосування інших норм амортизації, що не перевищують зазначених вище норм.

Деякі особливості «податкового» обліку основних засобів.

Підприємства в податковому обліку мають право:

- протягом звітного періоду віднести до валових витрат будь-які витрати, пов'язані з поліпшенням основних фондів, що підлягають амортизації, у тому числі витрати на поліпшення орендованих основних фондів у сумі, що не перевищує **10 %** сукупної балансової вартості всіх груп основних фондів станом на початок такого звітного періоду;

- застосовувати щорічну індексацію балансової вартості груп основних фондів та нематеріальних активів на коефіцієнт індексації, який визначається за формулою:

$$K_i = 1 + [I_{(a-1)} - 10] \cdot 100, \text{ де}$$

$I_{(a-1)}$ – індекс інфляції попереднього року.

Як видно з наведеної формули, здійснення індексації можливе, якщо рівень річної інфляції перевищує 10-відсотковий «пориг».

Облік балансової вартості основних фондів групи 1 ведеться по кожній окремій будівлі, споруді або їх структурному компоненту та підсумовується загалом по групі 1. Облік балансової вартості основних фондів, груп 2, 3 і 4 ведеться за сукупною балансовою вартістю відповідної групи основних фондів незалежно від часу їх введення в експлуатацію.

Амортизація окремого об'єкта основних фондів групи 1 здійснювати до досягнення балансовою вартістю такого об'єкта ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Амортизація основних фондів груп 2, 3 і 4 здійснюється до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення.

Нарахування амортизації інших матеріальних необоротних активів здійснюється, базуючись на одному з таких методів (за рішенням підприємства)

- з нарахуванням амортизації в розмірі 50 % первісної вартості в першому місяці використання, а 50 % – в останньому;
- з нарахуванням амортизації в розмірі 100 % первісної вартості в першому місяці використання.

Для **амортизації нематеріальних активів** застосовується прямолінійний метод, за яким кожний окремий вид нематеріального активу амортизується рівними частками, виходячи з його первісної вартості протягом строку, який визначається підприємством самостійно, виходячи зі строку корисного використання таких нематеріальних активів, але не більше 20 років (за правилами податкового обліку – не більше 10 років) безперервної експлуатації.

7.1.3. Фінансові джерела та ефективність інвестування розширеного відтворення необоротних активів

Джерела отримання коштів для розширеного відтворення необоротних активів розподіляють на:

- власні;
- позичкові;
- залучені.

До власних джерел належать:

- частина чистого прибутку, що залишається після сплати дивідендів;
- страхові суми відшкодування втрат (якщо вони перевищують суми збитків);
- кошти, отримані від продажу основних фондів, інших активів.

До позичкових джерел належать:

- довгострокові кредити комерційних банків та інших фінансових структур;
- емісія облігацій;
- цільові державні кредити;
- інвестиційний лізинг;
- інвестиційний селенг.

До залучених джерел належать:

- емісія акцій;
- емісія інвестиційних сертифікатів;
- інвестиційні внески сторонніх вітчизняних та іноземних інвесторів;
- безповоротно надані державні кошти на цільове інвестування.

Головними фінансовими критеріями оптимізації співвідношення зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування інвестицій в необоротні активи є:

- максимізація прибутку;
- фінансова стійкість.

Основними складовими фінансової оптимізації процесів відтворення основних засобів та інших необоротних активів є стратегія формування інвестиційних ресурсів фірми і попередня оцінка ефективності інвестиційних проектів.

У процесі розробки стратегії формування інвестиційних ресурсів фірми:

- прогнозується загальна потреба в інвестиційних ресурсах щодо окремих етапів здійснення інвестиційної стратегії;
- визначається можливість формування інвестиційних ресурсів за рахунок власних джерел (насамперед – прибутку, амортизації);

- визначається доцільність використання залучених коштів (виходячи з ситуації на фінансовому ринку, ставки відсотків);
- визначається можливість і доцільність забезпечення інвестиційних коштів за рахунок емісії акцій;
- контролюється досягнення раціонального співвідношення власних і позикових коштів та диверсифікація джерел позикових коштів з метою запобігання погіршення майбутнього фінансового стану за показниками фінансової стійкості та платоспроможності.

У процесі аналізу привабливості та відбору окремих проектів реальних інвестицій головне місце належить оцінкам економічної ефективності капіталовкладень в інвестиційні проекти. В процесі реалізації цієї функції:

- розглядаються існуючі пропозиції;
- проводиться ретельна експертиза реальних інвестиційних проектів, попередньо відібраних для оцінки;
- за критеріями економічної ефективності здійснюється ранжування варіантів проектів та відбір кращих з них.

У сучасній практиці при визначенні економічної ефективності капіталовкладень в оновлення основних засобів та інших необоротних активів спираються на методики, які враховують зміну вартості грошей (капіталу) в часі: прибутки та інші грошові вигоди, які очікуються в майбутньому, та капіталовкладення приводяться до одного часового терміну – до теперішнього часу.

Для оцінки ефективності капіталовкладень в необоротні активи (інвестиційних проектів) використовують такі показники:

1. *Чиста теперішня вартість проекту* (NPV – net present value). Цей показник характеризує підсумовану за розрахунковий період вартість дисконтованих готівкових потоків пов'язаних з інвестуванням і експлуатацією відповідного проекту.
2. *Внутрішня норма дохідності* (IRR – internal rate of return) – цей показник є ставкою дисконтування, при застосуванні якої чиста теперішня вартість проекту за визначений (розрахунковий) період приймає нульове значення.
3. *Термін окупності інвестицій* (PBP – payback period) – цей показник характеризує тривалість періоду (кількість років), за який чиста теперішня вартість проекту приймає нульове значення.

(Більш докладно питання методики розрахунків економічної ефективності з урахуванням теперішньої вартості майбутніх грошових потоків розглядається в темі «Фінансове планування на підприємствах»).

7.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

7.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Порядок вартісної оцінки та відображення в обліку основних засобів і нематеріальних активів.
2. Порядок вартісної оцінки та відображення в обліку довгострокових фінансових інвестицій.
3. Порядок нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів з використанням різних методів амортизації.
4. Порядок нарахування амортизації довгострокових фінансових інвестицій в облігації.
5. Оцінка ефективності реальних інвестицій в необоротні активи.

7.2.2. Ситуаційні завдання і задачі

Задача 1

№	Показники	Значення		
		Будівля	Транспортні засоби	Устаткування
	<i>Вихідні дані</i>			
1.	Залишкова (балансова) вартість основних засобів на початок попереднього кварталу, тис. грн.	700,0	180,0	450,0
2.	Витрати на поліпшення основних засобів протягом попереднього кварталу, тис. грн.	56,0	13,0	-
	- в тому числі віднесено на валові витрати, тис. грн.			
3	Вибуття основних засобів протягом попереднього кварталу, тис. грн.	-	25,0	30,0
4.	Введення в дію (придбання) основних засобів протягом попереднього кварталу, тис. грн.	-	-	78,0
	<i>Обчислити:</i>			
5.	Залишкову (балансову) вартість основних засобів на початок поточного кварталу, тис. грн.			
6.	Суму амортизаційних відрахувань за поточний квартал за «податковим» методом, тис. грн.			

Задача 2

ПОКАЗНИКИ, тис. грн.	РОКИ				
	0	1	2	3	4
Вихідні дані					
Капіталовкладення в основні засоби (придбання, монтаж)	500	-	-	-	-
Чистий дохід (виручка) від реалізації	-	400	420	440	460
Витрати, разом	-	180	190	200	210
- в т.ч. амортизація	-	140	140	140	140
Ставка дисконтування, %		20	20	20	20
Обчислити:					
Прибуток до оподаткування					
Податок на прибуток					
Річний готівковий потік (CF)					
Теперішню (дисконтована) вартість річного готівкового потоку					
Чисту теперішню вартість проекту (NPV) – на кінець кожного року розрахункового періоду					
Строк окупності початкових інвестицій					
Індекс прибутковості за розрахунковий період					

Задача 3

№	Показники	Значення			
		Будівля	Транспортні засоби	Устаткування	Нематеріальні активи
	Вихідні дані				
1.	Первісна вартість, тис. грн.	400,0	80,0	350,0	60,0
2.	Ліквідаційна вартість, % від первісної вартості	-	20,0	15,0	-
3.	Нормативний строк експлуатації, років	-	4	5	3
4.	Метод амортизації	податковий	кумулятивний	прискореного зменшення залишкової вартості	лінійний
	Обчислити для першого року експлуатації				

Продовження

5.	Норму амортизаційних відрахувань, %				
6.	Вартість, що підлягає амортизації, тис. грн.				
7.	Суму амортизаційних відрахувань, тис. грн.				
8.	Разом амортизаційних відрахувань, тис. грн.				

Примітка – при нарахуванні амортизації за податковим методом розрахунок вартості, що підлягає амортизації, і суми амортизаційних відрахувань здійснюється поквартально.

7.2.3. Тестові завдання

Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки **один** з наведених варіантів відповідей

1. Що з перерахованого нижче належить до оборотних активів:

- а) дебіторська заборгованість;
- б) основні фонди;
- в) незавершене будівництво;
- г) доходи майбутніх періодів.

2. Що з перерахованого нижче належить до необоротних активів:

- а) матеріальні запаси;
- б) дебіторська заборгованість;
- в) незавершене будівництво;
- г) витрати майбутніх періодів.

3. Критерієм розподілу фінансово-майнових ресурсів на оборотні і необоротні активи є:

- а) вартісна ознака;
- б) часова ознака тривалості корисного використання;
- в) характер участі у виробничих процесах;
- г) немає правильної відповіді.

4. У підсумку балансу підприємства основні засоби (основні фонди) зазвичай враховуються:

- а) за первісною вартістю;
- б) за залишковою вартістю;
- в) за сумою зношення за період експлуатації;
- г) за потенційною ринковою вартістю.

5. Просте відтворення основних засобів фінансується з таких джерел:

- а) амортизаційні відрахування;
- б) амортизаційні відрахування, прибуток та інші внутрішні джерела;
- в) амортизаційні відрахування, прибуток та інші внутрішні джерела, кошти від емісії акцій;
- г) з будь-яких зовнішніх і внутрішніх джерел.

6. На який з перелічених об'єктів основних засобів не нараховується амортизація:

- а) передавальні пристрої;
- б) будівлі;
- в) земельні ділянки;
- г) транспортні засоби.

7. Який з методів амортизації не передбачає безпосередньої залежності амортизаційних сум від часового періоду:

- а) виробничий;
- б) зменшення залишкової вартості;
- в) прискореного зменшення залишкової вартості;
- г) кумулятивний (метод суми років).

8. Який з методів амортизації забезпечує рівномірне в часі нарахування амортизаційних сум:

- а) пряmolінійний;
- б) зменшення залишкової вартості;
- в) прискореного зменшення залишкової вартості;
- г) кумулятивний (метод суми років).

9. При визначенні балансової вартості основних засобів як бази нарахування амортизації за «податковим» методом не враховують:

- а) вартість основних засобів, введених в дію протягом попереднього періоду;
- б) вартість амортизації, нарахованої на протязі попереднього періоду;

в) вартість переоцінки, здійсненої відповідно до змін ринкової вартості об'єктів основних засобів;

г) вартість індексації, здійсненої відповідно до темпів інфляції протягом попереднього періоду.

10. Як нараховується амортизація на нематеріальні активи, що зношуються в процесі експлуатації:

а) за методом подвійного зменшення балансу;

б) за методом амортизації по залишковій вартості;

в) за прямолінійним методом;

г) амортизація на нематеріальні активи не нараховується.

11. Справедлива вартість активу – це:

а) вартість активу на момент його придбання (створення);

б) вартість активу з вирахуванням його зношення;

в) вартість активу з урахуванням його зношення та витрат на поліпшення;

г) вартість активу, за якою може бути здійснений обмін (продаж) активу між зацікавленими та незалежними сторонами.

12. Фондовіддача – це показник використання основних фондів, що розраховується як:

а) відношення прибутку до вартості основних фондів;

б) відношення доходу до вартості основних фондів;

в) відношення вартості основних фондів до прибутку;

г) відношення вартості основних фондів до доходу.

13. Що з переліченого входить до власних джерел фінансування інвестицій в розширене відтворення основних фондів підприємства:

а) амортизаційні відрахування

б) прибуток;

в) акціонерний капітал;

г) все перелічене вище.

14. Що з переліченого належить до залучених джерел фінансування інвестицій в розширене відтворення основних фондів підприємства:

а) амортизаційні відрахування;

б) прибуток;

- в) банківські кредити;
- г) акціонерний капітал.

15. Що з переліченого входить до позичкових джерел фінансування інвестицій в розширене відтворення основних фондів підприємства:

- а) амортизаційні відрахування;
- б) прибуток;
- в) банківські кредити;
- г) акціонерний капітал.

16. Чиста теперішня вартість (NPV) довгострокового інвестиційного проекту визначається як:

- а) алгебраїчний підсумок номінальної вартості грошових надходжень, витрат і виплат за один рік;
- б) алгебраїчний підсумок чистого прибутку (збитків) за певну кількість років;
- в) підсумована за певну кількість років вартість дисконтованих чистих грошових (готівкових) потоків;
- г) співвідношення чистого прибутку до витрат без урахування амортизації.

17. Ставка дисконтування при визначенні теперішньої вартості майбутніх грошових потоків при визначенні ефективності довгострокових реальних інвестицій визначається на рівні:

- а) середнього розміру ставки відсотків за довгостроковими банківськими кредитами;
- б) облікової ставки НБУ;
- в) бажані для інвестора ставки доходності, що базується на доходності інвестицій в альтернативні за мірою ризику проекти;
- г) жодна з наведених відповідей не є правильною.

18. Внутрішня ставка доходності (IRR) при оцінках ефективності довгострокових інвестиційних проектів визначається як:

- а) алгебраїчний підсумок грошових надходжень і виплат за певний часовий період;
- б) алгебраїчний підсумок чистого прибутку (збитків) за певний часовий період;
- в) підсумована за певний період вартість дисконтованих чистих грошових (готівкових) потоків;
- г) розмір ставки дисконтування, за якого чиста теперішня вартість інвестиційного проекту за відповідний період дорівнює нулю.

7.2.4. Контрольні запитання

1. Що входить до складу необоротних активів?
2. Що належить до основних засобів?
3. Що належить до нематеріальних активів?
4. Які методи амортизації застосовуються при визначенні фінансових результатів (прибутку, збитку)?
5. Який метод застосовується для нарахування амортизації нематеріальних активів?
6. На які основні засоби не здійснюється нарахування амортизації?
7. Чи нараховується амортизація на отримані на умовах оренди підприємством основні засоби?
8. Чи нараховується амортизація на основні засоби, які не введені в дію (законсервовані)?
9. Які ставки (норми) амортизації застосовуються при її нарахуванні за «податковим» методом?
10. Чи нараховується амортизація на невиробничі основні засоби?
11. Як оцінюється балансова вартість безоплатно отриманих основних засобів?
12. Як оцінюється балансова вартість основних засобів, отриманих в результаті обмінних операцій (по бартеру)?
13. Як оцінюється стан зносу основних засобів?
14. Які основні показники застосовують для оцінки ефективності використання основних засобів?
15. Чим відрізняється порядок індексації основних засобів в бухгалтерському і податковому обліку?

7.3. Теми рефератів

1. Лізинг як ефективний засіб інвестиційної діяльності підприємства.
2. Основні фонди підприємства: аналіз стану, динаміки руху та ефективності використання.
3. Амортизація як інструмент оптимізації інтересів держави та виробника.
4. Сучасна інвестиційна політика: проблеми та напрямки розвитку.
5. Фінансові джерела простого і розширеного відтворення необоротних активів та оптимізація їх співвідношення.

7.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Аналітична оцінка переваг і недоліків вибору підприємством методів амортизації основних засобів.
2. Принципи і порядок оцінки ефективності інвестицій в необоротні активи.
3. Порядок нарахування амортизації довгострокових фінансових інвестицій.
4. Фінансово-правові особливості іноземного інвестування.

7.5. Термінологічний словник

Амортизація – систематичний розподіл вартості активу, яка амортизується, протягом строку корисного використання активу. Процес поступового перенесення вартості основних засобів і нематеріальних активів, який відшкодовує їх фізичне і моральне зношення на вартість новоствореного продукту. Здійснюється шляхом включення амортизаційних відрахувань до операційних витрат підприємства.

Амортизаційні відрахування – відрахування частини вартості основних засобів і нематеріальних активів з метою відшкодування їхнього зношення.

Амортизаційна політика – складова частина загальної політики формування власних фінансових ресурсів, яка полягає в управлінні формуванням і використанням амортизаційних відрахувань. Основу амортизаційної політики складає застосування різних методів амортизації основних засобів, в тому числі обґрунтування строків корисної експлуатації об'єкта основних засобів та його ліквідаційної вартості в кінці цього строку.

Вартість, яка амортизується, – собівартість активу (або інша сума, що замінює його собівартість у фінансових звітах) за вирахуванням його ліквідаційної вартості.

Гудвіл – нематеріальний актив у вигляді ділової репутації підприємства, що виникає внаслідок кращих управлінських рішень, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), новітніх технологій тощо. Вартісна оцінка в балансі підприємства визначається різницею між ринковою і балансовою вартістю підприємства як цілісного майнового комплексу. За правилами «податкового» обліку

вартість гудвіла не підлягає амортизації і не враховується у визначенні валових витрат платника податку.

Залишкова вартість основних засобів – початкова або відновна вартість основних засобів з вирахуванням суми зносу за весь період експлуатації.

Інвестиційний селенг – угода, що передбачає передавання власником прав на користування будь-якими видами майна, цінних паперів, продуктів інтелектуальної праці за визначену плату.

Необоротні активи – активи, термін корисного використання яких більше одного року, або більше одного виробничого циклу (якщо останній перевищує один рік).

Нематеріальні активи – немонетарні активи, які не мають матеріальної форми, довгострокові вкладення в придбання об'єктів промислової і інтелектуальної вартості, а також інших майнових прав (на землю, на місце на біржі).

Основні засоби – матеріально-майнові цінності, які підприємство утримує з метою їх використання у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам протягом тривалого періоду (більше одного року або одного операційного циклу, якщо він більше року) як в сфері матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері. В балансі підприємства відображають як власні, так і отримані на умовах фінансового лізингу об'єкти основних засобів та орендовані цілісні майнові комплекси.

Первісна вартість – історична (фактична) собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) необоротних активів.

Амортизована собівартість фінансової інвестиції – собівартість фінансової інвестиції з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності; при цьому балансова вартість облігації, придбаної з дисконтом, збільшується на суму накопиченої амортизації дисконту, а вартість облігації, придбаної з премією, зменшується на суму накопиченої амортизації премії (облігація з дисконтом – придбана за ціною нижче номінальної; облігація з премією – придбана за ціною вище номінальної).

Дисконтування вартості – процес приведення до теперішньої вартості грошових надходжень і видатків майбутніх періодів.

Довгострокові фінансові інвестиції – це фінансові інвестиції з терміном більше одного року, а також всі інвестиції, які не можуть

бути вільно реалізованими в будь-який момент. В цій статті балансу виділяють окремо фінансові інвестиції, які враховуються за методом участі в капіталі.

7.6. Рекомендована література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби».
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи».
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції».
4. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств».
5. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт.кол. і наук. ред., проф. А. М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571 с., іл.
6. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.
7. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 8. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

8.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Оборотні активи – класифікація, джерела формування, ефективність використання.
2. Економічне значення та порядок нормування оборотних засобів в запасах.
3. Вартісні оцінки запасів.
4. Дебіторська заборгованість та резерв сумнівних боргів.

Основні терміни і поняття:

оборотні засоби, виробничі запаси, власні оборотні кошти, виробничі оборотні фонди, фонди обігу, нормування оборотних коштів, норматив оборотних коштів, виробничий норматив оборотних коштів, дебіторська заборгованість, метод FIFO, метод середньозваженої вартості запасів, метод ідентифікованої вартості запасів, забезпеченість оборотними коштами, ліквідність

8.1.1. Оборотні активи – класифікація, джерела формування, ефективність використання

Оборотні активи – активи, термін використання яких у виробничо-господарських процесах менше одного року (або одного виробничого циклу, якщо останній більше одного року), в тому числі:

- запаси (виробничі запаси, незавершене виробництво, запаси готової продукції, товари придбані з метою перепродажу);
- векселі отримані;
- дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги;
- дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, за нарахованими доходами, за внутрішніми розрахунками, інша);
- поточні фінансові інвестиції;
- грошові кошти та їх еквіваленти (в національній валюті та іноземній валюті);
- інші оборотні активи.

Залежно від здатності до швидкого перетворення в готівку в складі оборотних активів розрізняють:

- високоліквідні активи – грошові кошти та їх еквіваленти;
- середньоліквідні активи – товари відвантажені, дебіторська заборгованість;
- низьколіквідні активи – виробничі запаси, готова продукція на складі, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів.

Ефективність використання оборотних засобів оцінюють за такими основними аналітичними показниками:

- Коефіцієнт оборотності;
- Коефіцієнт завантаження коштів в обороті;
- Тривалість одного обороту;
- Умовна економія оборотних коштів.

Крім того, в аналізі фінансового стану щодо окремих елементів оборотних активів використовують такі показники:

- Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- Коефіцієнт оборотності запасів.

8.1.2. Економічне значення та порядок нормування оборотних засобів в запасах

Нормування оборотних засобів – це економічно обґрунтований розрахунок потреби у фінансових ресурсах, необхідних підприємству для створення мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей.

Нормування оборотних засобів має виробниче і фінансове значення. Виробниче значення полягає у встановленні мінімальної їх кількості, яка забезпечує безперебійну роботу підприємства при раціональній організації виробничо-господарських процесів.

Нормування оборотних коштів:

- дозволяє ефективно використовувати оборотні кошти на підприємстві;
- забезпечує безперервний і безперебійний процес виробництва;
- сприяє виконанню планів виробництва і реалізації;
- сприяє мінімізації ризику підприємницької діяльності.

Фінансове значення полягає у визначенні суми і складу джерел їх покриття. Нормування оборотних засобів здійснюється безпосередньо на підприємстві з урахуванням організаційно-економічних особливостей виробничо-господарської діяльності з дотриманням деяких рекомендацій загальнометодичного характеру.

Тема 8. Фінансові аспекти формування та використання оборотних активів

Для нормування оборотних засобів застосовують два методи:

1. Метод прямих розрахунків – розрахунок ведеться за кожним елементом оборотних засобів окремо.
2. Аналітичний (економічний) метод – розрахунок нормативів здійснюється в узагальненому вигляді, спираючись на розмір оборотних коштів у звітному періоді та очікувані зміни в умовах виробництва, постачання матеріальних ресурсів і продажу продукції.

При використанні методу прямих розрахунків процес нормування оборотних засобів складається з двох етапів:

1-й етап. Розрахунок норм оборотних засобів – на тривалий період, враховуючи техніко-технологічні особливості виробничої діяльності, окремо за елементами оборотних засобів (зазвичай – в днях).

2-й етап. Розрахунок нормативів оборотних засобів в грошовому визначенні – на плановий рік, враховуючи планові обсяги діяльності.

Так, наприклад, норматив виробничого запасу сировини, матеріалів визначається:

$$\text{Новз} = \text{ОВ} \times \text{Двз},$$

це ОВ – одноденні витрати сировини, матеріалів (грн.)

Д – норма запасу в днях (включає транспортний запас, підготовчий запас, технологічний запас, поточний запас, гарантійний запас тощо).

8.1.3. Вартісні оцінки запасів

Придбані (отримані) матеріальні запаси враховуються на балансі за первісною вартістю, яка є собівартістю запасів і складається з таких фактичних витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до необхідного стану.

Не включаються до первинної вартості запасів, а належать до витрат того періоду, в якому вони були здійснені (встановлені):

- наднормативні запаси та недостачі запасів;
- відсотки за користування кредитами (якщо актив не визнаний кваліфікованим);
- витрати на збут продукції;
- загальногосподарські та інші подібні витрати, які безпосередньо не пов'язані з доставкою і придбанням запасів.

Методи оцінки вибуття запасів. З метою вартісної оцінки вибуття запасів у зв'язку з їх передавання у виробництво застосовують такі методи оцінки вибуття запасів (при цьому не виключається можливість використання різних методів для різних одиниць обліку):

- метод ідентифікованої собівартості;
- метод середньозваженої собівартості;
- нормативний метод;
- метод врахування запасів за продажними цінами;
- метод FIFO.

8.1.4. Дебіторська заборгованість та резерв сумнівних боргів

Дебіторська заборгованість представлена в балансі такими статтями:

- по векселях одержаних;
- за товари, роботи, послуги;
- по розрахунках.

Векселі відображаються в балансі за номінальною вартістю. Нарахування доходів по передбаченим векселем відсотках здійснюється в момент погашення векселя. У випадку, коли момент отримання і момент погашення векселя належать до різних періодів, на дату балансу здійснюється нарахування доходів по відсотках за звітний період (вексель може бути як відсотковим, з визначеною ставкою річного відсотка по векселю, так і безвідсотковим, коли відсоток входить до номінальної вартості векселя, остання при цьому перевищує на певну суму контрактну вартість продукції).

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем) повинна мати реальну оцінку. Продаж товарів і надання послуг в кредит при застосуванні принципу нарахування, зазвичай, збігається з визнанням доходу від реалізації. Але, можливо, частина боргів не буде сплачена дебіторами внаслідок їх неплатоспроможності. Отже, є доцільним формування (за рахунок витрат) резерву сумнівних боргів, а в балансі – застосування оцінки дебіторської заборгованості за чистою реалізаційною вартістю, яка визначається як сума дебіторської заборгованості після вирахування резерву сумнівних боргів.

Методом оцінки резерву сумнівних боргів є метод періодизації фактичної дебіторської заборгованості, за яким здійснюється групування дебіторської заборгованості за термінами погашення та встановлення відповідного відсотку сумнівних боргів для кожної групи.

8.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

8.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Порядок нормування оборотних коштів в запасах.
2. Порядок оцінки балансової вартості матеріальних запасів.
3. Порядок балансової оцінки дебіторської заборгованості.
4. Визначення резерву сумнівних боргів.
5. Порядок оцінки вибуття запасів.
6. Методи фінансові оцінки ліквідності активів.

8.2.2. Ситуаційні завдання і задачі

Задача 1

		<i>Види (групи) сировини і матеріалів</i>		
		<i>А</i>	<i>Б</i>	<i>В</i>
	<i>Вихідні дані (тис. грн.)</i>			
1	закупівельна вартість, разом (в т.ч. ПДВ за ставкою 20 %)	46	79	14
2	транспортні витрати, разом (в т.ч. ПДВ за ставкою 20 %)	12	8	-
3	послуги посередника, разом (в т.ч. ПДВ за ставкою 20%)	4	-	2
4	повернено постачальнику через невідповідність якісним вимогам на суму, разом (в т.ч. ПДВ за ставкою 20 %)	7	-	-
5	для придбання сировини взятий кредит - сума кредиту - строк кредиту - річна відсоткова ставка	30 1 міс. 20 %	-	-
	<i>Обчислити:</i>			
6	Первісну (балансову) вартість сировини в запасах: – за видами			
7	– разом по підприємству			

Примітка: підприємство зареєстровано як платник ПДВ

Задача 2

Розрахувати середньозважену по підприємству норму запасу сировини і основних матеріалів за таких даних

		Види (групи) сировини і матеріалів			
		А	Б	В	Г
	Вихідні дані				
1.	Елементи норми запасу (в днях)				
1.1.	Транспортний запас	5	2	7	12
1.2.	Вивантаження, прийом, складування	1	0,5	1	1
1.3.	Підготовчий запас	-	-	2	4
1.4.	Поточний складський запас	19	16	42	30
1.5.	Страховий запас	10	8	21	15
2.	Витрати за кошторисом (грн. за рік)	850	1420	200	220
	Обчислити:				
3.	Разом норматив запасу в днях				
4.	Середньозважену по підприємству норму запасу в грн.				

Задача 3

Покупці	За кількістю прострочених днів оплати				
	0	1-30	31-60	61-90	Більше 90
Вихідні дані					
Групи дебіторів, тис. грн.					
А	24				
В	16	7			
С			23		
Інші	140	25	10	5	7
Процент неоплачених рахунків, виходячи з минулого досвіду, %	6	15	5	5	2
Обчислити:					
Разом дебіторську заборгованість, згрупована за термінами прострочки					
Суми резерву сумнівних боргів за групами					
Суму резерву сумнівних боргів разом по підприємству					

Задача 4

	<i>Кількість одиниць</i>	<i>Ціна за одиницю</i>	<i>Загальна вартість</i>
<i>Вихідні дані (рух товарних запасів протягом місяця)</i>			
Залишок на 01.09...	30	30	900
Придбано 10.09....	10	31	310
Придбано 15.09...	20	35	700
Придбано 20.09...	40	38	1520
Разом придбано	70		2530
Реалізовано 12.09...	20		
Реалізовано 25.09...	50		
Залишок на 01.10...	30		
<i>Обчислити вартість виходу запасів:</i>			
<i>З використанням методу ФІФО</i>			
Реалізовано 12.09...			
Реалізовано 25.09...			
Залишок на 01.10...			
<i>З використанням методу середньозваженої собівартості</i>			
Реалізовано 12.09... та 25.09...			
Залишок на 01.10...			

8.2.3. Тестові завдання

***Примітка:** в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки один з наведених варіантів відповідей*

1. Які з наведених оборотних активів вважають за доцільне нормувати:

- а) грошові кошти та їх еквіваленти;
- б) короткострокові інвестиції в цінні папери;
- в) матеріальні запаси;
- г) всі перелічені вище відповіді є правильними.

2. Норми витрат на створення запасу матеріальних ресурсів встановлюються:

- а) самим підприємством;
- б) законодавчими актами;

- в) державними статистичними установами;
- г) Міністерством економіки України.

3. Які оборотні кошти з перелічених можна охарактеризувати як низьколіквідні активи?

- а) дебіторська заборгованість;
- б) кошти на банківських рахунках і в касі підприємства;
- в) короткострокові фінансові інвестиції;
- г) матеріальні запаси.

4. Метод FIFO в оцінках вартості вибуття запасів передбачає:

- а) собівартість запасів, що вибули, оцінюється за вартістю останніх в часі їх надходжень на склад;
- б) собівартість запасів, що вибули, оцінюється за вартістю перших в часі їх надходжень на склад;
- в) собівартість запасів, що вибули, оцінюється за середньозваженою вартістю наявних складських запасів;
- г) собівартість запасів, що вибули, оцінюється за ціною їх реалізації.

5. При визначенні обґрунтованих норм виробничих запасів у незавершеному виробництві враховується:

- а) період поставки партій матеріальних ресурсів;
- б) період, необхідний для накопичення товарних партій продукції;
- в) тривалість виробничого циклу;
- г) все перелічене вище.

6. При визначенні обґрунтованих норм виробничих запасів у матеріальних запасах враховується:

- а) період поставки партій матеріальних ресурсів;
- б) період, необхідний для накопичення товарних партій продукції;
- в) тривалість виробничого циклу;
- г) все перелічене вище.

7. При визначенні обґрунтованих норм виробничих запасів у запасах готової продукції враховується:

- а) період поставки партій матеріальних ресурсів;
- б) період, необхідний для накопичення товарних партій продукції;
- в) тривалість виробничого циклу;
- г) все перелічене вище.

8. Ефективність використання оборотних засобів (оборотних фондів) визначається показниками:

- а) коефіцієнтом обертання;
- б) фондовіддачею;
- в) коефіцієнтом ліквідності;
- г) фондоозброєністю праці.

9. Коефіцієнт обертання оборотних засобів – це показник, що розраховується як:

- а) відношення прибутку до вартості оборотних засобів;
- б) відношення доходу до вартості оборотних засобів;
- в) відношення вартості оборотних засобів до прибутку;
- г) відношення вартості оборотних засобів до доходу.

8.2.4. Контрольні запитання

1. Що входить до складу оборотних засобів за балансом підприємства?
2. За яким принципом здійснюється вартісна оцінка запасів в балансі підприємства?
3. Як оцінюється балансова вартість дебіторської заборгованості?
4. Якими правилами регулюється порядок формування резерву сумнівних боргів?
5. Назвіть основні аналітичні показники, за якими оцінюють ефективність використання оборотних засобів
6. Які з оборотних засобів вважають за доцільне нормувати?
7. Що розуміють під сумнівною і безнадійною дебіторською заборгованістю?

8.3. Теми рефератів

1. Методи нормування оборотних коштів як інструмент для забезпечення ритмічності виробництва та реалізації продукції
2. Оборотні активи підприємств та оптимізація їх складу і розміру.
3. Оптимізація чистого обігового капіталу підприємства та управління дебіторською і кредиторською заборгованістю.

8.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Порядок нормування оборотних засобів в матеріальних запасах.
2. Порядок нормування оборотних засобів у незавершеному виробництві.

3. Порядок нормування оборотних засобів у запасах готової продукції.
4. Шляхи і засоби регулювання дебіторської заборгованості.
5. Порядок визначення резерву сумнівних боргів.
6. Шляхи і засоби регулювання дебіторської заборгованості.
7. Шляхи і засоби оцінки та регулювання ліквідності активів підприємства.

8.5. Термінологічний словник

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Виробничі запаси – це вартість запасів сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для використання протягом нормального операційного циклу.

Готова продукція (в балансі підприємства) – запаси виробів на складі, обробку яких закінчено і які пройшли випробовування, прийом, укомплектування згідно з умовами договорів та відповідними технічними умовами і стандартами. Продукція, що не відповідає наведеним вимогам, показується як незавершене виробництво.

Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги – заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію, виконані роботи і надані послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселями).

Дебіторська заборгованість за виданими авансами – аванси, надані іншим підприємствам в рахунок подальших платежів.

Дебіторська заборгованість по нарахованим доходам – це сума нарахованих дивідендів, процентів, роялті та ін., які повинні надійти.

Запаси – активи, які зберігаються для продажу, перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, призначені для споживання у виробничому процесі чи при наданні послуг, а також для управління підприємством.

Ліквідність активів – характеристика окремих видів активів підприємства за їх здатністю до швидкого перетворення в грошову форму без суттєвих втрат своєї балансової вартості.

Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом одного року або одного операційного циклу, в тому числі запаси товарно-матеріальних цінностей, запаси готової продукції, незавершене виробництво.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Собівартість запасів – усі витрати на придбання, доставку, переробку запасів і приведення їх у стан, в якому вони перебувають.

Товари – це товари, що придбані підприємством для подальшого продажу.

Чистий обіговий капітал підприємства – визначається різницею між балансовою вартістю оборотних активів і поточними зобов'язаннями на дату балансу.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – сума дебіторської заборгованості (за якою вона включається до активів) після вирахування суми сумнівних та безнадійних боргів.

8.6. Рекомендована література

1. П(С)БО 9 «Запаси».
2. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».
3. Фінанси підприємств: Підручник /Керівник авт. кол. і наук. ред., проф. А. М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571с., іл.
4. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.
5. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 9. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

9.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Сутність кредитування та види кредитів.
2. Принципи і види банківського кредитування та форми їх реалізації.
3. Лізинговий кредит та його особливості. Лізингові платежі.

Основні терміни і поняття:

Товарний (комерційний) кредит, фінансовий (банківський) кредит, облігаційний кредит, принципи банківського кредитування, кредитна лінія, овердрафт, авальний кредит, акцептний кредит, обліковий кредит, іпотечний кредит, консорціумний кредит, факторинг, кредитоспроможність, кредитний договір, кредитна застава, лізинговий кредит, державне кредитування, облігаційний кредит

9.1.1. Сутність кредитування та види кредитів

Кредит – це надання у користування юридичним або фізичним особам коштів та матеріальних цінностей на визначений строк та під процент.

У межах кредитної системи розрізняють:

Товарний (або комерційний) кредит – надається одним підприємцем іншому у вигляді відстрочки платежу за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги на визначений строк та під процент. Як інструмент оформлення товарного кредиту може використовуватись комерційний вексель.

Фінансовий (або банківський) кредит – це кредит, що надається комерційними банками та іншими фінансовими інститутами у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент. Правила надання фінансових кредитів встановлюються НБУ (стосовно банківських кредитів), а також КМУ (стосовно небанківських фінансових організацій) відповідно до законодавства

Банківський кредит може надаватись у вигляді:

- позик у грошовій формі;
- гарантійних зобов'язань – зобов'язань банку гарантувати платіж свого клієнта іншій юридичній чи фізичній особі (їх також визначають як кредитні послуги банку).

Кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики – це кошти, які залучаються як компенсація вартості випущених (емітованих) облігацій або депозитних сертифікатів. Правила емісії (випуску), продажу та погашення (викупу) зазначених цінних паперів, а також вимоги до їх емітентів встановлюються відповідним законодавством.

Останнім часом в Україні набуває поширення форма залучення кредитних ресурсів підприємствами – суб'єктами господарювання шляхом емісії корпоративних облігацій. Законодавчо визначено право випуску корпоративних облігацій в обсягах, що не перевищують трикратного розміру статутного капіталу підприємства.

Сплата відсотків (купонних виплат) на боргові цінні папери, емітовані підприємством, включається до його валових витрат.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником коштів і підтверджує зобов'язання підприємства відшкодувати власнику її вартість у визначений термін з оплатою фіксованого відсотка. За умовами первинного розміщення розрізняють: облігації, що реалізуються за номінальною вартістю; облігації з премією – реалізуються за ціною вище номінальної (при цьому купонні виплати встановлюються, зазвичай, на більш високому рівні); облігації з дисконтом – реалізуються за ціною, нижче номінальної (при цьому купонні виплати встановлюються на порівняно низькому рівні).

Цільові облігаційні позики (безвідсоткові облігації) – їх власникам надається право придбати відповідні товари чи послуги, під які випущений цей вид цінних паперів. Якщо ціна товару на момент його одержання (погашення позики) буде перевищувати вартість облігації – її власник одержує його за ціною, зазначеною в облігації, а якщо товар стане дешевшим – власнику облігації виплачується при її погашенні відповідна різниця.

9.1.2. Принципи і види банківського кредитування та форми їх реалізації

Залежно від мети банківський кредит може надаватися:

- на фінансування обігового капіталу (оборотних активів);
- на фінансування необігового капіталу (необоротних активів);

Залежно від терміну розрізняють такі види кредиту:

- короткостроковий (до 1-го року);
- середньостроковий (від 1-го до 3-х років);
- довгостроковий (більше 3-х років).

Залежно від порядку визначення відсоткової ставки розрізняють кредити:

- з плаваючою відсотковою ставкою;
- з фіксованою відсотковою ставкою.

Залежно від забезпечення кредити поділяють на дві групи:

- забезпечені;
- бланкові (у вітчизняній практиці майже не застосовуються).

Принципи банківського кредитування. В сучасній практиці застосовуються такі основні умови (принципи) кредитування, виконання яких є обов'язковим як для банківських установ, так і для позичальників:

- принцип використання кредитних коштів на обумовлені цілі;
- принцип терміновості;
- принцип повернення;
- принцип забезпечення кредиту;
- принцип платності.

У системі банківського кредитування розрізняють такі види кредитів і кредитних послуг:

1. Банківські кредити:
  - позика на строк (строковий кредит);
  - кредитна лінія;
  - овердрафт (контокорентний кредит);
  - кредит під облік векселів (обліковий кредит).
2. Кредитно-гарантійні послуги та послуги кредитного характеру:
  - акцептний кредит;
  - авальний кредит;
  - факторинг.

Кредитна заява. Щоб одержати кредит, позичальник повинен подати в банк заяву, в якій обґрунтовується цільове призначення кредиту, його обсяг і період часу використання, зазначаються терміни погашення. Якщо йдеться про одержання кредитів для фінансування довгострокових інвестиційних проектів, то банк може вимагати у позичальника комплексну цільову програму соціально-економічних наслідків інвестиційного проекту, розрахунків економічного ефекту від його реалізації.

Кредитний договір. Основною формою відносин між бажаним одержати позику і комерційним банком є кредитний договір (угода). В цьому документі визначається мета, обсяг, строк повернення кредиту, конкретні умови його видачі та повернення, процентні ставки та порядок їх сплати. Обумовлюються і зобов'язання сторін щодо виконання та відповідальність за порушення договірних умов. В кредитному договорі (угоді) також перелічуються фінансові документи позичальника та періодичність їх подання до банківської установи. Дія договору втрачає свою силу лише після повного погашення позики.

9.1.3. Лізинговий кредит та його особливості. Лізингові платежі

Лізинговий кредит (лізинг) – кредитні відносини, пов'язані з наданням кредиту при лізингових операціях, які передбачають передання в лізинг об'єктів основних засобів. Не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, а також цілісні майнові комплекси чи їх відокремлені структурні підрозділи.

Розрізняють такі форми лізингу:

- зворотний лізинг;
- сублізинг;
- пайовий лізинг;
- міжнародний лізинг.

Лізингова угода – угода, за якою **лізингодавець** (фінансова установа) бере на себе зобов'язання придбати у власність у **продавця** предмет лізингу відповідно до встановлених лізингоотримувачем специфікаціями та передати його в користування **лізингоотримувачу** на визначений термін (не менше одного року) і за встановлену плату (лізингові платежі).

Предмет лізингу протягом дії угоди залишається у власності лізингодавця і є гарантією такої кредитної угоди. Але всі суттєві ризики щодо випадкової втрати чи пошкодження предмета лізингу переходять до лізингоотримувача. Не є обов'язковим атрибутом лізингової угоди перехід права власності на предмет лізингу до лізингоотримувача по закінченні строку угоди. Сторони можуть передбачити додаткову угоду про купівлю-продаж предмета лізингу. Предмет лізингу не може бути конфіскованим, на нього не може бути накладений арешт у зв'язку з будь-якими діями чи бездіяльністю лізингоотримувача.

Лізингові платежі містять:

- суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;
- платежі як винагороду лізингодавцю (лізингова маржа);
- компенсацію відсотків за кредит (якщо він залучений для придбання предмета лізингу);
- відшкодування страхових внесків, якщо об'єкт застрахований лізингодавцем;
- компенсацію інших витрат лізингодавця, пов'язаних з цією угодою.

Лізингові платежі (за винятком суми, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу) відносять на витрати підприємства.

Лізингова угода. Лізингова угода складається в письмовій формі (між двома чи більше учасниками) і повинна містити такі суттєві умови:

- предмет лізингу;
- строк лізингу;
- лізингові платежі – їх розмір, склад і графік сплати, а також умови перегляду;
- інші умови, яких вимагає хоча б одна зі сторін.

До інших умов можуть належати:

- умови переоцінки вартості об'єкта лізингу;
- умови повернення об'єкта лізингу у випадку банкрутства лізингоотримувача;
- умови страхування об'єкта лізингу;
- умови експлуатації і технічного обслуговування, модернізації об'єкта лізингу та надання інформації щодо технічного стану об'єкта лізингу;
- умови реєстрації об'єкта лізингу (стосується транспортних засобів, об'єктів підвищеної небезпеки – згідно з законодавством України);
- умови повернення об'єкту лізингу та його викупу по закінченні строку угоди;
- умови дострокового розірвання угоди;
- умови надання інформації щодо фінансового стану лізингоотримувача.

9.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

9.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Визначення витрат з обслуговування і погашення кредиту.
2. Порядок оцінки дисконтованої (теперішньої) вартості витрат з обслуговування і погашення довгострокових кредитних залучень.
3. Порядок віднесення видатків по обслуговуванню і погашенню кредиту на джерела фінансування.

9.2.2. Ситуаційні завдання і задачі

Задача 1

ПОКАЗНИКИ	Значення
Вихідні дані	
Сума отриманого строкового банківського кредиту, тис. грн.	300
Строк кредитування, місяців	4
Відсоткова ставка	20 % річних
Строк нарахування відсотків	щомісяця
Умови погашення кредиту	в кінці строку кредитування
Обчислити:	
А) за методом простих відсотків	
- суму відсоткових платежів, тис. грн.	
- загальна суму видатків з обслуговування і погашення кредиту, тис. грн.	
А) за методом складних відсотків	
- суму відсоткових платежів, тис. грн. – 1-й місяць	
- 2-й місяць	
- 3-й місяць	
- 4-й місяць	
Разом, тис. грн.	
- загальна суму видатків з обслуговування і погашення кредиту, тис. грн.	

Фінанси підприємств

Задача 2

ПОКАЗНИКИ, тис. грн.	РОКИ				
	0	1	2	3	4
Вихідні дані					
Сума залученого кредиту	400				
Погашення основної суми кредиту		100	100	100	100
Ставка відсотків за кредит, %		15	15	15	15
Ставка дисконтування, %		20	20	20	20
Обчислити:					
Відсоткові платежі за кредит					
Номінальну вартість грошових видатків з обслуговування і погашення боргу – щорічну					
РАЗОМ					
Теперішня (дисконтована) вартість грошових видатків з обслуговування і погашення боргу – щорічна					
РАЗОМ					

Задача 3

ПОКАЗНИКИ, тис. грн.	РОКИ				
	0	1	2	3	4
Вихідні дані					
Сума залученого кредиту	400				
Погашення основної суми кредиту					400
Ставка відсотків за кредит, %		15	15	15	15
Ставка дисконтування, %		20	20	20	20
Обчислити:					
Відсоткові платежі за кредит					
Номінальну вартість грошових видатків з обслуговування і погашення боргу – щорічну					
РАЗОМ					
Теперішня (дисконтована) вартість грошових видатків з обслуговування і погашення боргу – щорічна					
РАЗОМ					

Задача 4

ПОКАЗНИКИ				
Вихідні дані				
1. Номінальна вартість емітованих облігацій	600 тис. грн			
2. Строк погашення	3 роки			
3. Ставка дисконтування, %	20 %			
Обчислити та обрати найбільш вигідний для емітента облігацій варіант:	Роки			
	1	2	3	РАЗОМ
А) за умов продажу облігацій за номінальною вартістю. Ставка відсотків – 15% річних (з нарахуванням в кінці кожного року)				
Номінальна вартість майбутніх видатків				
4.1. Сплата відсотків				
4.2. Погашення позики				
4.3. Разом номінальна сума видатків				
5. Теперішня вартість (дисконтована сума) видатків				
6. Різниця між отриманими при емісії коштами та теперішньою вартістю майбутніх видатків з позики				
В) за умов продажу облігацій з премією. Премія – 50 тис. грн. Ставка відсотків 22% річних (з нарахуванням в кінці кожного року)				
Номінальна вартість майбутніх видатків				
7.1. Сплата відсотків				
7.2. Погашення позики				
7.3. Разом номінальна сума видатків				
8. Теперішня вартість (дисконтована сума) видатків				
9. Різниця між отриманими при емісії коштами та теперішньою вартістю майбутніх видатків з позики				
Б) за умов продажу облігацій з дисконтом (без нарахування відсотків). Дисконт – 50 тис. грн.				
10. Теперішня вартість (дисконтована сума) видатків з погашення позики				
12. Різниця між отриманими при емісії коштами та теперішньою вартістю майбутніх видатків з позики				

9.2.3. Тестові завдання

Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки один з наведених варіантів відповідей

1. Комерційний кредит – це:

- а) будь-який кредит, що надається комерційним банком;
- б) кредит у вигляді відстрочки платежу, обов'язково оформлений комерційним векселем;
- в) кредит у вигляді відстрочки платежу, яка надається покупцю за товарними поставками;
- г) кредитна послуга комерційного банку, який бере на себе зобов'язання дострокової оплати за комерційним векселем.

2. Фінансовий кредит – це:

- а) будь-який кредит, що надається комерційним банком;
- б) кредит, обов'язково оформлений векселем;
- в) кредит у вигляді відстрочки платежу, яка надається покупцю за товарними поставками;
- г) кредит комерційного банку, який бере на себе зобов'язання дострокової оплати за комерційним векселем.

3. На які цілі з перелічених забороняється надання банківських кредитів:

- а) на формування статутного капіталу;
- б) на сплату податків;
- в) на придбання об'єктів приватизації;
- г) все перелічене вище.

4. Кредитна угода, що передбачає отримання на кредитних засадах об'єктів основних засобів – це:

- а) контокорентний кредит;
- б) комерційний кредит;
- в) фінансовий лізинг;
- г) факторинг.

5. Отримання грошової позики понад залишок коштів на розрахунковому рахунку – це:

- а) контокорентний кредит (овердрафт);
- б) обліковий кредит;

- в) кредитна лінія;
- г) факторинг.

6. Кредитна послуга, що надається банком платнику за векселем у вигляді зобов'язання його оплати при неплатоспроможності платника – це:

- а) контокорентний кредит;
- б) акцептний кредит;
- в) авальний кредит;
- г) факторинг.

7. Уступка підприємством банку права вимоги за платежами від покупців продукції, не забезпеченими векселями – це:

- а) контокорентний кредит;
- б) акцептний кредит;
- в) кредитна лінія;
- г) факторинг.

8. Іпотечний кредит – це:

- а) надання банком на кредитних засадах грошових коштів у розмірах, що перевищують передбачені кредитною угодою;
- б) надання банком на кредитних засадах грошових коштів в будь-який момент протягом визначеного угодою періоду;
- в) надання банком на кредитних засадах грошових коштів понад їх залишок на розрахунковому рахунку;
- г) надання банком на кредитних засадах грошових коштів під заставу нерухомого майна.

9. Револьверний кредит – це:

- а) різновид кредитної лінії при встановленні ліміту заборгованості позичальника з її можливим відновленням після погашення частини боргу;
- б) різновид кредитної лінії при встановленні ліміту одноразової видачі коштів;
- в) різновид кредитної лінії без встановлення іншого ліміту, крім загальної суми на весь період;
- г) немає правильної відповіді.

10. Факторинг – це:

- а) надання банком на кредитних засадах грошових коштів понад їх залишок на розрахунковому рахунку;

б) надання банком на кредитних засадах грошових коштів в будь-який момент протягом визначеного угодою періоду в межах встановленого ліміту;

в) кредитна угода, за якою банк бере на себе зобов'язання по сплаті товарно-грошових зобов'язань підприємства за відсутності у підприємства власних коштів;

г) кредит під заставу нерухомого майна.

11. Об'єктом фінансового лізингу можуть бути:

а) будь-які об'єкти, які належать до основних фондів чи нематеріальних активів;

б) будь-які об'єкти, які належать до основних фондів;

в) будь-які об'єкти, які належать до основних фондів, крім земельних ділянок;

г) будь-які об'єкти, які належать до матеріальних активів.

12. До переваг фінансового лізингу основних засобів, порівнянно з їх придбанням за кошти кредиту, отриманого в грошовій формі, належить:

а) зменшення суми податку на додану вартість;

б) зменшення суми податку на прибуток;

в) вірні відповіді а) і б);

г) всі наведені відповіді невірні.

13. Емісія облігацій підприємством не може здійснюватись у таких випадках:

а) якщо підприємство є збитковим за підсумками року;

б) якщо існує заборгованість перед кредиторами в сумі, що перевищує розмір статутного фонду;

в) якщо існує заборгованість акціонерів за внесками до статутного фонду;

г) в усіх перелічених випадках.

14. Заставою, що є гарантією кредитної угоди, може бути:

а) продукція підприємства;

б) рухоме і нерухоме майно;

в) цінні папери;

г) все перелічене вище.

9.2.4. Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте основні принципи банківського кредитування.
2. На які цілі не може бути отриманий банківський кредит?
3. У чому полягають особливості контокорентного кредиту (овердрафту)?
4. У чому полягають особливості іпотечного, ломбардного кредитів?
5. У чому полягає сутність банківського кредитування за кредитною лінією?
6. У чому полягає сутність облікового кредиту?
7. У яких формах може реалізовуватись принцип гарантованості банківського кредитування?
8. Що може бути заставою банківського кредиту?
9. Які види кредитних послуг гарантійного характеру можуть надаватись банком підприємству?
10. На які фінансові джерела (статті) відносять сплату відсотків за кредит і погашення основної суми боргу?
11. Які основні особливості лізингового кредитування?
12. Що може бути об'єктом лізингу?
13. Що входить до складу лізингових платежів і на які джерела вони відносяться у підприємства-лізингоотримувача?
14. Які основні умови і вимоги повинні виконуватись при здійсненні емісії корпоративних облігацій?
15. Які основні умови і вимоги до укладання кредитної угоди підприємства з банком?

9.3. Темы рефератів

1. Принципи і правові засади кредитних відносин між підприємствами і банківською сферою.
2. Банківські послуги кредитного характеру та особливості і проблеми їх використання підприємствами України.
3. Організаційно-правові аспекти емісії корпоративних облігацій.
4. Лізинговий кредит – правові основи і практика застосування в Україні.
5. Кредитно-гарантійні послуги банку в системі розрахунково-платіжних відносин підприємства.

9.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Обґрунтування ефективних виборів договірних умов банківського кредитування.
2. Особливості обліку і оподаткування лізингових операцій.
3. Операції банків з векселями в системі кредитування підприємств.
4. Методи і критерії оцінки фінансового стану підприємства-позичальника.

9.5. Термінологічний словник

Банк (комерційний) – юридична особа, яка має повне виключне право на підставі ліцензії НБУ здійснювати такі банківські операції: залучення на вклади грошових коштів юридичних і фізичних осіб та розміщення зазначених коштів від власного імені, на власних умовах і на власний ризик; відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб, фінансове кредитування тощо (тобто має право здійснювати всі види банківських операцій, крім емісії грошей).

Банківський кредит – кошти, що надаються банком клієнту на визначений термін і під процент. До основних видів банківського кредиту належать: бланковий (або незабезпечений) кредит; контокорентний кредит (овердрафт); відкрита кредитна лінія; ломбардний кредит; іпотечний кредит та інші.

Застава – форма забезпечення фінансових зобов'язань; предметом застави можуть бути як майно, так і майнові права.

Зворотний лізинг (оренда) – господарська операція фізичної чи юридичної особи, що передбачає продаж основних фондів фінансовій організації (іншій юридичній чи фізичній особі) з одночасним зворотним отриманням таких основних фондів такою фізичною чи юридичною особою в оперативний або фінансовий лізинг.

Кредит – кошти та матеріальні цінності, які надаються резидентами або нерезидентами у користування юридичним або фізичним особам на визначений строк та під процент. Кредит розподіляється на фінансовий кредит, товарний кредит, інвестиційний податковий кредит та кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики.

Кредит банківський – (за визначенням Закону України «Про банки і банківську діяльність») – будь-яке зобов'язання банку на-

дати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми; основна форма фінансового кредиту у вигляді грошової позики на умовах повернення, строковості та платності.

Кредит фінансовий – (за визначенням Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств») – кошти, які надаються банком – резидентом або нерезидентом, кваліфікованим як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають статус небанківських фінансових установ, згідно з відповідним законодавством, а також іноземними урядами або його офіційними агентствами чи міжнародними фінансовими організаціями та іншими кредиторами-нерезидентами у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк, для цільового використання та під процент. Правила надання фінансових кредитів встановлюються Національним банком України (стосовно банківських кредитів), а також Кабінетом Міністрів України (стосовно небанківських фінансових організацій) відповідно до законодавства.

Кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики – кошти, які залучаються юридичною особою-боржником (дебітором) від інших юридичних або фізичних осіб як компенсація вартості випущених (емітованих) таким дебітором облігацій або депозитних сертифікатів. Правила емісії (випуску), продажу та погашення (викупу) зазначених цінних паперів, а також вимоги до їх емітентів встановлюються відповідним законодавством.

Кредитний відсоток – сума, яка сплачується позичальником кредитору за користування позичковими коштами відповідно до визначеної кредитною угодою ставки відсотка.

Кредитний ризик – імовірність втрат однієї із сторін – укладачів контракту про придбання фінансового інструмента внаслідок невиконання зобов'язання іншою стороною.

Кредитор (в справі про банкрутство) – юридична або фізична особа, яка має підтвержені належними документами грошові вимоги до боржника, в т.ч. вимоги з виплати заробітної плати, зі сплати податків та інших обов'язкових платежів тощо.

Кредитоспроможність – система умов, які визначають здатність підприємства залучати кредит в різних формах і виконувати всі пов'язані з цим фінансові зобов'язання у повному обсязі і у визначені строки.

Лізинг (фінансовий) – (за законом України «Про оподаткування прибутку підприємств») – господарська операція фізичної або юридичної особи, яка передбачає, відповідно до договору фінансового лізингу (оренди), передавання орендарю майна, що підпадає під визначення основного фонду, придбаного або виготовленого орендодавцем, а також усіх ризиків та винагород, пов'язаних з правом користування та володіння об'єктом лізингу.

9.6. Рекомендована література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність».
2. Закон України «Про фінансовий лізинг».
3. Закон України «Про обіг векселів в Україні».
4. Закон України «Про Національний банк України».
5. Фінанси підприємств: Підручник /Керівник авт. кол. і наук. ред., проф. А. М. Поддєрьогін. 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571с., іл.
6. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.
7. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕМА 10. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

10.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Аналіз майнового стану, структури фінансування капіталу та фінансової незалежності.
2. Аналіз платоспроможності.
3. Аналіз прибутковості капіталу і активів.
4. Аналіз оборотності активів та прибутковості оборотів.

Основні терміни і поняття:

фінансовий стан підприємства, фінансовий аналіз, фінансова звітність, платоспроможність, майновий стан підприємства, фінансова стійкість підприємства, ліквідність активів, рентабельність, чиста прибутковість.

Показники оцінки фінансового стану підприємства мають бути такими, щоб усі зацікавлені особи, пов'язані з підприємством економічними відносинами, отримали уявлення про те, наскільки надійним є підприємство як партнер. Таке уявлення можна скласти лише спираючись на комплекс, систему показників, які всебічно характеризують господарське становище.

10.1.1. Аналіз майнового стану, структури фінансування капіталу та фінансової незалежності

Майновий стан підприємства характеризується комплексом показників, що дають уявлення про структуру активів підприємства.

До основних показників, що використовуються для оцінки структури активів балансу належать:

1. Частка необоротних активів в підсумку балансу.
2. Частка фінансових інвестицій в необоротних активах.
3. Частка оборотних активів в підсумку балансу.
4. Частка запасів в підсумку балансу.
5. Частка дебіторської заборгованості в оборотних активах.
6. Частка дебіторської заборгованості в підсумку балансу.
7. Питома вага активної частини основних засобів.

8. Коефіцієнт зносу основних засобів.
9. Коефіцієнт оновлення основних засобів.
10. Коефіцієнт вибуття основних засобів.
11. Вартість чистих оборотних активів (або чистого обігового капіталу) підприємства.

Показники фінансування (структури вкладеного капіталу) дають уявлення про співвідношення власних та позичкових коштів та їх окремих елементів у пасивах підприємства.

Для оцінки зовнішнього фінансування важливе значення має визначення структури залученого капіталу. Чим більшою є частка короткострокової заборгованості – тим більш значною є міра фінансового ризику.

Структура самофінансування – характеризує структуру власних коштів підприємства і визначається як співвідношення окремих складових власного капіталу (статутного капіталу, резервів, створених за рахунок прибутку та нерозподіленого прибутку)

Нижче наведений перелік відносних коефіцієнтів, що можуть бути показниками структури фінансового капіталу.

1. Коефіцієнт автономії.
2. Загальний коефіцієнт заборгованості
3. Коефіцієнт залежності власного капіталу від зовнішніх позик.
4. Коефіцієнт залежності власного капіталу від короткострокових зовнішніх позик.
5. Коефіцієнт залежності власного капіталу від довгострокових зовнішніх позик.
6. Коефіцієнт довгостроковості в структурі заборгованості.
7. Коефіцієнт довгострокової заборгованості.
8. Коефіцієнт забезпечення власними коштами основного капіталу (або коефіцієнт покриття необоротних активів).
9. Коефіцієнт покриття основних засобів 1-ї міри.
10. Коефіцієнт покриття основних засобів 2-ї міри.
11. Коефіцієнт забезпечення власними коштами оборотних активів.
12. Коефіцієнт потенційного ефекту фінансового важеля.

Щодо оптимальної структури капіталу існують різні погляди, хоча більшість аналітиків вважає за доцільне забезпечувати золоте правило фінансування і перевищення власного капіталу над позичковим. На практиці на структуру капіталу підприємства впливають такі основні фактори, як галузь виробництва, форма організації біз-

несу, прибутковість активів, процентні ставки за користування позичками та інші специфічні фактори.

10.1.2. Аналіз платоспроможності

Платоспроможність підприємства визначається його здатністю покрити свої короткострокові (поточні) зобов'язання активами балансу, тобто потенційна здатність підприємства перетворити свої ліквідні балансові активи на готівку протягом короткострокового періоду. Короткостроковим (поточним) періодом умовно вважається один рік.

В аналізі платоспроможності виходять з таких показників:

1. Коефіцієнта загальної ліквідності .
2. Коефіцієнта термінової ліквідності.
3. Коефіцієнта абсолютної ліквідності.
4. Коефіцієнта маневреності власного капіталу – як співвідношення власного оборотного капіталу до вартості власного капіталу.
5. Коефіцієнта маневреності власного оборотного капіталу – як співвідношення грошових коштів до вартості власного оборотного капіталу.
6. Коефіцієнта ліквідності запасів.
7. Коефіцієнта чистих поточних активів, «заморожених» в товарно-матеріальних запасах.
8. Частки власних оборотних активів у покритті запасів.
9. Коефіцієнта покриття поточних зобов'язань чистим оборотним капіталом.

Власний оборотний капітал (або власні оборотні активи) – визначається як власний капітал, зменшений на вартість необоротних активів

Чистий оборотний капітал (або чисті оборотні активи) – визначається як різниця між наявними поточними активами та короткостроковою заборгованістю (поточними зобов'язаннями)

Чисті високоліквідні активи – визначаються як різниця між наявними високоліквідними активами та поточними зобов'язаннями.

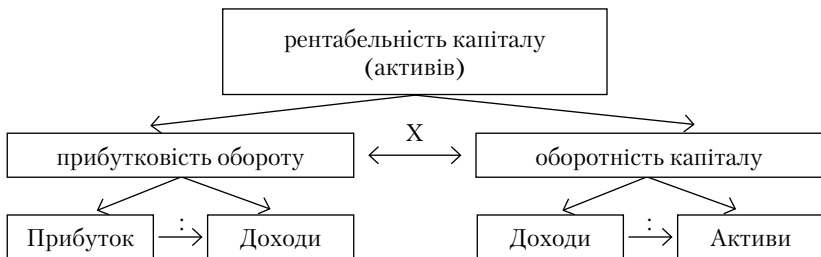
10.1.3. Аналіз прибутковості капіталу і активів

У практиці держав з розвинутою ринковою економікою для оцінки загальної ефективності діяльності підприємства користуються трьома основними відносними показниками:

- Рентабельність інвестицій – Return on investment (ROI). Рентабельність інвестицій чи, іншими словами, рентабельність капіталу або активів, є відношенням загального прибутку до всього інвестованого капіталу підприємства, тобто до загальної суми активів.
- Коефіцієнт прибутковості обороту – Net profit ratio (NPR). Коефіцієнт прибутковості обороту є відношенням прибутку до обсягів доходів. В зарубіжній практиці показник прибутковості обороту розглядають як характеристику підприємства щодо його «здатності заробляти». Високе значення цього показника свідчить, зокрема, про те, що підприємство успішно контролює рівень витрат, а також про те, що ринкові ціни задовольняють підприємство.
- Оборотність капіталу – Capital turnover ratio (CTR). Оборотно́ість капіталу або коефіцієнт оборотності капіталу є співвідношенням річного обсягу доходів від реалізації до всього капіталу підприємства, тобто до загальної суми активів. В зарубіжній практиці показник оборотності розглядають як характеристику «ділової активності».

Існує простий і наочний математичний зв'язок між зазначеними показниками:

$$\text{ROI} = \text{NPR} * \text{CTR}$$

Аналіз рентабельності

У фінансовому аналізі ефективності (прибутковості) діяльності підприємства можуть застосовуватись, крім основного показника рентабельності сукупних активів, такі додаткові показники рентабельності окремих елементів капіталу:

- коефіцієнт рентабельності довгострокового капіталу;

- коефіцієнт рентабельності номінального власного (статутного) капіталу;
- коефіцієнт рентабельності власного капіталу за балансом;
- коефіцієнт рентабельності власного оборотного капіталу;
- коефіцієнт рентабельності чистого оборотного капіталу;
- коефіцієнт чистої прибутковості інвестицій у звичайні акції.

10.1.4. Аналіз оборотності активів та прибутковості оборотів

Аналіз прибутковості обороту. Для визначення прибутковості обороту підприємства за певний період (його здатності заробляти) з метою конкретизації впливу на прибутковість обсягу реалізації та структури витрат можуть застосовуватись такі додаткові коефіцієнти:

- коефіцієнт рентабельності обороту з реалізації продукції – визначається як співвідношення частини операційного прибутку, отриманого від реалізації продукції, та чистої виручки від реалізації;
- коефіцієнт рентабельності обороту операційної діяльності – визначається як співвідношення операційного прибутку та операційних доходів;
- коефіцієнт рентабельності неопераційної діяльності – визначається як співвідношення фінансових результатів фінансової та іншої діяльності до підсумку доходів фінансової та іншої діяльності;
- коефіцієнт рентабельності виробництва – визначається як співвідношення валового прибутку до собівартості реалізованої продукції.

Аналіз ділової активності. Інтенсивність використання активів і капіталу підприємства вимірюється за допомогою коефіцієнтів оборотності, які визначаються як співвідношення доходів до тієї чи іншої бази. В числі найважливіших коефіцієнтів оборотності:

- загальний коефіцієнт оборотності активів;
- коефіцієнт оборотності оборотних активів;
- коефіцієнт оборотності (обертання) мобільних коштів;
- коефіцієнт оборотності короткострокової заборгованості;
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності чистого оборотного капіталу;
- коефіцієнт оборотності власного капіталу.

CASHFLOW–аналіз. У показниках фінансової результативності значне місце займає показник чистого грошового (або готівкового) потоку, що є у найбільш загальному визначенні підсумком чистого прибутку та амортизаційних відрахувань – тобто, грошових коштів, що залишаються у розпорядженні підприємства. Зарубіжні аналітики дають цьому показнику назву CASH FLOW, тобто готівковий потік. У вітчизняній практиці цей показник іноді визначався як «госпрозрахунковий дохід підприємства».

Зокрема, в аналізі ефективності що ґрунтуються на CASH FLOW, рекомендуються коефіцієнти чистого грошового потоку визначаються як співвідношення CASH FLOW (підсумку прибутку після сплати податків і амортизаційних відрахувань) до активів, до виручки від реалізації або до іншої бази. Так, для моніторингу платоспроможності рекомендується коефіцієнт Бівера, який визначається, як:

$$K_B = (\text{ЧП} + \text{А}) / (\text{ДЗ} + \text{ПЗ}),$$

де ЧП – чистий прибуток; ПЗ – поточні зобов'язання;

А – амортизація; ДЗ – довгострокові зобов'язання.

10.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

10.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Принципи і методи вертикального і горизонтального фінансового аналізу.
2. Методи і показники оцінки та аналізу структури капіталу (структури фінансування).
3. Методи і показники оцінки та аналізу платоспроможності підприємства.
4. Методи і показники оцінки та аналізу прибутковості (рентабельності), ділової активності.

10.2.2. Ситуаційні завдання і задачі

Задача 1

Показники	План	Факт	Індекс змін
<i>Вихідні дані, тис. грн.</i>			
Підсумок балансу	120,0	140,5	
Необоротні активи	80,0	80,0	
Основні засоби	60,8	70,8	
Оборотні активи	40,0	60,5	

Тема 10. Оцінка фінансового стану підприємств

Продовження

Запаси	20,8	32,8	
Дебітори	10,4	12,4	
Грошові кошти та їх еквіваленти	0,2	0,6	
Власний капітал	71,6	84,7	
Довгострокові зобов'язання	12,2	20,2	
Поточні зобов'язання	35,2	35,6	
Чиста виручка від реалізації	78,0	97,0	
Прибуток до оподаткування	24,7	22,7	
Обчислити індекси змін наведених вище абсолютних показників балансу та визначити:			План Факт
Коефіцієнт загальної ліквідності			
Коефіцієнт термінової ліквідності			
Коефіцієнт абсолютної ліквідності			
Коефіцієнт автономії			
Коефіцієнт загальної заборгованості			
Коефіцієнт оборотності сукупних активів			
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів (оборотних активів)			
Рентабельність підприємства (рентабельність сукупного капіталу підприємства)			
Рентабельність власного капіталу підприємства			
Рентабельність продукції (рентабельність обороту з продажів)			
Чистий оборотний капітал підприємства			
Коефіцієнт довгостроковості в структурі заборгованості			
Коефіцієнт забезпечення власними коштами основного капіталу (або коеф-т покриття основних засобів 1 міри)			
Коефіцієнт покриття основних засобів 2-ї міри			
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами			
Дати оцінку змінам у фінансовому стані підприємства			

Задача 2

<i>Показники</i>	<i>Період, що анал-ся</i>	<i>Попередній період</i>
Вихідні дані		
Випуск продукції в натур. од.	230	260
Ціна 1 од. прод (без ПДВ), грн	27	31

Продовження

Собівартість 1 од. прод, грн.	14	13
Обчислити		
Приріст валового прибутку, разом, грн.		
У тому числі під впливом:		
- змін обсягів продукції		
- змін ринкових цін		
- змін собівартості 1 од. продукції		

Задача 3

<i>Показники</i>	<i>Період, що анал-ся</i>	<i>Попередній період</i>
Вихідні дані		
Обсяг реалізації, шт.	2390	2620
Ціна 1 од.прод (без ПДВ), грн.	27	31
Собівартість 1 од. прод, грн.	14	13
Вартість основних засобів, тис. грн	680	690
Обчислити:		
Приріст виручки від реалізації, разом, тис. грн.		
У тому числі під впливом:		
- змін вартості основних засобів (екстенсивний фактор)		
- змін фондівіддачі (інтенсивний фактор)		

10.2.3. Тестові завдання

Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки один з наведених варіантів відповідей

1. Платоспроможність підприємства (за коефіцієнтами ліквідності) характеризується як здатність підприємства:

- а) своєчасно розраховуватись за всіма борговими зобов'язаннями;
- б) своєчасно розраховуватись за короткостроковими зобов'язаннями;
- в) повністю покривати витрати доходами з отриманням прибутку;
- г) своєчасно розраховуватись за податковими зобов'язаннями.

2. Чистий оборотний капітал підприємства визначається як:

- а) різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями;
- б) різниця між сукупним капіталом та необоротними активами;

- в) різниця між сукупним капіталом та власним капіталом;
- г) різниця між власним капіталом та необоротними активами.

3. Коефіцієнт автономії (самофінансування) визначається як:

- а) співвідношення загальної суми зобов'язань до власного капіталу за балансом;
- б) співвідношення прибутку до власного капіталу за балансом;
- в) співвідношення акціонерного капіталу до підсумку балансу;
- г) співвідношення власного капіталу до підсумку балансу.

4. Коефіцієнт довгострокової заборгованості визначається як:

- а) співвідношення загальної суми зобов'язань до власного капіталу за балансу;
- б) співвідношення довгострокових зобов'язань до власного капіталу за балансом;
- в) співвідношення довгострокових зобов'язань до оборотних активів по балансом;
- г) співвідношення довгострокових зобов'язань до підсумку балансу.

5. Коефіцієнт короткострокової заборгованості визначається, як:

- а) співвідношення поточних зобов'язань до власного капіталу за балансом;
- б) співвідношення поточних зобов'язань до підсумку балансу;
- в) співвідношення поточних зобов'язань до довгострокових зобов'язань;
- г) співвідношення поточних зобов'язань до оборотних активів за балансом.

6. Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття) визначається, як:

- а) співвідношення загальної суми зобов'язань до власного капіталу за балансом;
- б) співвідношення загальної суми зобов'язань до підсумку балансу;
- в) співвідношення поточних зобов'язань до підсумку балансу;
- г) співвідношення оборотних активів за балансом до поточних зобов'язань за балансом.

7. Коефіцієнт термінової ліквідності визначається як:

- а) співвідношення загальної суми зобов'язань до власного капіталу за балансом;
- б) співвідношення поточних зобов'язань до власного капіталу за балансом;
- в) співвідношення оборотних активів за балансом до поточних зобов'язань за балансом;
- г) співвідношення високоліквідних оборотних активів до поточних зобов'язань за балансом.

8. Ліквідність активу характеризує:

- а) кількість оборотів активів підприємства за період;
- б) грошову віддачу 1 грн., вкладеної в активи підприємства;
- в) здатність активу швидко трансформуватись у грошові кошти;
- г) правильна відповідь відсутня.

9. У складі грошових коштів враховуються такі оборотні активи:

- а) готівка, кошти на банківських рахунках і високоліквідні цінні папери;
- б) готівка, кошти на банківських рахунках і депозити до запитання;
- в) готівка, кошти на банківських рахунках і дебіторська заборгованість;
- г) готівка, кошти на банківських рахунках.

10. Показник рентабельності підприємства розраховується як:

- а) прибуток до сплати податків щодо сукупної вартості активів;
- б) прибуток після сплати податків (чистий прибуток) щодо сукупної вартості активів;
- в) прибуток до сплати податків щодо доходів від реалізації;
- г) прибуток після сплати податків (чистий прибуток) щодо до доходів.

11. Показник оборотності сукупного капіталу розраховується як:

- а) сукупна вартість активів щодо доходів від реалізації;
- б) прибуток після сплати податків (чистий прибуток) щодо сукупної вартості активів;
- в) виручка від реалізації (доходи) щодо до сукупної вартості активів;
- г) сукупна вартість активів щодо до доходів від реалізації.

10.2.4. Контрольні запитання

1. Що розуміють під горизонтальним і вертикальним аналізом фінансового стану?
2. Які основні показники (коефіцієнти) застосовуються в аналізі платоспроможності підприємства?
3. Які основні показники застосовуються в аналізі прибутковості і ділової активності?
4. У чому полягають особливості CASH FLOW-аналізу фінансового стану?

10.3. Теми рефератів

1. Рентабельність: економічний зміст та динаміка на підприємствах основних галузей економіки.
2. Система методів оцінки фінансового стану підприємства в умовах становлення ринкових відносин.
3. Методи і напрямки комплексного фінансового аналізу підприємства.

10.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Методи і показники оцінки потенційної платоспроможності підприємства.
2. Методи і показники оцінки структури фінансування підприємства.
3. Показники абсолютної і відносної прибутковості підприємства та порядок їх визначення.
4. Фінансовий контролінг – сутність, завдання, методи.
5. Сучасні методи контролінгу та аналізу (аналіз точки беззбитковості, бенчмаркінг, вартісний аналіз, портфельний аналіз, ABC-аналіз).
6. Методика аналізу прибутковості виробництва і реалізації продукції.

10.5. Термінологічний словник

Рентабельність – показник рівня прибутковості підприємства. Визначається як співвідношення прибутку підприємства до поточних витрат або до вартості активів, або до обороту з продажів у відсотках.

СВОТ-аналіз (SWOT) – система інтегрального аналізу підприємства; основним змістом є дослідження сильних і слабких сторін діяльності стосовно внутрішніх факторів, а також позитивного і негативного впливу зовнішніх факторів.

СVP-аналіз – система факторного аналізу з оцінкою впливу на прибуток витрат, обсягів реалізації і цін; застосовується з метою ефективного управління прибутком.

Фінансовий контролінг – система регулярного контролю з концентрацією на пріоритетних напрямках фінансової діяльності підприємства, з виявленням відхилень фактичних результатів від передбачених та прийняття оперативних рішень, спрямованих на нормалізацію фінансової діяльності.

Фінансовий стан підприємства – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансово-господарських відносин підприємства; характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

10.6. Рекомендована література

1. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571 с., іл.
2. Іванова Н. Ю. Аналіз беззбитковості виробництва: теорія та практика. – К.: Лібра, 2002. – 71 с.
3. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2001. – 148 с.
4. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – 2-е изд., перераб. и доп. – М: Финансы и статистика, 2000. – 512 с.:ил.
5. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування. – К.: ЦУЛ, 2003 – 224 с.
6. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.
7. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.
8. Шило В. П., Верхоглядова Н. І., Ільїна С. Б. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 216 с.

ТЕМА 11. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

11.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Завдання, форми та методи фінансового планування на підприємстві.
2. Стратегічне фінансове планування.
3. Поточне фінансове планування.
4. Оперативне фінансове планування.
5. Фінансові розрахунки в бізнес-планах розвитку підприємницької діяльності.

Основні терміни і поняття:

фінансова стратегія підприємства, фінансове планування, фінансовий план, баланс доходів і витрат, бізнес-план, оперативне планування, платіжний календар, методика врахування фактору часу в оцінках грошових потоків.

11.1.1. Завдання, форми та методи фінансового планування на підприємстві

Фінансове планування є необхідним для фінансового забезпечення розширеного кругообігу виробничих фондів, досягнення високих результатів виробничо-господарської діяльності, створення умов для забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, підвищення його рентабельності.

Метою фінансового планування є узгодження виробничих і маркетингових показників підприємства у плановому періоді з необхідними джерелами фінансування.

Фінансове планування – це процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами їх формування і напрямками їх цільового використання згідно з виробничими і маркетинговими показниками підприємства, які передбачені на плановий період.

Фінансовий план є важливим елементом бізнес-плану, який складається для обґрунтування конкретних інвестиційних проектів, а також для управління поточною та стратегічною фінансовою діяльністю.

Фінансове планування націлене на виконання завдань господарської діяльності і дозволяє:

- виявити можливості отримання коштів від основної діяльності;

- оцінити достатність коштів для виконання поточних завдань;
- оцінити очікувану фінансову результативність, тобто прибутковість;
- оцінити потребу в інвестиціях, в тому числі для подальшого розвитку;
- визначити суми готівкових надходжень і видатків та збалансувати їх.

11.1.2. Стратегічне фінансове планування

Перспективне фінансове планування охоплює віддалені часові інтервали і містить:

- розробку фінансової стратегії підприємства, яка полягає у визначенні тенденцій розвитку фінансового стану підприємства та перспективних фінансових можливостей. Фінансова стратегія передбачає визначення довгострокових цілей та вибір найефективніших способів їх досягнення;
- прогнозування фінансової діяльності підприємства. Фінансове прогнозування полягає у вивченні можливого фінансового стану підприємства на перспективу. На відміну від поточного планування, прогнозування передбачає розробку альтернативних фінансових показників та параметрів з подальшим вибором одного з варіантів розвитку фінансового стану підприємства. Результатом фінансового прогнозування є розробка таких основних документів, як прогнозний баланс активів і пасивів, прогнозний план доходів і витрат, прогнозний план руху грошових коштів.

На етапі прогнозування здійснюється узгодження стратегічних фінансових показників з фінансово-економічними цілями підприємства.

Немонетарні цілі	Підвищення кредитоспроможності
	Підвищення інвестиційної привабливості
	Підвищення ділової репутації

Монетарні цілі	Досягнення визначених темпів зростання прибутку
	Досягнення певного рівня рентабельності активів
	Досягнення певного рівня рентабельності власного капіталу
	Досягнення певного рівня чистих грошових потоків
	Досягнення певного рівня показників ліквідності
	Досягнення певного рівня ринкової вартості акцій
	Досягнення певного рівня власного капіталу

11.1.3. Поточне фінансове планування

Поточне фінансове планування є конкретизацією перспективного плану на плановий рік. Основними завданнями поточного фінансового планування на підприємстві є:

- забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності необхідними ресурсами;
- встановлення раціональних фінансових відносин з діловими партнерами (в т.ч. з банками);
- визначення шляхів ефективного вкладання капіталу;
- визначення оцінок ефективності використання капіталу;
- виявлення та мобілізація резервів збільшення прибутку.

Поточне фінансове планування спрямоване на розв'язання таких конкретних задач:

- які грошові кошти необхідні підприємству;
- які джерела їх надходження;
- як повинен здійснюватись розподіл прибутку та його використання;
- як забезпечується збалансованість доходів і витрат;
- як забезпечується збалансованість грошових потоків.

Складання фінансового плану за звичай відбувається в три етапи:

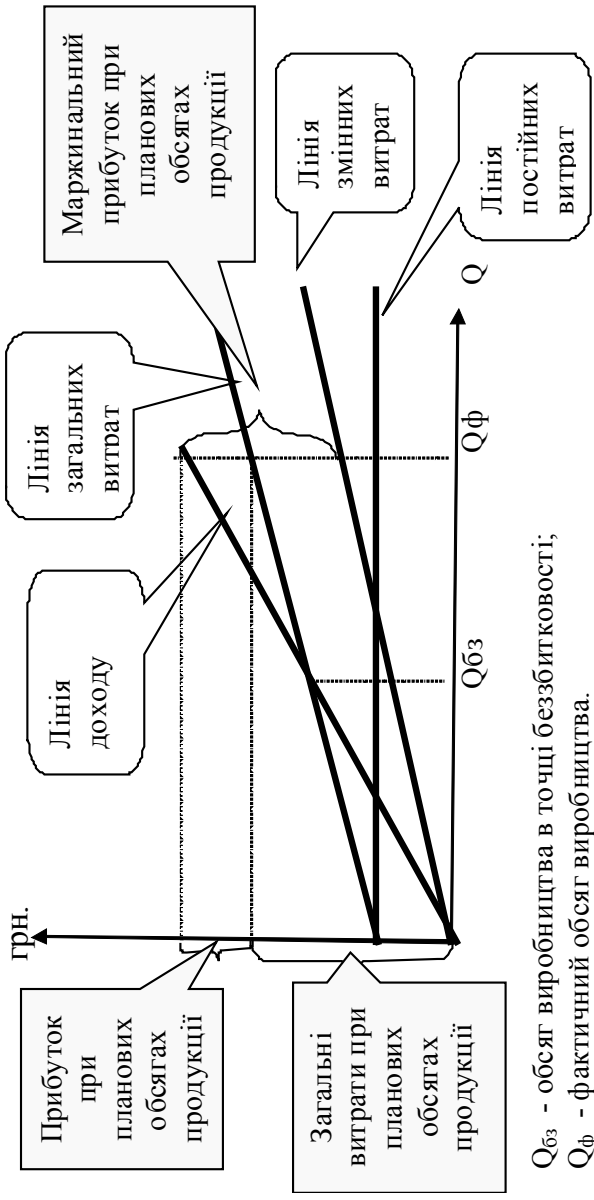
- аналіз очікуваного виконання фінансового плану поточного року;
- розгляд та аналіз виробничих, маркетингових показників планового періоду;
- розробка проекту фінансового плану.

Основним інструментом поточного фінансового планування є планові бюджети. Згідно з сучасним трактуванням, плановий бюджет – це короткостроковий плановий кошторис коштів (ресурсів), які є в розпорядженні підприємства для виконання визначених функцій і завдань у межах загальнофірмового планування.

Фінансовий план підприємства може містити такі документи бюджетного характеру:

- прогноз грошових надходжень і видатків;
- прогноз доходів і витрат операційної та іншої діяльності;
- прогнозний баланс активів і пасивів підприємства.

Маржинальний аналіз плану операційної діяльності. Цей розділ поточного фінансового плану спрямований на характеристику ділової активності і здатності отримувати прибутки в сфері основної операційної діяльності з виробництва і реалізації продукції підприємствами виробничої сфери.

$Q_{бз}$ - обсяг виробництва в тоці беззбитковості;
 $Q_{ф}$ - фактичний обсяг виробництва.

Цей підхід має в основі метод суми покриття постійних витрат (або за іншою назвою – метод маржинального прибутку) і його методичні особливості вимагають залучення додаткових даних, що не входять до звіту про фінансові результати. Це, зокрема, стосується класифікації операційних витрат підприємства на постійні і змінні.

Сума до покриття постійних витрат (маржинальний прибуток) – це чиста виручка від реалізації продукції з відрахуванням змінних витрат, отже вона містить постійні витрати та прибуток.

Наочне представлення економічного змісту категорій постійних витрат, змінних витрат, маржинального прибутку, на яких ґрунтуються аналітичні коефіцієнти, дає наведена нижче графічна модель.

Зокрема, в маржинальному аналізі ефективності рекомендуються такі відносні показники:

- коефіцієнт здатності до покриття постійних витрат;
- коефіцієнт покриття постійних витрат;
- сила впливу операційного важеля;
- коефіцієнт «запасу міцності (або надійності)» .

11.1.4. Оперативне фінансове планування

Оперативне фінансове планування здійснюється з метою контролю за надходженням грошових коштів на поточний рахунок та витрачанням коштів у процесі господарської діяльності. З цією метою доцільно складати оперативний фінансовий план у вигляді платіжного календаря (балансу грошових надходжень і видатків). Платіжний календар, зазвичай, складається на місяць з подекадною розбивкою. У ньому визначаються очікувані на певний відрізок часу грошові надходження за всіма напрямками і спроможність підприємства своєчасно виконувати всі свої фінансові зобов'язання.

Інформаційним забезпеченням для складання платіжного календаря є:

- планові матеріали стосовно випуску і реалізації продукції, робіт, послуг;
- кошториси витрат на виробництво і договори на поставку матеріальних ресурсів з постачальниками;
- строки виплати заробітної плати та проведення інших розрахунків з персоналом;
- строки внесення податкових платежів;
- дані податкового обліку щодо розмірів податкових зобов'язань;

- кредитні договори з банками щодо строків одержання і сплати кредитів та відсотків за користування ними;
- дані бухгалтерського обліку про дебіторську і кредиторську заборгованість;
- виписки з банківських рахунків;
- оперативні матеріали функціональних підрозділів про надходження коштів або потребу в них, що виникає на цей період, тощо.

Міру деталізації інформації, яка включається до платіжного календаря, визначає саме підприємство, виходячи з конкретної розрахунково-платіжної ситуації, що складається.

11.1.5. Фінансові розрахунки в бізнес-планах розвитку підприємницької діяльності

У найбільш узагальненому аспекті під бізнес-планом розуміють план-програму здійснення підприємницького проекту (угоди) та отримання завдяки цьому прибутку. Таким чином, бізнес-план – це система взаємопов'язаних у часі і просторі, узгоджених за цілями і ресурсами заходів і дій, спрямованих на успішне досягнення поставленої мети.

Бізнес-план – це письмовий документ, в якому викладена сутність підприємницької ідеї, шляхи і засоби її реалізації та охарактеризовані ринкові, виробничі, організаційні та фінансові аспекти майбутнього бізнесу.

У сучасній практиці бізнес-план використовується для виконання декількох функцій:

- розробки концепції виробництва і реалізації товарів (послуг). Ця функція є найбільш важливою в момент створення нового підприємства, реорганізації або обґрунтування нових напрямків діяльності існуючого підприємства;
- планування з метою визначення можливостей розвитку підприємницької діяльності і реалізації стратегії підприємства;
- залучення грошових коштів у вигляді акціонерних коштів, інвестицій або кредитів, без чого майже неможливо здійснювати розвиток підприємства.

Зазвичай, бізнес-план складається на один рік або на термін, необхідний для досягнення кінцевої мети. Загалом бізнес план є серйозним і докладним аналітичним документом, але з іншого боку – це

своєрідна форма реклами, особливо коли на меті підприємства – вихід на нові ринки або залучення додаткових коштів.

Структура і зміст бізнес-плану не регламентовані в буквальному розумінні цього слова, але водночас бізнес-план повинен мати певні обов'язкові розділи, в тому числі повинен містити такі фінансові розрахунки:

- план доходів, витрат і прибутків (за часовими періодами);
- план видатків з обслуговування позичкових джерел фінансування (за джерелами і за часовими періодами);
- балансовий план активів і пасивів (за часовими періодами);
- план руху грошових коштів (за часовими періодами);
- оцінку ефективності інвестицій (капіталовкладень);
- оцінку ризику.

Оцінка зміни вартості грошей у часі. До основних методичних інструментів у здійсненні оцінок ефективності планових рішень довгострокового характеру належить врахування впливу фактору часу на вартість грошей.

Певна сума грошей «сьогодні» завжди дорожча від такої самої суми грошей в майбутньому, через деяку кількість років – найперше, за рахунок використання «сьогоднішніх» грошей в бізнесі та отримання відповідного доходу у вигляді відсотків за капітал.

Загальні формули приведення грошових потоків до одного часового терміну мають вигляд:

$S_t = S_0 * (1+R)^t$ – формула «наращення» капіталу, або визначення майбутньої вартості теперішніх грошей;

$S_0 = S_t / (1+R)^t$ – формула приведення майбутніх грошей (грошових потоків) до їх «теперішньої» вартості, або, іншими словами, формула дисконтування «майбутніх грошей»,

де S_0 – початкова вартість грошей (капіталу) в нульовому періоді – визначається у фінансових розрахунках як «теперішня вартість» – «present value» (PV);

S_t – вартість грошей через t років – визначається у фінансових розрахунках як «майбутня вартість» – «future value» (FV)

R – ставка середньорічного рівня дохідності капіталовкладень (вартості капіталу), виражена десятковим дробом. Повинна братись на рівні можливої ставки прибутковості (дохідності) альтернативного використання відповідних фінансових ресурсів (з урахуванням інвестиційного ризику, інфляції).

В оцінках економічної ефективності планових рішень довгострокового характеру грошові надходження і видатки різних часових періодів (незалежно від їх економічного характеру) повинні «приводитись» до одного часового періоду, а саме до їх теперішньої вартості.

Принцип приведення майбутніх грошових потоків до теперішнього часу покладений в основу розрахунку ефективності інвестиційних проектів за показником чистої теперішньої вартості проекту (net present value – NPV).

Чиста теперішня вартість (NPV) проекту визначається за формулою:

$$NPV = S [CF_t / (1+R)^t] (t = 0, 1, 2.. T),$$

де **R** – ставка дисконтування, виражена десятковим дробом, яка характеризує рівень бажаної (можливої при альтернативному використанні коштів) середньорічної дохідності капітальних вкладень у проект (в тому числі з урахуванням плати за ризик). (За економічним змістом – це альтернативна вартість капіталу);

T – розрахунковий період у роках – термін експлуатації проекту у роках або інший термін, для якого визнано доцільним розраховувати чисту теперішню вартість проекту;

t – порядковий номер року від початку інвестування ($t = 0, 1, 2...T$). При цьому порядковий номер року початку вкладання інвестиційних коштів $t = 0$;

NCF – чистий готівковий потік (cash flow) – грошові надходження і видатки, пов'язані з інвестуванням і подальшою експлуатацією проекту.

Загалом схема визначення чистого готівкового потоку має вигляд:

« + » додається

Чисті доходи від реалізації (без ПДВ)
Амортизація
Ліквідаційна вартість

« - » віднімається

Виробничі (поточні) витрати
Податок на прибуток
Інвестиції

Отже, показник NPV характеризує підсумовану за розрахунковий період вартість дисконтованих (тобто приведених до теперіш-

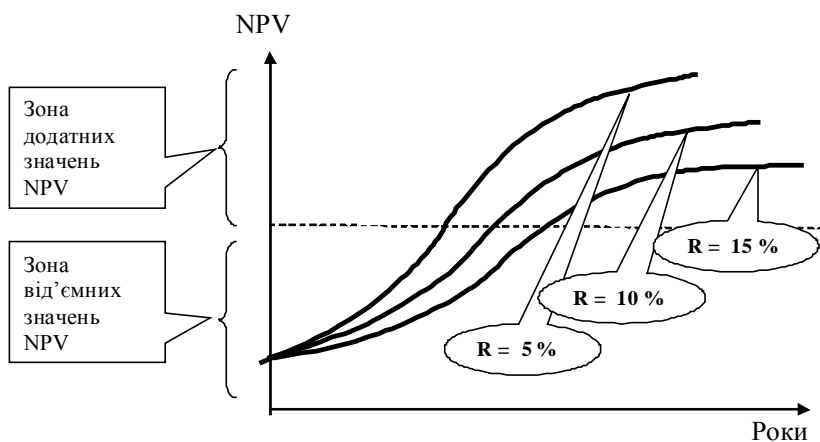
нього часу) готівкових потоків, пов'язаних з інвестуванням і експлуатацією відповідного проекту.

Якщо значення NPV на кінець розрахункового періоду дорівнює нулю – це означає, що «внутрішня» норма дохідності (прибутковості) цього проекту збігається з прийнятою до розрахунку ставкою дисконтування. Отже, при отриманні в результаті розрахунку будь-якого додатного значення NPV робиться висновок про те, що цей проект досягає в планових розрахунках необхідної ефективності.

Нижче проілюстрована принципова схема динаміки показника NPV за роками розрахункового періоду та його залежності від обраної ставки дисконтування R.

Аналогічно потрібно обґрунтовувати планові рішення, пов'язані з позичковими джерелами фінансування довгострокових інвестиційних проектів, при цьому як критерій обирається мінімізація теперішньої вартості витрат і видатків з обслуговування (відсотки, купонні виплати) і погашенням боргу.

На концепцію дисконтованих готівкових потоків спираються і при здійсненні аналітичних оцінок потенційної ринкової вартості окремих активів, а також підприємства як цілісного майнового комплексу.

Важливою складовою фінансового обґрунтування бізнес-планів є оцінка підприємницького, зокрема інвестиційного, ризику. Ця частина фінансового розділу бізнес-плану повинна містити перелік основних факторів ризику, їх кількісну оцінку а також заходи, що сприяють зменшенню ризику.

Концептуально оцінка економічного ризику базується на урахуванні розміру та ймовірності можливих втрат.

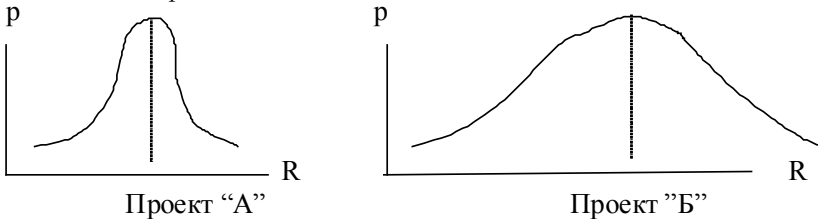
Ризик у найпростіших випадках можна вимірювати математичним очікуванням неотримання очікуваного результату (прибутку) – математичним очікуванням зменшення суми прибутку, порівнянно з середнім значенням всіх можливих варіантів результатів (очікуваних прибутків).

$$E(DR_p) = \sum p_j \cdot D R_j,$$

де DR_j – зменшення прибутковості j -го варіанту порівнянно з математичним очікуванням прибутку;

p_j – ймовірність цього варіанту.

Якщо, припустимо, варіанти розглядаються в контексті оцінки «спекулятивного ризику», тобто за можливості як програшу, так і виграшу, то по-перше, переваги надаються проекту з більшим значенням математичного очікування прибутку. Але за однакових значень математичного очікування менш ризикованим є варіант з меншим «розсіюванням», що можна проілюструвати на кривій розподілу – за однакових математичних очікувань прибутку менш ризикованим є проект «А»:

Характеристикою міри «розсіяння» або ширини розподілу можливих варіантів прибутковості проекту, порівнянно з середнім, є дисперсія, стандартне відхилення і коефіцієнт варіації.

Дисперсія як міра «розсіяння» визначається за формулою:

$$s^2 = \sum p_j [R_j - E(R_p)]^2$$

Стандартне відхилення розраховується за формулою:

$$s = \sqrt{\sum p_j [R_j - E(R_p)]^2}$$

де R_j – прибутковість j -го варіанту;

p_j – ймовірність даного варіанту;

$E(R_p)$ – математичне очікування прибутку.

Коефіцієнт варіації як міра відносної дисперсії розраховується за формулою:

$$k = s / E(R_p) = 148 / 400 = 0,37$$

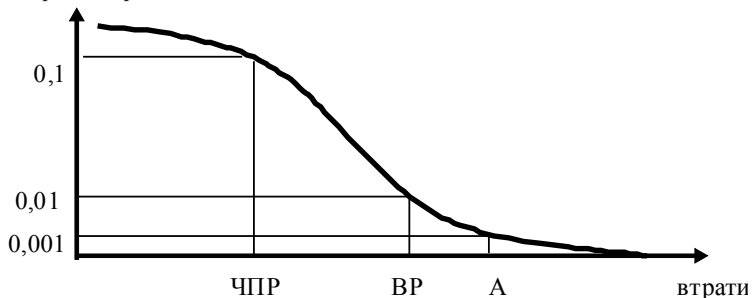
За інших рівних умов надається перевага варіанту з меншим значенням стандартного відхилення і коефіцієнту варіації як менш ризикованому.

Для опису в бізнес-плані рівня ризикованості проекту за показниками обсягу та ймовірності втрат існують різні методи, один з найбільш поширених – графічна характеристика кількісних і ймовірностних оцінок втрат.

Наведена крива розподілу ймовірностей втрат у зівставленні з обсягами втрат показує у графічному вигляді рекомендовані для практичного застосування припустимі межі ризику бізнес-проектів.

Припустимим вважається ризик, якщо очікувана сума втрат не перевищує суму чистого прибутку від проекту. В крайній точці зони припустимого ризику ймовірність втрат повинна знаходитись в межах 0,1.

ймовірність виникнення
певного рівня втрат

ЧПР – чистий прибуток;
ВР – виручка від реалізації;
А - активи підприємства.

Критичним вважається ризик, якщо очікувана сума втрат більша за очікувану суму прибутку, але не перевищує доходів від реалізації продукції – при цьому в крайній точці зони критичного ризику ймовірність втрат повинна знаходитись в межах 0,01.

Катастрофічним вважається ризик, якщо очікувана сума втрат більша за очікувані доходи, але не перевищує розміру активів під-

приємства – при цьому ймовірність таких втрат повинна знаходитись в межах 0,001.

За оцінками фінансових експертів, інвестиційний проект повинен бути відхилений, якщо граничні значення показників ризику є вищими за наведені значення.

При визначенні ризику користуються такими методами:

- *статистичним* – шляхом вивчення статистики прибутків і втрат, які мали місце при аналогічних інвестиційних рішеннях з подальшим проведенням аналізу ймовірності можливих втрат;
- *експертним* – який реалізується шляхом обробки думок досвідчених фахівців – незалежними експертами надаються оцінки ймовірності можливих втрат (наприклад, з ранжуванням по 3-4 рівням успішності або «оптимізму в очікуваннях»), потім робиться математична обробка результатів;
- *комбінованим* – з певним поєднанням двох зазначених вище підходів.

До основних інструментів нейтралізації ризиків належать:

- формування резервів;
- диверсифікація видів діяльності;
- диверсифікація портфеля інвестицій;
- диверсифікація джерел фінансування;
- хеджування (укладання ф'ючерсних контрактів);
- страхування ризиків.

11.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

11.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Фінансові розрахунки в плануванні виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг).
2. Практикум з оперативного планування руху грошових коштів.
3. Обґрунтування планової ефективності інвестиційного проекту.

11.2.2. Ситуаційні завдання і задачі**Задача 1**

<i>Показники</i>		
<i>Вихідні дані</i>		
Обсяг виробництва, тис. штук		115
Ціна 1 од. продукції, грн		20
Змінні витрати на 1 од. продукції, грн		12
Постійні витрати підприємства, тис. грн.		500
Обчислити:		
точку беззбитковості (кількість продукції, що забезпечує беззбитковість)		
прибуток при досягненні планових обсягів продукції		
суму маржинального прибутку за планових обсягів продукції		
коефіцієнт покриття постійних витрат за планових обсягів продукції		
зону прибутковості (або зону безпеки, запас міцності) за планових обсягів продукції (у %)		
Проілюструвати графічно на моделі точки беззбитковості отримані результати розрахунків		

Задача 2

№	<i>Показники</i>	<i>Значення</i>
<i>Вихідні дані</i>		
1.	Залишки готової продукції на складі на початок планового періоду, штук	30,0
2.	Собівартість виробництва одиниці продукції за попередній період, грн.	230,0
3.	Коефіцієнт зміни планової собівартості одиниці готової продукції порівнянно з попереднім періодом	0,9
4.	Обсяги виробництва продукції за попередній період, штук	600,0
5.	Коефіцієнт збільшення обсягів виробництва у плановому періоді	1,2
6.	Ціна реалізації одиниці продукції у попередньому періоді (з ПДВ)	
7.	Коефіцієнт зміни ціни одиниці продукції порівнянно з попереднім періодом	1,15
8.	Залишки готової продукції на складі на кінець періоду, штук	25,0

Фінанси підприємств

Продовження

9.	Ставка ПДВ, %	20,0
10.	Залишки готової продукції на складі на кінець планового періоду, штук	10,0
	Обчислити:	
11	Собівартість одиниці продукції у плановому періоді	
12.	Ціну реалізації одиниці продукції (з ПДВ)	
13.	Обсяг виробництва продукції, штук	
14.	Обсяг реалізації продукції, штук	
15.	Валовий прибуток, грн.	
16.	Валову рентабельність продукції, %	
	- у попередньому періоді	
	- у плановому періоді	

Задача 3

<i>Показники</i>	<i>Тис. грн</i>		
	<i>1 де-када</i>	<i>2 де-када</i>	<i>3 де-када</i>
<i>Вихідні дані до платіжного календаря</i>			
ЗАЛИШОК КОШТІВ НА ПОЧАТОК ПЕРІОДУ	40		
1. Грошові надходження в складі виручки від реалізації продукції	225	330	340
2. Грошові надходження в складі виручки від реалізації необоротних активів, матеріальних запасів, цінних паперів		40	
3. Дивіденди, відсотки та інші доходи від цінних паперів і депозитів			16
4. Штрафи, пені та інші надходження від застосування санкцій	10		
5. Кредити отримані	35		
6. Надходження орендної плати			40
7. Цільові надходження		73	
8. Авансові платежі отримані	38		
9. Інші надходження			13
10. Оплата за товарно-матеріальні цінності	59	126	89
11. Заробітна плата з відрахуваннями до фондів соціального страхування	170		257

Тема 11. Фінансове планування на підприємствах

Продовження

12. Податки і податкові платежі	26	18	
13. Погашення банківських кредитів			60
14. Сплата відсотків за кредит			27
15. Сплата авансових платежів	18	44	
16. Сплата орендних платежів			29
17. Погашення кредиторської заборгованості	39		
18. Виплата дивідендів			33
19. Інші видатки	14		
Обчислити			
РАЗОМ НАДХОДЖЕННЯ			
РАЗОМ ВИДАТКИ			
ЧИСТИЙ РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ			
ЗАЛИШОК КОШТІВ НА КІНЕЦЬ ПЕРІОДУ			
Обґрунтувати рішення щодо необхідності залучення додаткових грошових надходжень			

Задача 4

ПОКАЗНИКИ, тис. грн.	РОКИ				
	0	1	2	3	4
Вихідні дані					
Капіталовкладення в основні засоби (придбання, монтаж)	700	-	-	-	-
Чистий дохід (виручка) від реалізації	-	500	520	540	560
Витрати, разом (без урахування кредиту)	-	180	190	200	210
- в т.ч. амортизація	-	140	140	140	140
Сума залученого кредиту	400				
Погашення основної суми кредиту				200	200
Ставка відсотків за кредит, %		15	15	15	15
Ставка дисконтування, %		20	20	20	20
Обчислити:					
Відсоткові платежі за кредит					
Прибуток до оподаткування					
Податок на прибуток					
Чистий прибуток					
Річний готівковий потік (CF) – номінальну вартість					

Фінанси підприємств

<i>Продовження</i>					
Теперішню (дискontовану) вартість річного готівкового потоку					
Чисту теперішню вартість проекту (NPV) – на кінець кожного року розрахункового періоду					
Строк окупності початкових інвестицій					
Індекс прибутковості за розрахунковий період					

Задача 5

<i>Показники</i>	<i>Факт на дату оцінки</i>	<i>Прогнозний період (роки)</i>			
		<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1. Власний капітал підприємства	340				
2. Позичковий капітал	410				
3. Прогнозні інвестиції у власний капітал	-	50	-	100	-
4. Прогнозні обсяги отримання фінансових позик	-	30	120	20	20
5. Прогнозні обсяги погашення фінансових позик	-	65	80	90	90
6. Чистий операційний дохід (від реалізації продукції та іншої операційної діяльності)					
7. Операційні витрати, разом					
7.1. – в т.ч. амортизація					
8. Чисті доходи (втрати) від операцій з необоротними активами і фінансовими інвестиціями		48	50	(35)	-
9. Ставка очікуваних виплат власникам (грошових дивідендів), % до чистого прибутку		20	20	20	20
10. Очікувана ставка кредитних відсотків		15	15	15	15
11. Ставка дисконтування, %		20	20	20	20
<i>Оцінити вартість підприємства на кінець періоду за методом дисконтування Cash-flow, в тому числі обчислити:</i>					
12. Операційний Cash-flow, разом, в т.ч.					

Продовження

- прибуток до сплати відсотків і податків					
- відсотки за кредит					
- податок на прибуток					
- амортизація					
13. Фінансовий Cash-flow , разом, в т.ч.					
- власний капітал					
- позичковий капітал					
- виплата дивідендів власникам					
14. Інвестиційний Cash-flow					
15. Чистий рух коштів (номінальна вартість <i>Cash-flow</i>) за роками					
16. Ліквідаційна вартість чистих активів на кінець прогнозного періоду (весь капітал мінус зобов'язання)					
17. Теперішня вартість готівкових потоків (<i>Cash-flow</i>) за роками – з урахуванням ліквідаційної вартості					
18. Підсумкова теперішня вартість готівкових потоків					
19. Сума зобов'язань на дату оцінки					
20. Оцінна ринкова вартість підприємства за методом дисконтування <i>Cash-flow</i> (DCF)					

11.2.3. Тестові завдання

*Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки **один** з наведених варіантів відповідей*

1. Платіжний календар як форма планового документа, застосовується:

- при перспективному фінансовому плануванні;
- при поточному фінансовому плануванні;
- при оперативному фінансовому плануванні;
- всі наведені відповіді є вірними.

2. Точка безбитковості визначається як:

- підсумок постійних і змінних витрат, поділений на різницю між ціною та змінними витратами на одиницю продукції;

б) постійні витрати, поділені на різницю між ціною та змінними витратами на одиницю продукції;

в) підсумок постійних і змінних витрат, поділений на змінні витрати на одиницю продукції;

г) підсумок постійних і змінних витрат, поділений на різницю між ціною та змінними витратами на одиницю продукції.

3. Що є найбільш точним визначенням постійних витрат:

а) витрати, що посідають постійне місце у виробничих витратах;

б) витрати, що посідають постійне місце у сукупних витратах;

в) витрати, пов'язані з обслуговуванням працюючих на постійних засадах;

г) витрати, що залишаються постійними зі змінами обсягів виробництва.

4. Що є найбільш точним визначенням змінних витрат:

а) витрати, безпосередньо пов'язані з виробництвом певного різновиду продукції;

б) витрати, загальна сума яких залежить від обсягу виробленої продукції;

в) витрати, загальна сума яких не залежить від обсягу виробленої продукції;

г) витрати, порядок обчислення яких на одиницю продукції є прямим.

5. Маржинальний прибуток – це:

а) прибуток, що перевищує заплановану суму;

б) різниця між виручкою від реалізації та постійними витратами;

в) різниця між виручкою від реалізації та змінними витратами;

г) різниця між постійними та змінними витратами.

6. «Запас міцності» (або «зона безпеки») при плануванні реалізації продукції за методом «точки беззбитковості» визначається як:

а) різниця між доходом від реалізації та постійними витратами / планова сума доходів;

б) різниця між доходом від реалізації та маржинальним прибутком / планова сума доходів;

в) різниця між плановим та беззбитковим обсягом реалізації / плановий обсяг реалізації;

г) немає правильної відповіді.

7. При обґрунтуванні цінової політики на короткострокових часових інтервалах дотримуються:

- а) беззаперечної беззбитковості;
- б) беззаперечної прибутковості;
- в) припускають збитковість в межах обсягу постійних витрат;
- г) припускають збитковість в межах обсягу змінних витрат.

11.2.4. Контрольні запитання

- 1. Що є метою стратегічного фінансового планування?
- 2. Розкрийте сутність поняття «стратегічне фінансове планування»
- 3. Що є метою поточного фінансового планування?
- 4. Що є метою оперативного фінансового планування?
- 5. У чому полягає відмінність між поточним і оперативним фінансовим плануванням?
- 6. Які періоди охоплює поточне фінансове планування?
- 7. Які періоди охоплює оперативне фінансове планування?
- 8. Які основні стадії процесу бюджетування?
- 9. Які види бюджетів входять до складу фінансових бюджетів?
- 10. Дайте характеристику чинникам, які враховуються в процесі бюджетування.
- 11. У чому сутність бюджету маржинального доходу (прибутку)?
- 12. Дайте визначення поняттю «зона (або межа) безпеки».
- 13. Яка методика покладена в основу врахування фактору зміни вартості грошей в часі при визначенні ефективності капіталовкладень?
- 14. Який економічний зміст ставки дисконтування?

11.3. Теми рефератів

- 1. Фінансове планування на підприємстві: зміст та напрямки розвитку в сучасних економічних умовах.
- 2. Методи фінансового планування та структура фінансового плану підприємства.
- 3. Фінансове обґрунтування бізнес-планів.
- 4. Стратегічне планування на підприємстві як засіб антикризового стратегічного управління.
- 5. Система планових бюджетів як засіб ефективного поточного фінансового планування.

11.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Планування на підприємствах державної форми власності.
2. Особливості планування діяльності неприбуткових підприємств і організацій.
3. Мета і форми фінансового планування за умов розширення виробничої і комерційної діяльності.

11.5. Термінологічний словник

Фінансове планування – процес розробки системи фінансових планів і планових (нормативних) показників по забезпеченню поточної діяльності і потреб розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами і підвищення ефективності його фінансової діяльності в майбутніх періодах.

Бюджет – фінансовий план, який відображає надходження і видатки коштів за окремими операціями чи інвестиційними проектами.

Бюджетування – процес розробки бюджетів, спрямований на а) визначення складу та обсягів грошових видатків; б) забезпечення покриття цих видатків фінансовими ресурсами з різних джерел.

Платіжний календар – оперативний фінансовий план, який розробляється на місяць з розбивкою на декади або тижні, в якому визначають очікувані грошові потоки (надходження і видатки) за всіма напрямками їх надходження і використання та оцінюють залишки грошових коштів з метою забезпечення платоспроможності підприємства.

Дисконтування вартості – процес приведення до теперішньої вартості грошових надходжень і видатків майбутніх періодів.

Сума до покриття постійних витрат (маржинальний прибуток) – чиста виручка від реалізації продукції з відрахуванням змінних витрат.

Теперішня вартість (грошових потоків) – визначена шляхом зворотного перерахунку (дисконтування) вартість грошових надходжень і видатків майбутніх періодів.

11.6. Рекомендована література

1. «Положення про порядок складання річного фінансового плану державним підприємством», затверджене наказом Міністерства економіки України № 277 від 25.12.2000.

2. «Положення про порядок складання та затвердження річного фінансового плану господарського товариства, у статутному фонді якого понад 50 % акцій належать державі», затверджене наказом ФДМУ № 343 від 21.02.2002 р.
3. Фінанси підприємств: Підручник /Керівник авт. кол. і наук. ред., проф. А. М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 571 с., іл.
4. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.
5. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.
6. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування. – К.: ЦУЛ, 2003 – 224 с.

ТЕМА 12. САНАЦІЯ І БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВ

12.1. Методичні вказівки до вивчення теми

План основних питань теми:

1. Криза неплатоспроможності та основні етапи процедури банкрутства.
2. Економічна сутність, мета, види, форми і способи проведення санації підприємства.
3. Ліквідаційна процедура. Порядок задоволення претензій кредиторів.

Основні терміни і поняття:

фінансова криза на підприємстві, процедура банкрутства, ймовірність банкрутства, стадії неплатоспроможності, фінансова санація підприємства, санаційний аудит, план санації, джерела санації, ліквідаційна процедура, принципи задоволення претензій кредиторів, черговість задоволення претензій кредиторів.

12.1.1. Криза неплатоспроможності та основні етапи процедури банкрутства

Об'єктом банкрутства є боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена судом.

Справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

Кредитори мають право об'єднати свої вимоги до боржника і звернутися до суду з однією заявою.

У випадку звернення з відповідною заявою самого боржника він додає до заяви список своїх кредиторів та боржників, бухгалтерський баланс та іншу інформацію, підтверджену незалежним аудитором, а також у цьому випадку боржник зобов'язаний одночасно подати план санації.

З метою виявлення всіх кредиторів та осіб, які виявили бажання взяти участь у санації боржника, суд зобов'язує заявника подати до офіційних друкованих органів оголошення про порушення справи про банкрутство.

Основні етапи процедури банкрутства. Щодо підприємства-боржника можуть застосовуватись такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута.

Судовою процедурою, яка дозволяє уникнути ліквідації внаслідок банкрутства, є **мирова угода** – домовленість між боржником та кредиторами про відстрочку та (або) розстрочку платежів або припинення зобов'язань за угодою сторін (прощення боргів). Мирова угода може бути укладена на будь – якій стадії провадження у справі про банкрутство, затверджується господарським судом, і на цій підставі справа про банкрутство закривається.

Однією з переваг, які надає провадження судових процедур банкрутства, є дія під час всього судового провадження (до початку задоволення вимог на етапі ліквідації) **мораторію на задоволення вимог кредиторів** за зобов'язаннями, що виникли до дня порушення провадження у справі про банкрутство, а також зупинення будь-яких заходів, спрямованих на забезпечення примусового виконання таких вимог. Мораторій дозволяє залучити додаткові фінансові ресурси для здійснення операційної діяльності, які за інших умов були б стягнуті в примусовому порядку для розрахунків з кредиторами.

Арбітражний керуючий. На період процедури банкрутства для управління підприємством на підставі ухвали господарського суду призначає арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – фізична особа, яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку. **Розпорядник майна** – особа, на яку у встановленому порядку покладаються повноваження щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника на період провадження у справі про банкрутство. **Керуючий санацією** – особа, яка, відповідно до рішення господарського суду, організовує здійснення санації боржника. **Ліквідатор** – особа, яка відповідно до рішення господарського суду, організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів у встановленому порядку;

Одна і та сама особа може виконувати функції арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство.

Фінанси підприємств

Схема процедури порушення справи про банкрутство і санації підприємства

План санації протягом 3-х місяців з моменту винесення судом ухвали про проведення санації повинен бути представлений комітету кредиторів. Якщо в майні підприємства частка держави перевищує 25 % – цей план підлягає узгодженню з відповідним державним органом управління.

Якщо протягом 6 місяців до суду не буде поданий узгоджений та затверджений комітетом кредиторів план санації – суд має право відкрити ліквідаційну процедуру.

Якщо підприємство хоче уникнути банкрутства, є доцільним самому ініціювати порушення справи про банкрутство.

- по-перше, план санації розробляється на попередньому етапі самим підприємством;
- по-друге, узгоджується план санації лише з 50 % кредиторів (в грошовому вимірі);
- по-третє, керівником санації, за звичай, призначається керівник підприємства, отже немає ризику втрати контролю над підприємством.

Навіть якщо кредитори мають на меті привласнення майна підприємства, або його розпродаж з метою усунення з ринку конкурента – процедура санації передує процедурі ліквідації, тому що надає їм певних вигод – не треба одразу звільняти працівників, що пов'язано з відповідними обов'язковими виплатами.

Оцінка ймовірності банкрутства. Для успішного господарювання на ринкових засадах суттєво важливою є оцінка ймовірності банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності.

Одним з найважливіших інструментів системи раннього попередження та прогнозування ймовірності банкрутства є дискримінантний аналіз. Під дискримінантним аналізом, здебільшого розуміють аналітичне визначення певної системи показників та отриманих шляхом статистичних емпіричних досліджень граничних значень цих показників, що можуть свідчити про загрозу неплатоспроможності і банкрутства підприємства. На основі методів дискримінантного аналізу здійснюється і класифікація підприємств за ознаками загрози неплатоспроможності і банкрутства.

У теорії і практиці відомі однофакторні і багатфакторні моделі дискримінантного аналізу.

Найпростішою є двофакторна модель оцінки ймовірності банкрутства підприємства (організації). Вона передбачає обчислення спеціального коефіцієнта Z і має такий формалізований вигляд:

$$Z = -0,3877 - 1,073 K_{зл} + 0,579 D_{пк},$$

де $K_{зл}$ – коефіцієнт загальної ліквідності;

$D_{пк}$ – частка позикових коштів в загальному значенні пасивів балансу.

За цією моделлю ймовірність банкрутства є дуже малою за будь-якого від'ємного значення коефіцієнта Z і великою, якщо коефіцієнт Z має додатне значення.

Найбільш поширеною при прогнозуванні ймовірності банкрутства є **п'ятифакторна модель Альтмана**.

$$Z = 3,3 K_1 + 0,99 K_2 + 0,6 K_3 + 1,4 K_4 + 1,2 K_5,$$

де K_1 – характеризує прибутковість основного та оборотного капіталу, визначається діленням суми балансового прибутку (до оподаткування) на загальну вартість активів

K_2 – відображає дохідність суб'єкта господарювання і розраховується як співвідношення чистої виручки від реалізації продукції і загальної вартості активів;

K_3 – визначає структуру капіталу фірми, обчислюється як відношення власного капіталу до позичкового капіталу (суми довгострокових і поточних зобов'язань);

K_4 – відображає рівень чистої прибутковості виробництва (діяльності), розраховується діленням обсягу реінвестованого прибутку (суми резервів, нерозподіленого прибутку та фондів спеціального призначення) на загальну вартість активів фірми;

K_5 – характеризує структуру капіталу та визначається як відношення власного оборотного капіталу до загальної вартості активів.

Для визначення ймовірності банкрутства рекомендується користуватися такою шкалою оцінок:

Значення індексу Альтмана	Можливість банкрутства
1,8 і нижче	Дуже висока
Від 1,81 до 2,6	Висока
Від 2,61 до 2,9	Достатньо ймовірна
Від 2,91 до 3,0 і вище	Дуже низька

Для визначення ознак неплатоспроможності підприємства-боржника застосовуються такі показники:

- поточна неплатоспроможність, що визначається, як:

$$ПП = ФІ + ГК - ПЗ$$

- коефіцієнт покриття, що визначається як:
$$K_{п} = OA / ПЗ$$
- коефіцієнт забезпечення власними коштами, що визначається, як:
$$K_{зв} = [BK - HA] / OA,$$

ФІ – довгострокові і поточні фінансові інвестиції;
НА – необоротні активи – усього;
ГК – грошові кошти та їх еквіваленти в національній та іноземній валюті;
ОА – оборотні активи – разом;
ВК – власний капітал – разом;
ПЗ – разом поточні зобов'язання.

Розрізняють 3 стадії неплатоспроможності:

- поточна неплатоспроможність (що відповідає поняттю «боржник»);
- критична неплатоспроможність (потенційне банкрутство);
- надкритична неплатоспроможність (при цьому рекомендується самому боржнику порушувати справу про банкрутство).

12.1.2. Економічна сутність, мета, види, форми і способи проведення санації підприємства

Санація – це сукупність всіх можливих заходів (фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових), які спроможні привести підприємство до фінансового оздоровлення.

Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» суттєво деталізовано процедуру санації (відновлення платоспроможності) підприємства-боржника, проти якого прийнята ухвала про порушення справи про банкрутство, застосування якої має на меті запобігання небажаної ліквідації підприємства внаслідок банкрутства.

Головною метою фінансової санації є мобілізація фінансових ресурсів:

- для відновлення (поліпшення) платоспроможності та ліквідності;
- для формування фінансових ресурсів для здійснення виробничих інвестицій з санаційною метою.

За джерелами мобілізації фінансових ресурсів розрізняють:

- автономну санацію (за рахунок власних коштів підприємства та капіталу його власників);
- зовнішню санацію (із залученням коштів кредиторів чи держави). Можуть використовуватись і непрямі методи державного фінансування санації (надання податкових пільг).

Фінансова санація може здійснюватись такими способами:

- об'єднання підприємства-боржника з більш потужним;
- випуск нових акцій і облігацій для мобілізації грошового капіталу;
- збільшення банківських кредитів;
- надання урядових субсидій;
- перетворення короткострокової заборгованості в довгострокову;
- повної або часткової купівлі акцій підприємства державою;
- реструктуризація підприємства;
- перепрофілювання діяльності підприємства;
- мирова угода про відстрочку (розстрочку) боргів або про їх прощення;
- ліквідація дебіторської заборгованості;
- продаж частини майна боржника;
- продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу;
- виконання зобов'язань боржника його власником;
- прийняття на себе інвестором зобов'язань боржника (переведення боргу);
- інші способи.

У межах мобілізації внутрішньовиробничих санаційних резервів аналізуються, передусім, всі можливості збільшення виручки від реалізації продукції (цінова політика, рекламна політика), збільшення інших операційних доходів (здавання майна в операційну оренду) та зменшення витрат.

Як форми реструктуризації активів підприємства застосовують:

- мобілізацію прихованих резервів (реалізація понаднормових запасів сировини, об'єктів основних засобів неvirобничого призначення, боргових цінних паперів та корпоративних прав інших підприємств, проведення індексації балансової вартості основних засобів);
- лізинг основних засобів;
- зворотний лізинг (з продажем лізинговій компанії основних фондів з одночасним зворотним їх отриманням в лізинг);
- оптимізація структури оборотного капіталу, насамперед – зменшення дебіторської заборгованості).

Як форми реструктуризації пасивів балансу підприємства застосовують:

- зменшення статутного фонду підприємства (так, для АТ існує два шляхи, які не можна поєднувати одночасно: деномінація,

Тема 12. Санація і банкрутство підприємств

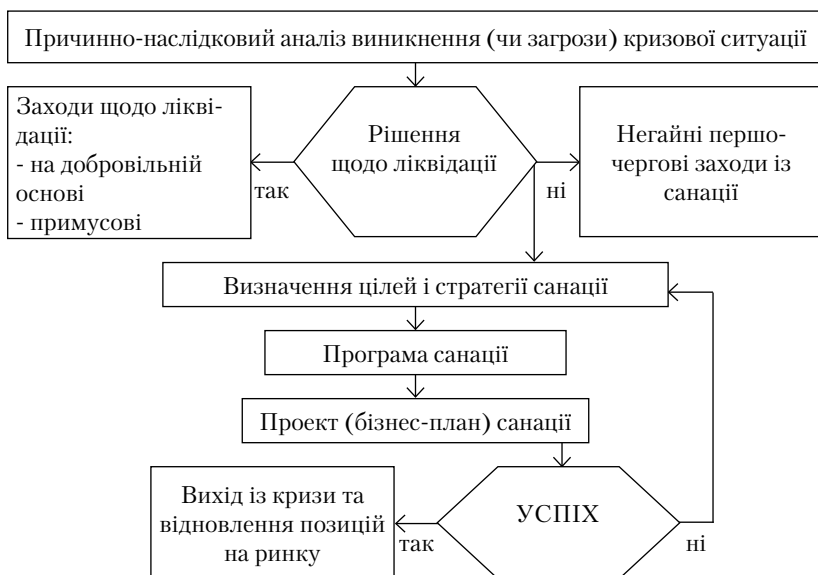
тобто зменшення номінальної вартості акцій, та зменшення кількості акцій існуючої номінальної вартості);

- збільшення статутного фонду підприємства, що дозволяє мобілізувати фінансові ресурси за рахунок коштів власників і не потребує додаткових гарантій (так, для АТ можливі такі шляхи: збільшення номінальної вартості акцій, збільшення кількості акцій існуючої номінальної вартості, обмін облігацій на акції). При збільшенні кількості акцій існуючої номінальної вартості статутний фонд може збільшуватись за рахунок додаткових внесків учасників, реінвестиції прибутку шляхом виплати дивідендів акціями, індексації основних фондів.

Як форми рефінансування дебіторської заборгованості застосовують:

- факторинг;
- облік (дисконт) векселів;
- форфейтинг.

Нижче наведена в узагальненому вигляді система послідовних заходів, що передбачаються класичної моделлю санації підприємства.

12.1.3. Ліквідаційна процедура.

Порядок задоволення претензій кредиторів

Із дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури припиняються повноваження органів управління банкрута, керівник банкрута звільняється з роботи у зв'язку з банкрутством підприємства, також припиняються повноваження власників майна банкрута. Функції управління підприємством-банкрутом покладається на ліквідатора (ліквідаційну комісію).

Наслідки визнання боржника банкрутом. З дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури:

- підприємницька діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції за можливості її продажу;
- строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута та зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) вважається таким, що настав;
- припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій по всіх видах заборгованості банкрута;
- відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю;
- скасовується арешт, накладений на майно чи інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника. Накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускається;
- вимоги за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, можуть висуватись тільки в межах ліквідаційної процедури.

Принципи розрахунків з кредиторами

Усі перелічені розрахунки з кредиторами виконуються з дотриманням встановлених законом принципів, зокрема:

- вимоги кожної наступної черги задовольняються після повного задоволення попередніх вимог;
- за відсутності майна для задоволення всіх вимог однієї черги претензії задовольняються за пропорційним принципом;

- вимоги, що заявлені після встановленого терміну, не розглядаються і вважаються відшкодованими;
- інші, визначені законодавством.

Черговість задоволення вимог кредиторів Кошти, одержані від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у встановленому законом порядку черговості.

У першу чергу задовольняються:

- а) вимоги, забезпечені заставою;
  - б) виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;
  - в) витрати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (щодо банку) – у розмірі всієї суми відшкодувань за вкладами фізичних осіб;
  - г) витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії;
- деякі виплати заробітної плати персоналу, в тому числі: заборгованість по заробітній платі за три місяці роботи, які передують оголошенню справи про банкрутство чи припиненню трудових відносин, грошові компенсації за всі невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки працівникам, що мають дітей (за останні два роки що передують справі про банкрутство чи припиненню трудових відносин).

У другу чергу задовольняються вимоги, що виникли із зобов'язань банкрута перед працівниками підприємства-банкрута (за винятком повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства), зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації відповідних платежів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також вимоги громадян – довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників).

У третю чергу задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) та вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом.

У четверту чергу задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації.

У п'яту чергу задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства.

У шосту чергу задовольняються інші вимоги.

Вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після **повнозо** задоволення вимог попередньої черги.

За недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторові однієї черги.

У разі відмови кредитора від задоволення визнаної в установленому порядку вимоги ліквідаційна комісія не враховує суму грошових вимог цього кредитора.

Оскільки вимоги власників (акціонерів) при ліквідації підприємства внаслідок банкрутства розглядаються останньою чергою, після повного задоволення вимог інших кредиторів, саме власники (акціонери) є найбільш зацікавленими особами у відновленні платоспроможності і готовими до здійснення додаткового фінансування і запобігання примусової ліквідації підприємства.

12.2. План і навчальні завдання до практичного заняття

12.2.1. План основних питань практичного заняття

1. Порядок послідовності здійснення заходів з розпорядження майном і санації в процедурі провадження справи про банкрутство
2. Форми участі кредиторів в санації підприємства
3. Форми участі власників в санації підприємства
4. Оцінка впливу санаційних заходів на основні критерії відновлення платоспроможності
5. Оцінка ймовірності банкрутства за багатофакторними моделями дискримінантного аналізу.

12.2.2. Ситуаційні завдання і задачі**Задача 1**

	<i>Показники</i>	<i>Тис. грн.</i>	
	<i>Вихідні дані:</i>		
	<i>Планом фінансової санації передбачені наступні заходи:</i>		
	Продаж частини обладнання (з балансовою вартістю 700 тис. грн.) на суму	780	
	Викуп акцій власної емісії (з номінальною вартістю – 600 тис. грн.) за суму	100	
	Часткове погашення вимог кредиторів на суму	100	
	Пролонгація частини поточних зобов'язань за мировою угодою на суму	230	
	Списання частини поточних зобов'язань за мировою угодою на суму	145	
	Переоцінка основних засобів зі збільшенням їх балансової вартості на суму	250	
	<i>Обчислити:</i>	<i>До санації</i>	<i>Після санації</i>
	Підсумок валюти балансу	4980	
	Необоротні активи	3645	
	Оборотні активи	1335	
	Власний капітал	2970	
	- статутний капітал	3000	
	- нерозподілений прибуток (збиток)	(464)	
	Поточні зобов'язання	1710	
	Довгострокові зобов'язання	300	
	Коефіцієнт покриття		
	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами		
	Санаційний прибуток		
	<i>Надати оцінку ефективності санаційних заходів</i>		
	<i>Обґрунтувати обсяг доцільної додаткової безповоротної фінансової допомоги</i>		

Задача 2

<i>Показники</i>	<i>Попередній період</i>	<i>Період що аналізується</i>	<i>Індекс змін</i>
<i>Вихідні дані, тис. грн.</i>			
Підсумок балансу	220,0	240,5	
Необоротні активи	80,0	80,0	
Основні засоби	60,8	70,8	
Оборотні активи	140,0	160,5	
Запаси	40,8	52,8	
Дебітори	90,4	92,4	
Грошові кошти та їх еквіваленти	0,2	0,6	
Власний капітал, разом, в т.ч.	71,6	84,7	
– статутний капітал	50,0	50,0	
– резервний капітал	20,0	23,0	
– нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	16,8	20,1	
Довгострокові зобов'язання	42,2	80,2	
Поточні зобов'язання	105,2	75,6	
Чиста виручка від реалізації	78,0	97,0	
Прибуток до оподаткування	24,7	22,7	

<i>Обчислити значення окремих факторних показників 2-факторної моделі прогнозування ймовірності банкрутства і визначити індекс Z:</i>	<i>Попередній період</i>	<i>Період що аналізується</i>
K_1 (коефіцієнт загальної ліквідності підприємства)		
K_2 (коефіцієнт загальної заборгованості – питомої ваги позикового капіталу у вартості сукупного капіталу)		
Індекс Z		
<i>Обчислити значення окремих факторних показників 5-факторної моделі Альтмана та визначити індекс Альтмана:</i>	<i>Попередній період</i>	<i>Період що аналізується</i>
K_1 (коефіцієнт рентабельності підприємства)		
K_2 (коефіцієнт оборотності сукупного капіталу)		
K_3 (коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу)		
K_4 (коефіцієнт питомої ваги тезаврованого прибутку в сукупній вартості капіталу)		

К ₃ (коефіцієнт питомої ваги власного оборотного капіталу в сукупній вартості капіталу)		
Індекс Альтмана		
Прокоментувати, за яких значень індексу Z та індексу Альтмана ймовірність банкрутства може вважатись високою і дуже високою. Надати оцінку міри ймовірності банкрутства цього підприємства.		

12.2.3. Тестові завдання

Примітка: в усіх тестових завданнях слід обрати як вірний тільки **один** з наведених варіантів відповідей

1. Справа про банкрутство з ініціативи кредиторів підприємства може бути порушена, якщо:

- а) прострочення виплат за вимогами кредиторів перевищує три місяці;
- б) прострочення виплат за вимогами кредиторів перевищує шість місяців;
- в) прострочення виплат за вимогами кредиторів перевищує двадцять місяців;
- г) немає правильної відповіді.

2. Справа про банкрутство з ініціативи кредиторів підприємства може бути порушена, якщо:

- а) незадоволені вчасно вимоги кредиторів перевищують 300 мінімальних заробітних плат;
- б) незадоволені вчасно вимоги кредиторів перевищують розмір статутного капіталу підприємства-боржника;
- в) незадоволені вчасно вимоги кредиторів перевищують 300 тис. євро;
- г) немає правильної відповіді.

3. Мирова угода з кредиторами в процедурі провадження справи про банкрутство може бути укладена:

- а) на будь-якому етапі;
- б) до початку ліквідаційної процедури;
- в) на етапі проведення фінансової санації;
- г) на етапі, що передує санації.

4. Ознакою критичної неплатоспроможності (потенційного банкруства) є:

- а) від'ємне значення показника поточної неплатоспроможності;
- б) коефіцієнт покриття менше 1,5;
- в) коефіцієнт забезпечення власними коштами менше 0,1;
- г) вище перелічені показники в сукупності.

5. У випадку оголошення підприємства банкрутом до вимог, що задовольняються першочергово, не належать:

- а) вимоги по сплаті державних і місцевих податків та зборів й обов'язкових платежів;
- б) вимоги, забезпечені заставою;
- в) виплата вихідної грошової допомоги звільненим працівникам;
- г) відшкодування витрат, пов'язаних з веденням справи про банкрутство.

6. У випадку оголошення підприємства банкрутом до вимог, що задовольняються останньою чергою, належать:

- а) вимоги по сплаті державних і місцевих податків та зборів й обов'язкових платежів;
- б) вимоги акціонерів;
- в) вимоги кредиторів, не забезпечені заставою;
- г) вимоги кредиторів, що надійшли після оголошених термінів.

7. У випадку оголошення підприємства банкрутом до вимог, що не задовольняються, належать:

- а) вимоги по сплаті державних і місцевих податків та зборів й обов'язкових платежів;
- б) вимоги акціонерів;
- в) вимоги кредиторів, не забезпечені заставою;
- г) вимоги кредиторів, що надійшли після оголошених термінів.

8. Визначена законодавством черговість задоволення претензій в процедурі банкрутства передбачає:

- а) задоволення вимог кожної черги здійснюється за принципом пропорційності;
- б) задоволення вимог кожної черги здійснюється за квотами, визначеними комітетом кредиторів;

- в) задоволення вимог наступної черги здійснюється після повного задоволення вимог попередньої черги;
- г) немає правильної відповіді.

9. Після оголошення ліквідаційної процедури при провадженні справи про банкрутство підприємства:

- а) припиняється його підприємницька діяльність;
- б) припиняється нарахування пені та відсотків на всі види його заборгованості;
- в) вважаються такими, що настали, строки всіх його боргових зобов'язань;
- г) все перелічене вище.

10. Мораторій на вимоги кредиторів в процесі провадження справи про банкрутство означає:

- а) припинення його підприємницької діяльності;
- б) припинення відшкодування ним боргів, що надійшли до оголошення мораторію;
- в) припинення відшкодування ним боргів, що надійшли після оголошення мораторію;
- г) все перелічене вище.

11. Автономною вважається санація, яка:

- а) здійснюється під керівництвом керівника підприємства;
- б) здійснюється за рахунок внутрішніх ресурсів підприємства;
- в) здійснюється за рахунок внутрішніх ресурсів підприємства та мобілізації коштів його власників;
- г) правильна відповідь відсутня.

12. До поліпшення показника поточної платоспроможності підприємства можуть призвести такі санаційні заходи:

- а) продаж підприємством за грошові кошти цінних паперів інших емітентів;
- б) переведення необоротних активів в оборотні;
- в) викуп підприємством акцій власної емісії за ціною, нижче номінальної;
- г) все вище перелічене.

13. До поліпшення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами можуть призвести такі санаційні заходи:

- а) додаткова емісія акцій;
- б) переведення необоротних активів в оборотні;
- в) погашення заборгованості по виплаті заробітної плати;
- г) все перелічене вище.

14. До поліпшення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами можуть призвести такі санаційні заходи:

- а) продаж підприємством за грошові кошти цінних паперів інших емітентів;
- б) викуп підприємством акцій власної емісії за ціною, нижче номінальної;
- в) все перелічене вище в пп..а) і б);
- г) жоден із заходів, наведених в пп..а) і б).

15. До поліпшення коефіцієнта покриття можуть призвести такі санаційні заходи:

- а) продаж підприємством за грошові кошти цінних паперів інших емітентів;
- б) переведення необоротних активів в оборотні;
- в) переоцінка запасів зі збільшенням їх вартості;
- г) все перелічене вище.

16. Викуп підприємством акцій власної емісії за ціною, нижче номінальної, в процедурі санації забезпечує:

- а) санаційний прибуток;
- б) поліпшення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами;
- в) поліпшення коефіцієнта покриття;
- г) все перелічене вище.

17. Підприємство визнається банкрутом з такого моменту:

- а) з початком провадження процедури банкрутства;
- б) з відкриттям процедури санації;
- в) з відкриттям ліквідаційної процедури;
- г) по закінченні ліквідаційної процедури, в т.ч. реалізації майна.

12.2.4. Контрольні запитання

1. За яких умов суд розглядає позов кредиторів щодо порушення справи про банкрутство підприємства-боржника?
2. Які особливості процедури банкрутства при поданні позову до суду самим боржником?
3. Яка тривалість окремих етапів процедури банкрутства визначена законодавством?
4. На яких етапах може бути укладена мирова угода?
5. Які заходи можуть сприяти відновленню платоспроможності?
6. Якими критеріями оцінюють критичну неплатоспроможність боржника?
7. Якими критеріями оцінюють надкритичну неплатоспроможність боржника?
8. Яка черговість задоволення претензій кредиторів при ліквідації підприємства встановлена законодавством?
9. Які функції виконує арбітражний керуючий?
10. В яких випадках право на призначення керуючим санацією має керівник підприємства?
11. Які методи застосовуються для діагностики загрози кризи неплатоспроможності?

12.3. Теми рефератів

1. Зовнішні і внутрішні фактори кризового стану і фінансової неспроможності підприємств.
2. Управління процедурою банкрутства.
3. Фінансові джерела санації (фінансового оздоровлення) підприємства.
4. Критерії результативності санації (фінансового оздоровлення) підприємства.
5. Фінансова реструктуризація в системі заходів фінансового оздоровлення.
6. Реорганізація підприємства як засіб фінансової санації – можливості і проблеми.
7. Система антикризового управління як засіб протидії небажаному банкрутству.

12.4. Програмні питання для самостійного поглибленого вивчення теми

1. Права і обов'язки керуючого санацією (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора)
2. Санаційний аудит
3. Планування санації
4. Дискримінантний аналіз як засіб діагностики загрози кризового стану
5. Форми фінансової допомоги за мировою угодою і в процедурі санації

12.5. Термінологічний словник

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Мирова угода – одна з процедур, що застосовуються при провадженні судової процедури банкрутства; домовленість між боржником та кредитором (групою кредиторів) про відстрочку та (або) розстрочку платежів або припинення зобов'язання за угодою сторін (прощення боргів).

Арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – фізична особа, яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку, та діє на підставі ухвали господарського суду. Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» докладно визначений перелік прав і обов'язків арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) на етапах провадження (за ухвалою господарського суду) справи про банкрутство.

Боржник – суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати.

Санація – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення

фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Санаційний прибуток – прибуток, який виникає внаслідок викупу підприємством власних корпоративних прав (акцій, часток) за курсом, нижчим за їх номінальну вартість (з їх подальшим анулюванням чи зниженням номінальної вартості) або при одержанні безповоротної фінансової допомоги від власників корпоративних прав, кредиторів та інших зацікавлених у санації підприємства осіб.

Фіктивне банкрутство – свідомо помилкове оголошення підприємством про свою неспроможність з метою введення в оману кредиторів для одержання від них відстрочки (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або знижки сум кредитної заборгованості. Виявлені факти фіктивного банкрутства переслідуються в карному порядку.

12.6. Рекомендована література

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».
2. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Затверджені Наказом Мін. економіки України № 10 від 17.01.2001 р.
3. Фінанси підприємств: Підручник /Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп.. – К.: КНЕУ, 2004. – 571 с., іл.
4. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.
5. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник. – К.:КНЕУ, 2000. – 412 с.
6. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002.

ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

А

Аваль – форма фінансової поруки (кредитно-гарантійної послуги), за якою третя особа гарантує платіж по векселю чи іншому борговому зобов'язанню (на всю суму боргового зобов'язання чи її частину).

Автономності підприємства (принцип) – принцип підготовки фінансової звітності, за яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників (тому особисте майно і зобов'язання власників не відображаються в балансі підприємства).

Ажіо – відхилення ринкового курсу цінних паперів від їхньої номінальної вартості в бік збільшення.

Аквізиція – скупка корпоративних прав підприємства, у результаті чого покупець набуває прав контролю над чистими активами та діяльністю такого підприємства.

Акредитив – договір, що містить зобов'язання банку-емітента за яким банк за дорученням клієнта (заявника акредитиву) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара (або доручає іншому банку здійснити цей платіж).

Акредитивна форма розрахунку – форма грошових безготівкових розрахунків, яка ґрунтується на договірних засадах і містить доручення підприємства-платника (заявника акредитива) до фінансової установи здійснити за рахунок спеціально задепонованих коштів (чи спеціального кредиту банку) за документами, що відповідають умовам акредитива, виконати платіж на користь третьої особи (бенефіціара).

Активи – ресурси, які контролюються підприємством внаслідок минулих подій, і використання яких, як очікується, призведе до економічних вигод у майбутньому.

Активи ліквідні – група активів підприємства, що можуть бути швидко перетворені у грошову форму без відчутних втрат своєї балансової вартості.

Активи матеріальні – група активів підприємства, що мають речову (матеріальну) форму.

Активи нематеріальні – група активів підприємства, що не мають речової (матеріальної) форми; до них належать об'єкти інтелектуальної і майнової власності, а також гудвіл.

Активи немонетарні – всі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій грошовій сумі.

Акцепт – згода на оплату розрахункових документів; акцептом є підпис керівника підприємства на платіжному документі.

Акцизний збір – непрямий податок, що встановлюється на під-акцизні товари та включається до їхньої ціни у твердих сумах з одиниці реалізованого товару або виходячи з відсоткової ставки до оподаткованого обороту.

Акціонерне товариство – господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства. Статутний капітал акціонерного товариства не може бути менше суми, еквівалентної 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи з їх розміру на момент створення товариства.

Акція – цінний папір без встановленого строку обігу, який свідчить про пайову участь в статутному капіталі акціонерного товариства (АТ), і дає право на участь в управлінні АТ, право на отримання дивідендів і право на участь в розподілі майна АТ при його ліквідації. Акції можуть бути простими (звичайними) і привілейованими, іменними і на пред'явника.

Акції «екс-дивіденд» – акції без дивідендів, продані після оголошення дивідендів.

Андеррайтинг – придбання на первинному ринку цінних паперів з подальшим їх перепродажем інвесторам; укладання угоди про гарантію повного чи часткового продажу інвесторам цінних паперів емітента за фіксованою ціною.

Амортизаційна політика – складова частина загальної політики формування власних фінансових ресурсів, яка полягає в управлінні формуванням і використанням амортизаційних відрахувань. Основу амортизаційної політики складає застосування різних методів амортизації основних засобів, в тому числі обґрунтування строків корисної експлуатації об'єкта основних засобів та його ліквідаційної вартості в кінці цього строку.

Амортизація – систематичний розподіл вартості активу, яка амортизується, протягом строку корисного використання активу. Процес поступового перенесення вартості основних засобів і нематеріальних активів, який відшкодовує їх фізичне і моральне зношення на вартість новоствореного продукту. Здійснюється шляхом включення амортизаційних відрахувань до операційних витрат підприємства.

Амортизаційні відрахування – відрахування частини вартості основних засобів і нематеріальних активів з метою відшкодування їхнього зношення.

Амортизована собівартість фінансової інвестиції – собівартість фінансової інвестиції з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності; при цьому балансова вартість облігації, придбаної з дисконтом, збільшується на суму накопиченої амортизації дисконту, а вартість облігації, придбаної з премією – зменшується на суму накопиченої амортизації премії (облігація з дисконтом – придбана за ціною нижче номінальної; облігація з премією – придбана за ціною вище номінальної).

Андеррайтер (інвестиційний ділер) – оператор первинного фондового ринку, який організовує передплату (первинний продаж) на емітовані підприємством цінні папери (акції, облігації).

Ануїтет – рівномірні платежі чи надходження грошових коштів через однакові часові інтервали за використання однакової норми (ставки) відсотка.

Арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – фізична особа, яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку, та діє на підставі ухвали господарського суду. Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» докладно визначено перелік прав і обов'язків арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) на етапах провадження за ухвалою господарського суду справи про банкрутство.

Асоційоване підприємство – підприємство, в якому інвестору належить блокуючий (більше 25 %) пакет акцій (голосів) і яке не є дочірнім або спільним підприємством інвестора.

Аудит – перевірка незалежними аудиторами бухгалтерської звітності та іншої інформації (документації) підприємства щодо його фінансово-господарської діяльності.

Б

База оподаткування – вартісне значення об'єкта оподаткування, яке враховується при визначенні розміру конкретного податку.

Базова відсоткова ставка – ставка відсотка за кредит, яка використовується комерційним банком як базова при визначенні відсотків за кредит, які стягуються з клієнтів.

Баланс підприємства – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Балансова вартість активу – сума, за якою актив включається до балансу; визначається з вирахуванням сум накопиченого зносу; при здійсненні переоцінки активу вона відображається у балансовій вартості активу.

Банк (комерційний) – юридична особа, яка має повне виключне право на підставі ліцензії НБУ здійснювати такі банківські операції: залучення на вклади грошових коштів юридичних і фізичних осіб та розміщення зазначених коштів від власного імені, на власних умовах і на власний ризик; відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб, фінансове кредитування тощо (тобто має право здійснювати всі види банківських операцій, крім емісії грошей).

Банківський кредит – кошти, що надаються банком клієнту на визначений термін і під процент. До основних видів банківського кредиту належать: бланковий (або незабезпечений) кредит; контокорентний кредит (овердрафт); відкрита кредитна лінія; ломбардний кредит; іпотечний кредит та інші.

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Справа про банкрутство порушується господарським судом за позовом кредиторів, якщо їх вимоги до боржника сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати і не були задоволені протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

Бартер (товарний обмін) – господарська операція, яка передбачає проведення розрахунків за товари (роботи, послуги) в будь-якій формі, яка відрізняється від грошової, в тому числі будь-які види заліку і погашення взаємної заборгованості, внаслідок яких не передбачається зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості таких товарів (робіт, послуг).

Безготівкові розрахунки – форма грошових розрахунків, коли платежі здійснюються шляхом списання коштів з банківського рахунку платника на банківський рахунок одержувача платежу.

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Безнадійна заборгованість – заборгованість, яка відповідає будь-якій з наведених нижче ознак: заборгованість по зобов'язаннях, за якою минув строк позовної давності; прострочена заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності майна фізичної особи, за умови, що дії кредитора, направлені на примусове стягнення майна позичальника, не призвели до повного погашення заборгованості; заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності майна: фізичної особи, на яке відповідно до закону може бути спрямоване стягнення; фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності або юридичної особи, оголошених банкрутами у порядку, встановленому законом, або при їх ліквідації (зняття з реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності); заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності коштів, одержаних від продажу на відкритих аукціонах (публічних торгах) майна позичальника, переданого у заставу як забезпечення зазначеної заборгованості, за умови, що інші юридичні дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника не призвели до повного покриття заборгованості; заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажору), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством; прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також визнаних у судовому порядку безвісно відсутніми, померлими або неієздатними, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі.

Безоплатно надані товари (роботи, послуги) – за визначенням *Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»* – це: товари, що надаються платником податку згідно з договорами дарування, іншими договорами, які не передбачають грошової або іншої компенсації вартості таких матеріальних цінностей і нематеріальних активів чи їх повернення, або без укладення таких угод; роботи та послуги, які надаються платником податку без вимоги про компенсацію їх вартості; товари, передані юридичній чи фізичній особі на відповідальне зберігання і використані нею в її виробничому або господарському обороті.**Безперервності діяльності (принцип)** – принцип бухгалтерського обліку, що передбачає оцінку активів підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність буде продовжуватись далі.

Безповоротна фінансова допомога – за визначенням *Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»* – це:

- сума коштів, передана платнику податку згідно з договорами дарування, іншими подібними договорами, які не передбачають відповідної компенсації чи повернення таких коштів (за винятком бюджетних дотацій і субсидій), або без укладання таких угод;
- сума безнадійної заборгованості, відшкодована кредитору позичальником після її списання, якщо така безнадійна заборгованість була попередньо включена до складу валових витрат кредитора;
- сума заборгованості платника податку перед іншою юридичною чи фізичною особою, що залишилася нестягнутою після закінчення строку позовної давності;
- основна сума кредиту або депозиту, наданих платнику податку без встановлення строків повернення такої основної суми, за винятком кредитів, наданих під безстрокові облігації, та депозитів до запитання у банківських установах, а також сума процентів, нарахованих на таку основну суму, але не сплачених (списаних);
- сума процентів, умовно нарахованих на суму поворотної фінансової допомоги, що залишається неповерненою на кінець звітного періоду, у розмірі облікової ставки Національного банку України, розрахованої за кожен день фактичного використання такої поворотної фінансової допомоги.

Бенчмаркінг – метод контролінгу, який полягає в перманентному, безперервному процесі порівняння товарів (послуг), виробничих процесів та інших параметрів досліджуваного підприємства з аналогічними показниками інших підприємств. Мета полягає у виявленні негативних відхилень, їх причин та засобів подолання.

Біржа товарна – організаційно оформлений та безперервно функціонуючий ринок, на якому здійснюється оптова торгівля товарами за стандартними зразками. Товарна біржа займається посередництвом і не має на меті отримання прибутку.

Біржа фондова – організаційно оформлений та безперервно функціонуючий ринок, на якому здійснюється оптова торгівля цінними паперами.

Боржник – суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати.

Бухгалтерська звітність – звітність, яку складають на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів.

Бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Бюджет – оперативний фінансовий план, який відображає надходження і видатки коштів за окремими операціями чи інвестиційними проектами.

Бюджетування – процес розробки бюджетів, спрямований на:
а) визначення складу та обсягів грошових видатків; б) забезпечення покриття цих видатків фінансовими ресурсами з різних джерел та контролю за їх виконанням.

В

Валові витрати – термін податкового законодавства, що визначає загальну суму витрат платника податку від усіх видів діяльності в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, яка вираховується із загальної суми валових доходів для визначення сум оподаткованого прибутку.

Валові доходи – термін податкового законодавства, що визначає загальну суму доходів платника податку від усіх видів діяльності, отриманого протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, як на території України, так і за її межами.

Валова балансова вартість активу – його собівартість (або інша оцінка, що її замінює у фінансових звітах) до вирахування суми накопиченого зносу.

Валовий прибуток (від реалізації продукції) – прибуток (збитки) підприємства, що визначається відрахуванням з доходу (виручки) від реалізації продукції непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору), інших відрахувань з виручки та собівартості реалізованої продукції.

Валові інвестиції в оренду – загальна сума мінімальних орендних платежів та будь-якої негарантованої ліквідаційної вартості, яка нараховується орендодавцю.

Валюта звітності – валюта, яка використовується при складанні фінансової звітності.

Валютний курс – ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошовій одиниці іншої країни на певну дату. Курс грошової одиниці України (офіційний) встановлює Національний банк України.

Варанти (чи опціони) – фінансові інструменти, які дають право їх власникам на придбання звичайних акцій.

Вартість, яка амортизується – собівартість активу (або інша сума що замінює його собівартість у фінансових звітах) за вираженням його ліквідаційної вартості.

Вексель – письмове безумовне зобов'язання (боргова розписка) встановленої форми, що дає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми у відповідний строк і у відповідному місці. Вексель може бути простим і переказним (тратта).

Вертикальний (структурний) фінансовий аналіз – метод фінансового аналізу, який базується на розрахунках питомої ваги окремих структурних елементів агрегованих фінансових показників.

Визнання – процес опису, оцінки та включення до фінансового звіту певної статті.

Вилучений капітал (в балансі підприємства) – фактична собівартість акцій власної емісії або паїв, викуплених товариством у його учасників (акціонерів). Ця сума в балансі наводиться в дужках і відраховується при визначенні підсумку балансу.

Виробничі запаси (в балансі підприємства) – це вартість запасів сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для використання протягом нормального операційного циклу.

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу між власниками).

Витрати майбутніх періодів (в балансі підприємства) – в їх складі відображаються витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів.

Витрати на оплату праці (в складі операційних витрат підприємства) – включають всю нараховану заробітну плату (як штатному персоналу, так і сумісникам) в складі основної заробітної плати, додаткової оплати праці та інших заохочувальних і компенсаційних

виплат (без відрахування встановлених чинним законодавством податків і обов'язкових платежів із заробітної плати).

Відновлювана вартість (собівартість) активу – сума грошових коштів, яку необхідно було б витратити для придбання (або створення) такого самого активу на дату складання звітності.

Відповідності (принцип) – витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені.

Відстрочений податковий актив – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах (виникає внаслідок тимчасових додатних різниць між «бухгалтерським» і «податковим» прибутком).

Відстрочене податкове зобов'язання – сума податку на прибуток, який сплачуватиметься в наступних періодах (виникає внаслідок тимчасових від'ємних різниць між «бухгалтерським» і «податковим» прибутком).

Власний капітал – частина в підсумку балансу підприємства, яка залишається після відрахування його зобов'язань.

Внутрішньогосподарський (управлінський) облік – система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів.

Внутрішньогрупові операції – операції між материнським та дочірніми підприємствами або між дочірніми підприємствами однієї групи.

Внутрішньогрупова дебіторська заборгованість – заборгованість між: а) материнським та його дочірніми підприємствами; б) дочірніми підприємствами одного дочірнього підприємства; в) між підприємством та його філією (відділенням, іншим відокремленим підрозділом), виділеним на самостійний баланс.

Г

Глобальний сертифікат – документ, оформлений в Національній депозитарній системі на весь випуск цінних паперів у бездокументарній формі, який підтверджує право на здійснення операцій з цінними паперами цього випуску.

Горизонтальний (трендовий) фінансовий аналіз – один з методів фінансового аналізу, який базується на вивченні динаміки у часі окремих фінансових показників.

Господарська діяльність – за визначенням Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» – будь-яка діяльність осо-

би, направлена на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою. Під безпосередньою участю слід розуміти зазначену діяльність особи через свої постійні представництва, філіали, відділення, інші відокремлені підрозділи, а також через довірену особу, агента або будь-яку іншу особу, яка діє від імені та на користь першої особи.

Господарська операція – дія або подія, яка викликає зміни у фінансовому стані підприємства.

Готова продукція (в балансі підприємства) – запаси виробів на складі, обробку яких закінчено і які пройшли випробовування, прийом, укомплектування згідно з умовами договорів та відповідними технічними умовами і стандартами. Продукція, що не відповідає наведеним вимогам, показується як незавершене виробництво.

Грошові кошти (в балансі підприємства) – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Грошові надходження – це сукупність надходжень коштів за реалізовану продукцію, виконані роботи, послуги, а також виконання інших господарських операцій у процесі операційної, інвестиційної фінансової діяльності підприємства (і може не збігатись з сумою доходів підприємства).

Грошовий чек – письмове розпорядження банку щодо видачі уповноваженій особі зазначеної суми готівкових коштів.

Група – материнське підприємство та його дочірні підприємства.

Гудвіл – нематеріальний актив у вигляді ділової репутації підприємства, що виникає внаслідок кращих управлінських рішень, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), новітніх технологій тощо. Вартісна оцінка в балансі підприємства визначається різницею між ринковою і балансовою вартістю підприємства як цілісного майнового комплексу. За правилами «податкового» обліку, вартість гудвіла не підлягає амортизації і не враховується у визначенні валових витрат платника податку.

Д

Дата балансу – дата, на яку складений баланс підприємства – звичайною датою балансу є кінець останнього дня звітного періоду.

Дата придбання – дата, на яку контроль за чистими активами і діяльністю підприємства, що купується, переходить до покупця.

Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (в балансі підприємства) – заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію, виконані роботи і надані послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселями).

Дебіторська заборгованість за виданими авансами (в балансі підприємства) – аванси, надані іншим підприємствам в рахунок наступних платежів.

Дебіторська заборгованість по нарахованим доходам (в балансі підприємства) – це сума нарахованих дивідендів, процентів, роялті та ін., які повинні надійти.

Дебіторська заборгованість по внутрішнім розрахункам (в балансі підприємства) – це заборгованість пов'язаних сторін та заборгованість по внутрішнім розрахункам.

Декапіталізація – вилучення частини власного капіталу підприємства (в т.ч. частини отриманого прибутку) на цілі, не пов'язані з розвитком підприємства.

Деномінація акцій – зменшення номінальної вартості акцій акціонерного товариства, яке здійснюється з метою приведення у відповідність номінальної вартості випущених в обіг акцій з розміром статутного фонду в разі його зменшення.

Депозит (вклад) – кошти, які надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із законодавством України, або нерезиденту на строк та під процент. Залучення депозитів може здійснюватися у формі випуску (емісії) ощадних (депозитних) сертифікатів. Правила здійснення депозитних операцій встановлюються: для банківських депозитів – Національним банком України відповідно до законодавства; для депозитів (внесків) до інших фінансових установ – державним органом, визначеним законом. До депозитів не належать суми – завдатку, внесеного як забезпечення договірних зобов'язань однієї сторони договору перед іншою.

Депозитний рахунок – рахунок, який відкривається установою банку на визначений строк для зберігання грошових коштів юридичних і фізичних осіб.

Дериватив – фінансовий документ стандартної форми, що належить до «похідних» цінних паперів і підтверджує право чи

зобов'язання його власника на купівлю чи продаж цінних паперів, валюти, товарів, матеріальних і нематеріальних активів в майбутньому періоді на заздалегідь визначених умовах (до них належать опціони, свопи, форвардні і ф'ючерсні контракти).

Державний реєстр застав рухомого майна – єдина комп'ютерна база даних, яка забезпечує зберігання та видачу на вимогу інформації про заставу рухомого майна.

Дефіцит (фінансовий) – перевищення зобов'язань підприємства понад вартість його активів внаслідок тривалої збитковості діяльності.

Дефолт – оголошення позичальника про свою неспроможність погасити у визначені строки свої боргові зобов'язання.

Джерела сплати податків – джерела, за рахунок яких підприємство перераховує податки до бюджету. Такими джерелами можуть бути: прибуток, собівартість, виручка від реалізації.

Диверсифікація – урізноманітнення форм діяльності, видів товарів і послуг, груп фінансових інструментів з метою мінімізації фінансових ризиків.

Дивіденд – дохід на акції, що сплачується у вигляді грошей або акцій. (за П(С)БО – це частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до частки їх участі у власному капіталі підприємства). Право на дивіденд мають акціонери, враховані в реєстрі на початок терміну сплати дивідендів. Джерелом сплати дивідендів є, зазвичай, чистий прибуток підприємства, розрахований за правилами бухгалтерського обліку. До дивідендів прирівнюється також платіж, який здійснюється державним некорпоративним, казенним чи комунальним підприємством на користь відповідно держави або органу місцевого самоврядування у зв'язку з розподілом частини прибутку такого підприємства, платіж, який виплачується власнику сертифіката фонду операцій з нерухомістю в результаті розподілу доходу фонду операцій з нерухомістю.

Дивіденди, що сплачуються акціями – на передбачену суму дивідендів здійснюється випуск акцій. Це призводить до зростання акціонерного капіталу.

Дизажіо – відхилення ринкового курсу цінних паперів від їхньої номінальної вартості в бік зменшення.

Дисконтування вартості – процес приведення до теперішньої вартості грошових надходжень і видатків майбутніх періодів.

Дисконтна ставка (ставка дисконтування) – коефіцієнт, що застосовується для переведення прогнозованих майбутніх грошових потоків у їх поточну (теперішню) вартість. Її розмір визначається розрахунково і залежить від можливого рівня доходності за альтернативними варіантами інвестиційних вкладень капіталу.

Дискримінантний аналіз – комплекс методів аналізу фінансового стану підприємства, за допомогою якого за сукупністю окремих фінансових показників (коефіцієнтів) формується інтегральна оцінка фінансового стану.

Довгострокова дебіторська заборгованість (в балансі підприємства) – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Довгострокові фінансові інвестиції (в балансі підприємства) – це фінансові інвестиції з терміном більше одного року, а також всі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізованими в будь-який момент. В цій статті балансу виділяють окремо фінансові інвестиції, які враховуються за методом участі в капіталі.

Додаткова оплата праці – винагорода за працю понад встановлених норм, за трудові успіхи, винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством, генеральною, галузевою (регіональною) тарифними угодами, а також премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

Додатковий вкладений капітал (в балансі підприємства) – сума перевищення вартості продажу випущених АТ акцій, порівняно з їх номінальною вартістю (емісійний дохід), або (для інших підприємств), сума капіталу, який вкладені засновниками понад статутний капітал.

Дослідження – заплановані підприємством дослідження, які проводяться ним уперше з метою отримання і розуміння нових наукових та технічних знань (витрати на дослідження і розробки включають до інших операційних витрат).

Досудова санація – система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інвестор, з метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно

до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство.

Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до збільшення власного капіталу підприємства (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків власників).

Доходи від операційної діяльності підприємства – включають дохід (виручку) від реалізації продукції та інші операційні доходи (дохід від операційної оренди активів, дохід від операційних курсових різниць, дохід від реалізації оборотних активів).

Доходи від інвестиційної та іншої діяльності підприємства («інші доходи» в складі звіту про фінансові результати) – доходи від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, доходи від неопераційних курсових різниць та інші доходи, що виникають в процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Доходи від фінансової діяльності підприємства («фінансові доходи» в складі звіту про фінансові результати) – включають доходи від участі в капіталі (доходи від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться за методом участі в капіталі) та інші фінансові доходи (дивіденди, відсотки, роялті, рента та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій).

Дочірнє підприємство – підприємство, що перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства.

Е

Еквіваленти грошових коштів (в балансі підприємства) – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

Елемент витрат – сукупність економічно однорідних витрат. Розрізняють такі елементи витрат: матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування у фонди соціального страхування; амортизаційні відрахування; інші витрати.

Емісія акцій або облігацій підприємства – сукупність дій емітента щодо проведення передплати на акції або продажу облігацій.

Емісійний дохід – сума перевищення надходжень, отриманих емітентом від продажу власних акцій або інших корпоративних прав та інвестиційних сертифікатів, над номінальною вартістю таких ак-

цій або інших корпоративних прав та інвестиційних сертифікатів (при їх первинному розміщенні), або над ціною зворотного викупу при повторному розміщенні інвестиційних сертифікатів та акцій інвестиційних фондів. Емісійний дохід є одним із джерел формування додаткового капіталу підприємства.

Емітент цінних паперів – юридична особа, яка від свого імені випускає цінні папери і бере зобов'язання виконувати вимоги, що випливають з умов емісії.

Ефект масштабу виробництва (додатний, позитивний) – явище, при якому витрати на виробництво одиниці продукції зменшуються з розширенням обсягів виробництва. Додатний ефект масштабу виробництва є підставою для визнання галузі виробництва природною монополією.

Ефективна ставка відсотка фінансової інвестиції – ставка відсотка, що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці річного відсотка та премії) на середнє значення собівартості інвестиції та вартості її погашення.

З

Забезпечення (в балансі підприємства) – зобов'язання з невідзначеними сумою або часом погашення на дату балансу.

Забезпечення подальших витрат і платежів (в балансі підприємства) – в їх складі відображають нараховані (з віднесенням на витрати підприємства) у звітному періоді майбутні витрати та платежі (витрати на оплату майбутніх відпусток, гарантійні зобов'язання), а також залишки коштів цільового фінансування і цільових надходжень, які отримані з бюджету та інших джерел.

Залишкова вартість основних засобів – початкова або відновна вартість основних засобів з вирахуванням суми зносу за весь період експлуатації.

Закордонне підприємство – закордонна господарська одиниця, діяльність яка не є частиною діяльності підприємства, зареєстрованого в Україні.

Запаси (в балансі підприємства) – активи, які зберігаються для продажу, перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, призначені для споживання у виробничому процесі чи при наданні послуг, а також для управління підприємством.

Застава – форма забезпечення фінансових зобов'язань; предметом застави можуть бути як майно, так і майнові права.

Збиток – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення.

Звичайна ціна – (за визначенням Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств») – звичайною вважається ціна товарів (робіт, послуг), визначена сторонами договору. Якщо не доведене зворотнє, вважається, що така звичайна ціна відповідає рівню справедливих ринкових цін.

Для визначення звичайної ціни товару (робіт, послуг) використовується інформація про укладені на момент продажу такого товару (роботи, послуги) договори з ідентичними (однорідними) товарами (роботами, послугами) зіставних умовах. Додатково до загальних правил визначення звичайної ціни, Кабінет Міністрів України має право встановити методологію визначення звичайної ціни товарів (робіт, послуг), які продаються (надаються) підприємствами, визначеними як природні монополісти відповідно до закону.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду – входить до складу обов'язкової фінансової звітності для всіх підприємств, крім малих підприємств, які обрали спрощену форму бухгалтерського обліку.

Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображає надходження і видаток грошових коштів в результаті діяльності підприємства за певний період, – входить до складу обов'язкової фінансової звітності для всіх підприємств, крім малих підприємств, які обрали спрощену форму бухгалтерського обліку.

Звіт про фінансові результати – звіт про доходи витрати і фінансові результати (прибуток, збитки) – входить до складу обов'язкової фінансової звітності для всіх підприємств, в тому числі за спрощеною формою для малих підприємств, які обрали спрощену форму бухгалтерського обліку.

Зворотний лізинг (оренда) – господарська операція фізичної чи юридичної особи, що передбачає продаж основних фондів фінансовій організації (іншій юридичній чи фізичній особі) з одночасним

зворотним отриманням таких основних фондів такою фізичною чи юридичною особою в оперативний або фінансовий лізинг.

Злиття – об'єднання підприємств шляхом створення нової юридичної особи або приєднання підприємств до головного підприємства як форма об'єднання капіталів двох і більше підприємств. Наслідком злиття є отримання акціонерами підприємств, що об'єднуються, контролю над чистими активами об'єданого підприємства з подальшим спільним розподілом економічних вигод. При злитті акціонерних товариств здійснюється обмін акцій.

Зменшення корисності – втрата економічної вигоди в сумі перевищення залишкової вартості активу над сумою очікуваного відшкодування (при його можливій реалізації). Зменшення корисності об'єктів основних засобів надає підстави для здійснення їх переоцінки.

Змінні витрати – витрати, що змінюються в прямій залежності (пропорційно або майже пропорційно) до обсягу виробництва.

Знос необоротних активів – сума амортизації об'єкта необоротних активів з початку їх корисного використання

I

Ідентичні товари (роботи, послуги) – товари (роботи, послуги), що мають однакові характерні для них основні ознаки. Під час визначення ідентичності товарів беруться до уваги, зокрема, їх фізичні характеристики, які не впливають на їх якісні характеристики і не мають суттєвого значення для визначення ознак товару, якість і репутація на ринку, країна походження та виробник. Незначні відмінності в їх зовнішньому вигляді можуть не враховуватися.

Інвестиція – за визначенням Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» – господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно. Інвестиції поділяються на капітальні, фінансові та реінвестиції. Під капітальною інвестицією слід розуміти господарську операцію, яка передбачає придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних фондів та нематеріальних активів, які підлягають амортизації. Під фінансовою інвестицією слід розуміти господарську операцію, яка передбачає придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів. Фінансові інвестиції поділяються на прямі та портфельні. Пряма ін-

вестиція – господарська операція, яка передбачає внесення коштів або майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою. **Портфельна інвестиція** – господарська операція, яка передбачає придбання цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку (за винятком операцій з купівлі акцій як безпосередньо платником податку, так і пов'язаними з ним особами, в обсягах, що перевищують 50 відсотків загальної суми акцій, емітованих іншою юридичною особою, які належать до прямих інвестицій). Під **реінвестицією** слід розуміти господарську операцію, яка передбачає здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок доходу (прибутку), отриманого від інвестиційних операцій.

Інвестиційна діяльність (при складанні фінансової звітності) – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

Інвестиційний податковий кредит – це відстрочка плати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм, з подальшою компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, що буде отримано внаслідок реалізації інноваційних програм.

Інвестиційна привабливість – узагальнена характеристика переваг і недоліків окремих об'єктів і напрямків інвестування з точки зору потенційного інвестора.

Інвестор – суб'єкт підприємницької діяльності, що вкладає власний, залучений або позичковий капітал в об'єкт інвестування. Залежно від мети інвестування розрізняють стратегічних і портфельних інвесторів.

Індексція вартості основних засобів – переоцінка основних засобів з метою доведення їх балансової вартості до поточної ринкової вартості; відповідно до вимог П(С)БО проводиться, якщо різниця між ринковою і балансовою вартістю об'єкта основних засобів перевищує 10 %.

Індосація – передавання прав вимоги за векселем. Оформлюється спеціальним записом на вексельному бланку (індосаментом). Індосант – векселеутримувач, який передав право вимоги по векселю за індосаментом. Індосат – особа, що отримала право вимоги по векселю за індосаментом.

Індосамент – передавальний напис на вексельному бланку, який засвідчує переведення права вимоги боргу за векселем на третю особу.

Інжиніринг – надання послуг (виконання робіт) зі складання технічних завдань, проведення наукових досліджень, складання проектних пропозицій, проведення техніко-економічних обстежень та інженерно-розвідувальних робіт з будівництва об'єктів, розробка технічної документації, проектування та конструкторське опрацювання об'єктів техніки і технології, консультації та авторський нагляд під час монтажних та пускалоналагоджувальних робіт, а також консультації економічного, фінансового або іншого характеру, пов'язані з такими послугами (роботами).

Інкасація – здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими і супроводжувальними документами з метою отримання платежу та/або передання супроводжувальних чи розрахункових документів.

Інший додатковий капітал (в балансі підприємства) – це сума, що включає суми дооцінки необоротних активів, вартість безкоштовно отриманих підприємством активів та інші види додаткового капіталу.

Інші заохочувальні і компенсаційні виплати – до них належать винагороди за підсумками року, премії за спеціальними системами та інші виплати, не передбачені актами чинного законодавства чи генеральних і галузевих (регіональних) тарифних угод.

К

Капітал – накопичений шляхом збережень запас економічних благ, який залучається його власником в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходів (за *I. А. Бланком*).

Капіталізація – переведення новостворених доходів (чи їх частини) у капітал.

Капітальний бюджет – форма представлення фінансового плану капіталовкладень, що розробляється на етапі капітального будівництва, реконструкції і модернізації основних засобів, створення чи придбання інших необоротних активів; основні розділи: а) капітальні витрати на придбання необоротних активів; б) джерела надходження інвестиційних ресурсів.

Картковий рахунок – банківський рахунок, на якому обліковуються операції за платіжними картками.

Касові операції – операції підприємств між собою та з підприємцями і фізичними особами, пов'язані з прийманням і видачею готівкових грошових коштів.

Керуючий санацією – фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення санації боржника.

Коефіцієнт вибуття основних засобів – показник руху основних засобів, визначається як відношення вартості основних засобів, що вибули протягом року, до їхньої наявності на початок року.

Коефіцієнт дивідендних виплат – дивіденд на акцію, сплачений грошима, поділений на показник доходу на акцію. (Або як маса дивіденду, поділена на чистий прибуток до розподілу). Показує, яка частина доходу АТ була розподілена у вигляді дивідендів.

Коефіцієнти ліквідності – визначаються як відношення балансової вартості оборотних активів, згрупованих за мірою ліквідності до балансової вартості поточних зобов'язань підприємства. Призначені для оцінки платоспроможності підприємства і характеризують здатність підприємства своєчасно розраховуватись за своїми поточними зобов'язаннями залежно від стану ліквідності його активів.

Коефіцієнти оборотності капіталу – система показників фінансової (ділової) активності підприємства, що характеризують швидкість обертання капіталу за кількістю оборотів капіталу за період; визначаються співвідношенням доходів підприємства з вартістю капітальних ресурсів (всього капіталу чи його окремих складових елементів).

Коефіцієнт оновлення основних засобів – показник руху основних засобів, визначається як відношення вартості основних засобів, що введені в експлуатацію протягом року, до їхньої наявності на кінець року.

Коефіцієнти рентабельності (прибутковості) підприємства – система показників, що характеризують здатність підприємства до генерування прибутку; визначаються співвідношенням прибутку до всього інвестованого капіталу чи його окремих складових елементів.

Коефіцієнт співвідношення ринкової ціни акції та дохідності за нею (price/earnings ratio) – найважливіший показник інвестиційної привабливості акції, що характеризує період окупності вкладених в акцію коштів інвестора.

Комерційний кредит (товарний кредит) – короткотерміновий кредит, що надається продавцем (виробником) покупцеві у вигляді відстрочки оплати за продані товари (виконані роботи, надані послуги) або у вигляді авансової оплати у рахунок подальших поставок продукції.

Компенсаційний лізинг – різновид лізингової угоди, що передбачає можливість здійснення лізингових платежів у формі поставок продукції, яка виробляється з використанням об'єкта лізингу.

Комунальний податок – входить до складу місцевих податків і зборів. Об'єктом є розрахункова сума фонду оплати праці. Граничний розмір – 10 % від об'єкта оподаткування.

Консигнація – різновид зовнішньоекономічної комісійної операції, за якої постачальник (консигнант) відвантажує товар на склад торговельного підприємства (консигнатора) з дорученням щодо його реалізації. Розрахунки здійснюються лише після фактичної реалізації цього товару. Розглядається як один з різновидів комерційного (товарного) кредиту, найбільш фінансово безпечного для консигнатора.

Консолідована фінансова звітність – фінансова звітність, яка відображає фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці. При складанні консолідованої фінансової звітності підлягають виключенню: а) балансова вартість фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство і частка материнського підприємства в кожному дочірньому підприємстві; б) сума внутрішньогрупових операцій та внутрішнього групового сальдо; в) сума нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньо групових операцій.

Контроль – вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства з метою отримання вигод від його діяльності – згідно з чинними нормативними активами контроль забезпечується при володінні пакетом акцій, частка якого в статутному капіталі об'єкта інвестування перевищує 50 %.

Контрольні учасники – учасники спільної діяльності зі створенням юридичної особи (спільного підприємства), які здійснюють контроль за її діяльністю.

Користувачі фінансової звітності – фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Короткострокові кредити – всі різновиди позичкових коштів з терміном погашення до одного року.

Корпоративні права – право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), у т. ч. права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах.

Корпоративні цінні папери – цінні папери (акції, облігації), які емітуються підприємством.

Котирування – механізм визначення та фіксації ринкової ціни цінного папера.

Кредит – кошти та матеріальні цінності, які надаються резидентами або нерезидентами у користування юридичним або фізичним особам на визначений строк та під процент. Кредит розподіляється на фінансовий кредит, товарний кредит, інвестиційний податковий кредит та кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики.

Кредит банківський – (за визначенням Закону України «Про банки і банківську діяльність») – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми; основна форма фінансового кредиту у вигляді грошової позики на умовах повернення, строковості та платності.

Кредит фінансовий – (за визначенням Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств») – кошти, які надаються банком – резидентом або нерезидентом, кваліфікованим як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають статус небанківських фінансових установ, згідно з відповідним законодавством, а також іноземними урядами або його офіційними агентствами чи міжнародними фінансовими організаціями та іншими кредиторами-нерезидентами у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк, для цільового використання та під процент. Правила

надання фінансових кредитів встановлюються Національним банком України (стосовно банківських кредитів), а також Кабінетом Міністрів України (стосовно небанківських фінансових організацій) відповідно до законодавства.

Кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики – кошти, які залучаються юридичною особою-боржником (дебітором) від інших юридичних або фізичних осіб як компенсація вартості випущених (емітованих) таким дебітором облігацій або депозитних сертифікатів. Правила емісії (випуску), продажу та погашення (викупу) зазначених цінних паперів, а також вимоги до їх емітентів встановлюються відповідним законодавством.

Кредитний відсоток – сума, яка сплачується позичальником кредиту за користування позичковими коштами відповідно до визначеної кредитною угодою ставки відсотка.

Кредитний ризик – імовірність втрат однієї зі сторін – укладачів контракту про придбання фінансового інструмента внаслідок невиконання зобов'язання іншою стороною.

Кредитор (*в справі про банкрутство*) – юридична або фізична особа, яка має підтверджені належними документами грошові вимоги до боржника, в т.ч. вимоги з виплати заробітної плати, зі сплати податків та інших обов'язкових платежів тощо.

Кредитоспроможність – система умов, які визначають здатність підприємства залучати кредит в різних формах і виконувати всі пов'язані з цим фінансові зобов'язання у повному обсязі і у визначені строки.

Критерій – найбільш суттєві ознаки і характеристики, покладені в основу класифікації економічних явищ, здійснення фінансових оцінок.

Крос-курс – співвідношення курсу між двома валютами, яке визначається з їх курсів щодо третьої валюти.

Купонна ставка – відсоткова ставка, за якою сплачується купонний дохід власника облігації за визначений часовий період.

Курс емісії акцій – курс, за яким відбувається передплата на акції і залежить від сукупності факторів, в т.ч. від ринкового курсу акцій.

Л

Лізинг (фінансовий) – (за законом України «Про оподаткування прибутку підприємств») – господарська операція фізичної або юридичної особи, яка передбачає відповідно до договору фінансо-

вого лізингу (оренди) передання орендарю майна, що підпадає під визначення основного фонду, придбаного або виготовленого орендодавцем, а також усіх ризиків та винагород, пов'язаних з правом користування та володіння об'єктом лізингу.

Лізингова (орендна) операція – (за законом України «Про оподаткування прибутку підприємств») – господарська операція (крім операцій з фрахтування (чартеру) морських суден та інших транспортних засобів) фізичної чи юридичної особи (орендодавця), що передбачає надання основних фондів або землі у користування іншим фізичним чи юридичним особам (орендарям) за орендну плату та на визначений строк. Операції з лізингу (оренди) цілісних майнових комплексів державних підприємств регулюються відповідним законодавством. Лізингові (орендні) операції здійснюються у вигляді оперативного лізингу (оренди), фінансового лізингу (оренди), зворотного лізингу (оренди), оренди землі та оренди жилих приміщень.

Лізинг (оренда) вважається фінансовим, якщо лізинговий (орендний) договір містить одну з таких умов:

- об'єкт лізингу передається на строк, протягом якого амортизується не менше 75 відсотків його первісної вартості за нормами амортизації, визначеними статтею 8 цього Закону, та орендар зобов'язаний придбати об'єкт лізингу у власність протягом строку дії лізингового договору або в момент його закінчення за ціною, визначеною у такому лізинговому договорі;
- сума лізингових (орендних) платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує первісну вартість об'єкта лізингу;
- якщо у лізинг передається об'єкт, що перебував у складі основних фондів лізингодавця протягом строку перших 50 відсотків амортизації його первісної вартості, загальна сума лізингових платежів має дорівнювати або бути більшою 90 відсотків від звичайної ціни на такий об'єкт лізингу, діючої на початок строку дії лізингового договору, збільшеної на суму процентів, розрахованих, виходячи з облікової ставки Національного банку України, визначеної на дату початку дії лізингового договору на весь його строк;
- майно, яке передається у фінансовий лізинг, є виготовленим за замовленням лізингоотримувача (орендаря) та після закінчення дії лізингового договору не може бути використаним іншими особами, крім лізингоотримувача (орендаря), виходячи з його технологічних та якісних характеристик.

Для цілей оподаткування під терміном «строк фінансового лізингу» розуміється строк від дати передання майна лізингоотримувачу (орендарю) до дати набуття права власності на таке майно або здійснення останнього лізингового платежу лізингоотримувачем, залежно від того, яка подія сталася раніше. Незалежно від того, чи належить лізингова операція до фінансового лізингу відповідно до норм цього підпункту чи ні, сторони договору можуть визначити при укладенні договору таку операцію як оперативний лізинг без права подальшої зміни статусу такої операції до закінчення дії відповідного договору.

Ліквідатор – фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів у встановленому Законом порядку.

Ліквідаційна вартість необоротних активів – сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати після реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання, за вирахуванням витрат, пов'язаних з їх продажем (ліквідацією).

Ліквідність активів – характеристика окремих видів активів підприємства за їх здатністю до швидкого перетворення в грошову форму без суттєвих втрат своєї балансової вартості.

Ліквідність (платоспроможність) підприємства – це його здатність швидко продати активи з метою оплати своїх короткострокових зобов'язань. Оцінюється коефіцієнтами загальної, термінової і абсолютної ліквідності.

Ліміт каси – визначений підприємством максимальний залишок готівкових коштів (без урахування коштів на виплату заробітної плати) у касі підприємства на кінець робочого дня.

Лістинг – допуск цінного паперу, емітованого підприємством, до офіційного котирування (торгівлі) на фондовій біржі після ретельної оцінки її інвестиційних якостей; в процесі лістинга визначається категорія цінного паперу; процедуру лістингу здійснює спеціальний відділ фондової біржі.

Логістика – комплекс заходів з управління матеріально-технічним забезпеченням і товарно-матеріальними запасами на підприємстві, спрямований на оптимізацію руху сировини, матеріалів, продукції на всіх стадіях операційного циклу.

Ломбардна операція – операція фізичних чи юридичних осіб з отримання коштів від юридичної особи, кваліфікованої як фінансова установа згідно із законодавством України, під заставу товарів або валютних цінностей. Ломбардні операції є різновидом кредиту під заставу.

Ломбардний кредит – одна з форм банківського кредиту під заставу високоліквідних активів позичальника (здебільшого – цінних паперів).

М

Маса дивіденду – частина прибутку акціонерного товариства, яка спрямовується на сплату дивідендів акціонерам.

Маржинальний прибуток – різниця між виручкою від реалізації та змінними витратами. Це та сума коштів, яка спрямовується на покриття постійних витрат і на отримання прибутку. Цей показник використовується при проведенні аналізу доходів і витрат за методом точки беззбитковості.

Матеріальні витрати (в складі операційних витрат підприємства) – включають витрати на оплату сировини, основних і допоміжних матеріалів, комплектуючих, палива, електроенергії, послуг сторонніх організацій (сюди не входять витрати на придбання обладнання та інших матеріальних необоротних активів).

Материнське підприємство (холдинг) – підприємство, яке здійснює контроль над дочірніми підприємствами.

Меморіальний ордер – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (отримувача) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача.

Метод ефективної ставки відсотка (при веденні обліку фінансових інвестицій) – метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Методи амортизації – система способів нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів. Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в Україні визначені такі методи амортизації: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий.

Метод участі в капіталі – метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким інвестиція спочатку відображується за собівартістю, а потім коректується згідно зі зміною частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування. (Згідно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, звіт про прибутки і збитки відображує частку інвестора в результаті діяльності об'єкта інвестування.) Облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі здійснюється стосовно дочірніх і асоційованих підприємств.

Метод ФІФО (FIFO) – метод оцінки та відображення в обліку вартості запасів при їх вибутті (передаванні у виробництво), що базується на ціні перших за часом придбання їх партій (за принципом «перший прийшов – перший пішов»).

Мирова угода – одна з процедур, що застосовуються при провадженні судової процедури банкрутства; домовленість між боржником та кредитором (групою кредиторів) про відстрочку та (або) розстрочку платежів або припинення зобов'язання за угодою сторін (далі – прощення боргів).

Мінімальні орендні платежі – платежі, що підлягають сплаті орендарем протягом строку оренди (за вирахуванням вартості послуг та податків, що підлягають сплаті орендодавцю, і непередбаченої орендної плати), збільшені: для орендаря – на суму його гарантованої ліквідаційної вартості; для орендодавця – на суму його гарантованої ліквідаційної вартості.

Модель Дюпона (у фінансовому аналізі) – алгоритм, згідно з яким коефіцієнт рентабельності активів (капіталу) є добутком коефіцієнта рентабельності продукції та коефіцієнтом оборотності активів (капіталу).

Мораторій – зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію.

Н

Надзвичайна подія – подія чи операція в господарській діяльності, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, і не очікується, що вона буде повторюватись періодично або в кожно-

му наступному звітному періоді. Доходи і втрати від надзвичайних подій відокремлюються окремими статтями в фінансовій звітності підприємства.

Невідмовна орендна угода – орендна угода, яка може бути розірвана тільки: а) з дозволу орендодавця; б) якщо відбулася певна непередбачена подія; в) у разі укладання орендарем нової угоди про оренду цього самого активу або замість нього іншого аналогічного за призначенням активу з тим самим орендодавцем.

Негарантована ліквідаційна вартість – частина ліквідаційної вартості об'єкта оренди, отримання якої орендодавцем не забезпечується або гарантується лише пов'язаною з ним стороною.

Негрошові операції – операції, які не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів.

Незавершене будівництво – витрати, здійснені протягом звітного періоду, але віднесені до майбутнього виконання будівельного контракту за умови достатньої впевненості в їх відшкодуванні замовником.

Нематеріальні активи – немонетарні активи, які не мають матеріальної форми довгострокові вкладення в придбання об'єктів промислової та інтелектуальної вартості, а також інших майнових прав (на землю, на місце на біржі).

Немонетарні активи – всі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості.

Необоротні активи – активи, термін корисного використання яких більше одного року, або більше одного виробничого циклу (якщо останній перевищує один рік).

Непередбачена орендна плата – частина орендної плати, яка не зафіксована конкретною сумою та розраховується із застосуванням показників інших, ніж строк оренди (обсяг продажу, рівень використання, індекс інфляції та цін, ринкові ставки відсотка тощо).

Неплатоспроможність – нездатність підприємства погасити свої зобов'язання у передбачені строки.

Непрямі витрати – витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат економічно доцільним шляхом.

Непрямі податки – податки, які включаються до ціни товарів (робіт, послуг). Реальними платниками цих податків є покупці відповідних товарів, а їх платниками до бюджету – суб'єкти підпри-

емницької діяльності – продавці, яким надійшли відповідні суми в складі виручки від реалізації.

Нерозподілений прибуток (в балансі підприємства) – сума прибутку, реінвестованого в підприємство (сума нерозподілених збитків показується в дужках і відраховується при визначенні підсумку балансу).

Несистематичний ризик – сукупна характеристика фінансових ризиків, пов'язаних з внутрішніми факторами діяльності підприємства.

Несплачений капітал (в балансі підприємства) – сума заборгованості власників (учасників) по внескам до статутного капіталу (статутного фонду). Ця сума наводиться в балансі у дужках і відраховується при визначенні підсумку балансу

Неустойка – грошова сума, яку повинен заплатити учасник договору в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань, що впливають з договору.

Нормальна потужність підприємства – очікуваний середній рівень виробництва, який може бути досягнутий за звичайних умов діяльності з врахуванням запланованого обслуговування виробництва.

Ноу-хау – незахищені законом результати винаходів, прийоми та методи праці, конструкторські та технологічні розробки (незалежно від того, чи зафіксовані вони в письмовій формі).

О

Обачності принцип – принцип підготовки фінансової звітності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати зниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

Об'єднання підприємств – поєднання окремих підприємств в одну економічну одиницю внаслідок приєднання одного підприємства до іншого або внаслідок отримання контролю одним підприємством над чистими активами і діяльністю іншого підприємства.

Об'єкт витрат – продукція, робота, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат.

Об'єкт основних засобів – закінчений пристрій з усіма пристосуваннями і приладдям до нього або окремий конструктивно відокремлений предмет, призначений для виконання певних само-

стійних функцій чи відокремлений комплекс конструктивно відокремлених предметів (якщо певні функції окремими предметами і певна робота комплексом можуть виконуватись тільки у складі комплексу, а не самостійно).

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником коштів і підтверджує зобов'язання підприємства відшкодувати власнику її вартість у визначений термін з оплатою фіксованого відсотка (можуть бути у вигляді облігацій з дисконтом та облігацій з премією).

Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом одного року або одного операційного циклу, в тому числі запаси товарно-матеріальних цінностей, запаси готової продукції, незавершене виробництво.

Обслуговування боргу – процес виплати позичальником відсоткових платежів за кредитними та іншими фінансовими зобов'язаннями.

Однорідні товари (роботи, послуги) – товари (роботи, послуги), які не є ідентичними, мають подібні характеристики і складаються зі схожих компонентів, що дозволяє їм виконувати однакові функції та (або) бути взаємозамінними. Під час визначення однорідності товарів (робіт, послуг) беруться до уваги, зокрема, їх якість, наявність товарного знака, репутація на ринку, країна походження та виробник.

Онкольний кредит – кредит, що надається позичальнику без зазначення строку його використання (в межах короткострокового кредитування) і підлягає погашенню за першою вимогою кредитора. Розглядається як різновид контокорентного кредиту.

Операційна діяльність підприємства – основна діяльність підприємства, а також всі види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Операційний левередж – фінансовий механізм управління прибутком за рахунок оптимізації співвідношення постійних і змінних витрат.

Операційний прибуток – прибуток, отриманий від операційної діяльності підприємства.

Операційний цикл – часовий інтервал між придбанням запасів для здійснення діяльності і отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції.

Опціон – різновид біржової угоди з премією, яка сплачується за право (але не зобов'язання) продати чи придбати протягом визначеного терміну певний актив (товар, цінний папір, валюту) в обумовленій кількості і за заздалегідь визначеною ціною.

Оренда – угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку.

Орендна плата – грошова оплата права користування орендованим майном.

Орендна ставка відсотка – ставка відсотка, за якою теперішня вартість суми мінімальних орендних платежів та негарантованої ліквідаційної вартості дорівнює справедливій вартості об'єкта фінансової оренди на початок строку оренди.

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Основна заробітна плата – винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці. Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників і посадових окладів для спеціалістів і службовців.

Основні засоби – матеріально-майнові цінності, які підприємство утримує з метою їх використання у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам протягом тривалого періоду (більше одного року або одного операційного циклу, якщо він більший за рік) як в сфері матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері. В балансі підприємства відображають як власні, так і отримані на умовах фінансового лізингу об'єкти основних засобів та орендовані цілісні майнові комплекси.

П

Пайовий капітал (в балансі підприємства) – сума внесків членів спілок та інших підприємств, передбачена засновницькими документами. Рахунок та стаття балансу «Пайовий капітал» застосовуються кредитними спілками, колективними підприємствами (виробничими кооперативами), підприємствами споживчої кооперації та ін., в яких частина власного капіталу формується у вигляді пайових внесків.

Пеня – плата у вигляді процентів, нарахованих на суму податкового боргу (без урахування пені), що справляється з платника податків у зв'язку з несвоєчасним погашенням податкового зобов'язання (в тому числі по сплаті обов'язкових платежів і внесків). Нараховується за податковими зобов'язаннями в розмірі 120 % облікової ставки НБУ за кожен день прострочки обов'язкових платежів і податків.

Первісна вартість – історична (фактична) собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) необоротних активів.

Період окупності інвестицій – строк відшкодування вкладених інвестицій за рахунок чистого готівкового потоку від їх використання; в складі готівкового потоку при цьому враховують чистий прибуток, амортизацію та ліквідаційну вартість.

Підприємство – самостійний господарський статутний суб'єкт з правами юридичної особи, який здійснює виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою отримання прибутку.

Підприємство з іноземними інвестиціями – підприємство будь-якої організаційно-правової форми, іноземна інвестиція у статутному капіталі якого становить не менше 10 %.

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка визначеної суми коштів та їх переказу на рахунок одержувача.

Платіжне доручення – розрахунковий документ, який має форму розпорядження щодо списання визначеної суми коштів з рахунка платника та їх переказу на рахунок одержувача.

Платіжний календар – оперативний фінансовий план, який розробляється на місяць з розбивкою на декади або тижні, в якому визначають очікувані грошові потоки (надходження і видатки) за всіма напрямками їх надходження і використання та оцінюють залишок грошових коштів з метою забезпечення платоспроможності підприємства.

Платники податків – юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, а також фізичні особи, які мають статус суб'єктів підприємницької ді-

яльності чи не мають такого статусу, на яких, згідно з законами, покладений обов'язок утримувати та/або сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі), пеню та штрафні санкції.

Пов'язані сторони – це підприємства, стосунки між якими обумовлюють можливість однієї сторони контролювати іншу або здійснювати суттєвий вплив на прийняття фінансових і оперативних рішень іншою стороною (зокрема, при володінні пакетом акцій більше 20 %, при родинних відносинах власників).

Повного висвітлення (принцип) – принцип підготовки фінансової звітності, за яким звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі.

Податкова застава – спосіб забезпечення податкового зобов'язання платника податків, не погашеного у строк. Податкова застава виникає в силу закону. У силу податкової застави орган стягнення має право в разі невиконання забезпеченого податковою заставою податкового зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами у порядку, встановленому законом. Пріоритет заставодержателя на задоволення вимог із заставленого майна встановлюється відповідно до закону.

Податкова декларація, розрахунок – документ, що подається платником податків до контролюючого органу у строки встановлені законодавством, на підставі якого здійснюється нарахування та/або сплата податку, збору (обов'язкового платежу)

Податковий борг (недоїмка) – податкове зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), самостійно узгоджене платником податків або узгоджене в адміністративному чи судовому порядку, але не сплачене у встановлений строк, а також пеня, нарахована на суму такого податкового зобов'язання.

Податковий кредит – сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання зі сплати податку на додану вартість звітного періоду, визначена згідно з Законом. Сума податкового кредиту визначається, виходячи з суми ПДВ, сплаченого платником ПДВ при придбанні товарів, матеріалів, послуг тощо.

Податковий прибуток (збиток) – сума прибутку (збитку) визначена за правилами і нормами податкового законодавства.

Податок з реклами – стягується з усіх видів комерційних оголошень і повідомлень, що поширюються за допомогою засобів масової

інформації, афіш, плакатів, рекламних щитів, друкуються на спортивному одязі чи майні. Об'єктом оподаткування є вартість рекламних послуг.

Податок із власників транспортних засобів – розповсюджується на власників автомобілів, колісних тракторів, мотоциклів, яхт, суден парусних, човнів моторних і використовується на фінансування автомобільних доріг.

Податок на дивіденди – податок, що сплачується при виплаті (нарахуванні) дивідендів. Платником є емітент корпоративних прав. Сплачується у вигляді авансового внеску з податку на прибуток. На суму сплаченого податку на дивіденди зменшується сума податку на прибуток.

Податок на додану вартість (ПДВ) – непрямий податок, що включається до ціни реалізації товарів (робіт, послуг) і встановлюється у відсотках до оподаткованого обороту, який визначається згідно із чинним податковим законодавством. Для підприємств виробничої сфери оподатковуваним оборотом є реалізаційна вартість продукції (товарів, послуг) з включенням акцизного збору, без ПДВ.

Податок на нерухоме майно – прямий податок, який встановлюється у відсотках до вартості будівель, споруд, що перебувають у власності суб'єктів господарювання.

Податок на прибуток – прямий податок, який сплачують підприємства – суб'єкти господарської діяльності за рахунок прибутку і який обраховується за встановленою законодавством ставкою від суми прибутку, визначеного за правилами, встановленими податковим законодавством.

Подібні об'єкти основних засобів – об'єкти, які мають однакове функціональне призначення та однакову справедливую вартість.

Подія після дати балансу – подія, яка відбувається між датою балансу і датою затвердження керівництвом фінансової звітності, підготовленої для оприлюднення, яка вплинула або може вплинути на фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Подрібнення акцій (спліт) – один із прийомів диверсифікації акціонерного капіталу, який зводиться до випуску додаткових акцій без збільшення суми статутного акціонерного капіталу. Це зменшує номінальну вартість «старих» акцій.

Позовна давність – встановлений законодавством строк, протягом якого потерпіла сторона для захисту своїх прав може звернутися з позовом до суду.

Постійні витрати – непрямі витрати, що за загальним обсягом залишаються дещо незмінними при зміні обсягу виробництва.

Потенційно звичайні акції – фінансовий інструмент чи інший контракт, що може надавати право його власнику на отримання звичайних акцій.

Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язанням (в балансі підприємства) – сума довгострокових зобов'язань, яку належить сплатити протягом 12 місяців з дати балансу.

Поточні фінансові інвестиції (в балансі підприємства) – фінансові інвестиції на термін, що не перевищує одного року, які можуть бути вільно реалізованими в будь-який момент (крім еквівалентів грошових коштів).

Початок строку оренди – дата, яка настає раніше: дата підписання орендної угоди або дата прийняття сторонами зобов'язань щодо основних положень угоди про оренду.

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Прибуток підприємства до оподаткування – прибуток (збиток), отриманий від всіх видів діяльності підприємства: операційної (основної та іншої), фінансових та інших операцій.

Привілейовані акції – акції, власники яких мають право на отримання гарантованих фіксованих дивідендів. Розмір фіксованої дивіденду на привілейовані акції встановлюється при їх емісії.

Придбання – (за П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств») – об'єднання підприємств, в результаті якого покупець набуває контроль над чистими активами та діяльністю інших підприємств в обмін на передавання активів, прийняття на себе зобов'язань або випуск акцій.

Примітки до фінансових звітів – сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію і обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

Принцип «чистого залишку» – один з принципів визначення маси дивіденду. Ґрунтується на політиці фінансування за рахунок внутрішніх джерел.

Припинення діяльності – продаж або ліквідація діяльності, що є важливою складовою частиною підприємства (підрозділ, філія), активи та фінансові результати якої можуть бути окремо виділені з метою фінансової звітності.

Продаж товарів – будь-які операції, які передбачають передачу прав власності на такі товари, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передавання прав власності на такі товари за плату чи компенсацію, незалежно від термінів здійснення оплати чи компенсації, а також при безоплатному передаванні таких товарів. Не вважаються продажем операції з надання товарів у межах договорів комісії, схову (відповідального зберігання), доручення, інших цивільно-правових договорів, які не передбачають передавання прав власності на такі товари.

Проценти – плата за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані підприємству. Проценти – дохід кредитора, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора у вигляді плати за використання залучених на визначений строк коштів або майна.

До процентів включаються: плата за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит; плата за використання коштів, залучених у депозит; плата за придбання товарів у розстрочку. Проценти нараховуються у вигляді відсотків на основну суму заборгованості або у вигляді фіксованих сум. У разі коли залучення коштів здійснюється шляхом продажу облігацій, казначейських зобов'язань або ощадних (депозитних) сертифікатів, емітованих позичальником, сума процентів визначається шляхом нарахування відсотків на номінал такого цінного паперу, виплати фіксованої премії чи виграшу або шляхом визначення різниці між ціною розміщення та ціною погашення такого цінного паперу (сума дисконту).

Платежі за іншими цивільно-правовими договорами, незалежно від того, чи встановлені вони в абсолютних (фіксованих) цінах або у відсотках до суми договору або до іншої вартісної бази, не є процентами.

Процент доходу на акцію – сума дивіденду, яка сплачена по одній акції за рік, поділена на ринкову ціну акції.

Р

Резервний капітал (*в балансі підприємства*) – це сума резервів, створених за рахунок нерозподіленого прибутку відповідно до законодавства чи засновницьких документів (розмір щорічних відрахувань до резервного фонду для підприємств колективної форми власності – не менше 5 % чистого прибутку).

Реєстратор розрахункових операцій (РРО) – технічний засіб, призначений для реєстрації розрахункових операцій при здійсненні продажів за готівкові кошти, в якому реалізовані фіскальні функції (тобто здатність забезпечувати занесення, тривале зберігання у фіскальній пам'яті, багаторазове зчитування та неможливість зміни підсумкової інформації про обсяги готівкових розрахункових операцій)

Резиденти – юридичні особи та суб'єкти господарської діяльності України, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва), які створені та здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням на її території. Дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет, а також філії і представництва підприємств та організацій України за кордоном, що не здійснюють господарської діяльності. У податковому праві це особа, яка зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності в Україні або має постійне місце перебування в Україні.

Реінвестування – господарська операція, яка передбачає здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок доходу (прибутку), отриманого від інвестиційних операцій.

Ремітент – особа (підприємство або банк), що є власником (утримувачем) векселя.

Рентабельність – показник рівня прибутковості підприємства. Визначається як співвідношення прибутку підприємства до поточних витрат або до вартості активів, або до обороту з продажів у відсотках.

Реструктуризація податкового боргу – відстрочення або розстрочення сплати податкового боргу, накопиченого платником податків станом на встановлену Законом дату, а також його часткове списання.

Ринковий збір – належить до системи місцевих податків і зборів і сплачується юридичними та фізичними особами за торговельні місця (на ринках, в павільйонах) за кожен день торгівлі. Сплачується до початку реалізації. Розмір збору встановлюється залежно від ринку, його територіального розміщення, виду продукції, але не може перевищувати встановлених граничних розмірів.

Ринок товарів (робіт, послуг) – сфера обігу товарів (робіт, послуг), яка визначається виходячи з можливості покупця (продавця)

реально і без значних додаткових витрат придбати (продати) товар (роботу, послугу) на найближчій стосовно будь-якої зі сторін договору території.

Розпорядження майном боржника – система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження та ефективного використання майнових активів боржника та проведення аналізу його фінансового становища.

Розпорядник майна – фізична особа, на яку у встановленому Законом порядку покладаються повноваження щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника на період провадження у справі про банкрутство в порядку, встановленому Законом

Розрахунковий чек – розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банку-емітенту, в якому відкрито його відповідний рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Розробка – застосування підприємством результатів досліджень та інших знань для планування і проектування нових або значно вдосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем або послуг до початку їхнього серійного виробництва чи використання (витрати на дослідження і розробки включають до інших операційних витрат).

Роялті – платежі будь-якого виду, одержані у вигляді винагород (компенсацій) за використання або надання прав на використання прав інтелектуальної, в тому числі промислової власності (патентів, торгівельних марок, авторського права, програмних продуктів, за придбання будь-якого патенту, зареєстрованого знака на товари і послуги чи торгової марки, дизайну, секретного креслення, моделі, формули, процесу, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау) тощо). Для нерезидентів роялті є одним з видів пасивного прибутку з певними особливостями в оподаткуванні.

С

Самоокупність – здатність підприємства покривати свої поточні витрати за рахунок своїх доходів.

Санаційний прибуток – прибуток, який виникає внаслідок викупу підприємством власних корпоративних прав (акцій) за курсом,

нижчим за їх номінальну вартість (з їх подальшим анулюванням чи зниженням номінальної вартості), або при одержанні безповоротної фінансової допомоги від власників корпоративних прав, кредиторів та інших зацікавлених у санації підприємства осіб.

Санація підприємств – комплекс послідовних взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного, соціального характеру, спрямованих на виведення суб'єкта господарювання з кризи і відновлення або досягнення його прибутковості та конкурентоспроможності в довгостроковому періоді.

Санація – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

СВОТ-аналіз (SWOT) – система інтегрального аналізу підприємства; основним змістом є дослідження сильних і слабких сторін діяльності щодо внутрішніх факторів, а також позитивного і негативного впливу зовнішніх факторів.

СVP-аналіз – система факторного аналізу з оцінкою впливу на прибуток витрат, обсягів реалізації і цін; застосовується з метою ефективного управління прибутком.

Середньозважена вартість капіталу (WACC) – середня ціна, яку платить підприємство за використання всіх капітальних ресурсів; вираховується, виходячи з вартості капіталу, сформованого з різних джерел (відсоткові ставки, дивідендні ставки) та їх питомої ваги в сукупному капіталі.

Система раннього попередження і реагування – спеціальна інформаційно-управлінська система, яка сигналізує керівництву про потенційні ризики і загрози з боку зовнішнього і внутрішнього середовища.

Систематичний (ринковий) ризик – фінансовий ризик, пов'язаний зі змінами кон'юнктури фінансових ринків під впливом макроекономічних факторів.

Собівартість запасів – усі витрати на придбання, доставку, переробку запасів і приведення їх у стан, в якому вони перебувають.

Собівартість основного засобу – сума сплачених грошових коштів (або їх еквівалентів) або справедлива вартість інших форм компенсації за актив на час придбання або створення такого активу.

Собівартість продукції, робіт, послуг – виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на їх виробництво. Не включають у собівартість продукції витрати на збут, адміністративні витрати та інші операційні витрати.

Собівартість фінансової інвестиції – складається з ціни її придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат, пов'язаних з її придбанням. Фінансові інвестиції відображаються в обліку і звітності по собівартості.

Спільна діяльність – господарська діяльність, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними. Може вестись зі створенням або без створення юридичної особи. Облік результатів спільної діяльності без створення нової юридичної особи ведеться на окремому балансі одним з учасників за узгодженим дорученням інших.

Спільний контроль – розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди про ведення спільної діяльності.

Справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язань в результаті операції між поінформованими, зацікавленими та незалежними сторонами.

Справедлива ринкова ціна – ціна, за якою товари (роботи, послуги) передаються іншому власнику за умови, що продавець бажає передати такі товари (роботи, послуги), а покупець бажає їх отримати за відсутності будь-якого примусу, обидві сторони є взаємно незалежними юридично та фактично, володіють достатньою інформацією про такі товари (роботи, послуги), а також ціни, які склалися на ринку ідентичних (а за їх відсутності – однорідних) товарів (робіт, послуг).

Статутний капітал – зафіксована в засновницьких документах загальна вартість внесків власників (учасників) до капіталу підприємства. Для акціонерних товариств – зареєстрована вартість простих і привілейованих акцій.

Строк (термін) корисного використання (експлуатації) необоротних активів – очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватись підприємством або з їх використанням буде виготовлений очікуваний підприємством обсяг продукції.

Строк оренди – період дії невідмовної орендної угоди, а також період продовження цієї угоди, обумовлений на початку строку оренди.

Строковий банківський депозит – форма фінансового інвестування тимчасово вільних грошових активів підприємства на термін визначеного строку на умовах виплати встановленого банківського відсотка.

Структура заробітної плати – відсоткове співвідношення основної заробітної плати, додаткової оплати праці та інших заохочувальних і компенсаційних виплат.

Ставка оподаткування – використовується для обчислення суми податку і встановлюється у відсотках до об'єкта оподаткування або в грошовому вимірі на одиницю оподаткування.

Суборенда – угода про передавання орендарем орендованого ним об'єкта в оренду третій особі.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Суттєвий вплив – повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської та комерційної політики об'єкта інвестування без здійснення контролю цієї політики. За можливості здійснення суттєвого впливу сторони вважаються пов'язаними. Вони ведуть облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі. Свідченням наявності суттєвого впливу з боку контрольного учасника при веденні спільної діяльності може бути: а) представництво в раді директорів або іншому керівному органі, б) участь у прийнятті рішень, в) взаємообмін управлінським персоналом, г) забезпечення спільного підприємства необхідною технічною інформацією.

Т

Тезаврація прибутку – спрямування прибутку на формування власного капіталу підприємства. Відповідає обсягу чистого прибутку, який залишився у розпорядженні підприємства після сплати всіх податків, погашення банківських кредитів, нарахування дивідендів, благодійних та інших виплат з прибутку на користь третіх осіб.

Теперішня вартість (грошових потоків) – визначена шляхом зворотного перерахунку (дисконтування) вартість грошових надходжень і видатків майбутніх періодів.

Теперішня вартість зобов'язання – (П(С)БО 11 «Зобов'язання») – дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується,

буде необхідна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Технологічна структура капітальних вкладень – співвідношення витрат на будівельно-монтажні роботи, обладнання, інструмент та інвентар, інші капітальні роботи і витрати в загальному обсязі капітальних вкладень.

Товари (*в питаннях оподаткування прибутку*) – матеріальні та нематеріальні активи, а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення.

Товари (*в балансі підприємства*) – це товари, придбані підприємством для подальшого продажу.

Товарний кредит (комерційний кредит) – короткотерміновий кредит, що надається продавцем (виробником) покупцеві у вигляді відстрочки оплати (кінцевого розрахунку) за продані товари (виконані роботи, надані послуги) розрахунку на визначений строк та під процент. Здебільшого, оформляється переказним векселем. Товарний кредит передбачає передання права власності на товари (результати робіт, послуг) покупцю (замовнику) у момент підписання договору або в момент фізичного отримання товарів (робіт, послуг) таким покупцем (замовником), незалежно від часу погашення заборгованості.

Товарні знаки – позначення (у вигляді слів, окремих літер, символічних малюнків та інш.), які призначені для розміщення на товарах, їх упаковці або при їх рекламі для того, щоб відрізнити товари певного підприємства від однорідних. Товарні знаки реєструються у встановленому порядку.

Торгівля у розстрочку – господарська операція, яка передбачає продаж резидентом або нерезидентом товарів фізичним чи юридичним особам на умовах розстрочення кінцевого розрахунку, на визначений строк та під процент. Торгівля у розстрочку передбачає передавання товарів у розпорядження покупця в момент здійснення першого внеску (завдатку) з передаванням права власності на такі товари після кінцевого розрахунку. Правила торгівлі у розстрочку фізичним особам, які не є платниками податку на прибуток підприємств, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Точка беззбитковості – показник, що характеризує обсяг реалізації продукції, при якому виручка від реалізації продукції дорівнює витратам підприємства на її виробництво і реалізацію.

У

Участь в капіталі – володіння пакетом акцій в розмірі більше 25 %, що забезпечує реальну участь власника пакету акцій в управлінні підприємством, яке емітувало акції.

Ф

Факторинг – передавання права стягнення дебіторської заборгованості іншій особі (факторові) на узгоджених умовах.

Фіктивне банкрутство – свідомо помилкове оголошення підприємством про свою неспроможність з метою введення в оману кредиторів для одержання від них відстрочки (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або знижки сум кредитної заборгованості. Виявлені факти фіктивного банкрутства переслідуються в карному порядку.

Фінансова гарантія – (згідно з П(С)БО) – передбачене контрактом право позикодавця отримувати грошові кошти від гаранта і відповідно зобов'язання гаранта сплатити грошові кошти позикодавцеві, якщо позичальник не виконає своїх зобов'язань.

Фінансова діяльність – (згідно з П(С)БО) – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Фінансова звітність – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Фінансова оренда – (згідно з П(С)БО) – оренда, що передбачає передавання орендарю всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом користування та володіння активом. Оренда вважається фінансовою за наявності хоча б однієї з наведених нижче ознак: 1) орендар набуває права власності на орендований актив після закінчення строку оренди; 2) орендар має можливість та намір придбати об'єкт оренди за ціною, нижчою за його справедливую вартість на дату придбання; 3) строк оренди становить більшу частину строку корисного використання об'єкта оренди; 4) теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливую вартість об'єкта оренди.

Фінансове зобов'язання – це зобов'язання, яке є контрактним зобов'язанням: передавати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству або обмінювати фінансові інструменти з іншими підприємствами за умов, які є потенційно несприятливими.

Фінансове планування – процес розробки системи фінансових планів і планових (нормативних) показників по забезпеченню точної діяльності і потреб розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами і підвищенню ефективності його фінансової діяльності в майбутніх періодах.

Фінансові інвестиції (*в балансі підприємства*) – активи підприємства, які утримуються підприємством у вигляді вкладень в акції та інші дохідні цінні папери з метою отримання прибутку або інших вигод для інвестора (відсотків, дивідендів). Розподіляються на точні і довгострокові.

Фінансовий інструмент – будь-який контракт, згідно з яким одночасно збільшується фінансовий актив одного підприємства та фінансове зобов'язання або акціонерний капітал іншого підприємства.

Фінансовий контролінг – система регулярного контролю з концентрацією на пріоритетних напрямках фінансової діяльності підприємства, з виявленням відхилень фактичних результатів від передбачених та прийняття оперативних рішень, спрямованих на нормалізацію фінансової діяльності.

Фінансовий механізм підприємства – система реалізації фінансових методів і фінансових важелів управління фінансовими потоками і фінансовими відносинами підприємства

Фінансовий стан підприємства – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансово-господарських відносин підприємства; характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Фірмове найменування – позначення підприємства (фірми), що відрізняє його в господарському обороті від інших підприємств. Охороняється промисловим правом.

Фіскальна функція податків – мобілізація коштів податкових платежів на формування доходної частини державного і місцевих бюджетів та інших централізованих фінансових ресурсів

Форвардна угода (контракт) – містить зобов'язання продати (придбати) продукцію сезонного виробництва, цінні папери або валютні цінності у визначений строк в майбутньому з фіксуванням ціни реалізації на дату укладення (придбання) угоди. Розрахунки здійснюються: сезонної продукції – в строки, що перевищують 30 календ. днів від дати укладення угоди; цінних паперів і валютних цінностей – на дату їх реалізації. Премія за придбання ф'ючерсної

угоди сплачується при укладенні (придбанні) такої угоди. Відмова від угоди можлива лише за згодою іншої сторони.

Форфейтинг – спосіб фінансування (кредитування) зовнішньоекономічних операцій, який полягає в купівлі у підприємства-експортера права експортних вимог комерційним банком (форфейтером).

Франчайзинг – угода щодо придбання права на використання товарного знаку, ліцензії на технологію з набуттям права випуску продукції (послуг) за умови дотримання покупцем (франчайзиантом) стандартів якості, встановлених продавцем (франчайзером).

Ф'ючерсна угода (контракт) – містить зобов'язання продати (придбати) продукцію сезонного виробництва, цінні папери або валютні цінності у визначений строк в майбутньому з фіксуванням ціни реалізації на дату укладення (придбання) угоди. Розрахунки здійснюються на дату реалізації, при цьому сплачується і премія за придбання ф'ючерсної угоди. Відмова від угоди можлива лише за згодою іншої сторони.

Х

Хеджування – засіб зменшення фінансового підприємницького ризику шляхом його перекладання на інших суб'єктів та укладання протилежних операцій з різними видами біржових контрактів. Хеджування здійснюється в формі укладення ф'ючерсних та форвардних угод.

Холдингова компанія – господарський суб'єкт, який володіє контрольним пакетом акцій інших (одного чи більше) підприємств.

Ц

Цілісний майновий комплекс – об'єкт, сукупність активів якого забезпечує здійснення окремої господарської діяльності на постійній і регулярній основі. Цілісними майновими комплексами можуть бути в тому числі структурні підрозділи підприємства, які можуть бути в подальшому перереєстровані як самостійні підприємства.

Ціна «витрати плюс» – контрактна ціна, яка встановлюється як сума фактичних витрат та погодженого прибутку.

Ч

Частка меншості – частина чистого прибутку (збитку) та чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнському підприємству (прямо або опосередковано через інші дочірні підприємства).

Чек грошовий – документ стандартної форми, який використовується для отримання підприємством готівки з рахунків у банківських установах.

Чек розрахунковий – документ стандартної форми з дорученням чекодавця своєму банкові переказати кошти на рахунок пред'явника чека.

Чиста вартість реалізації запасів – очікувана ціна реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх виробництва і реалізацію.

Чиста вартість реалізації основного засобу – дохід від реалізації основного засобу, зменшений на суму витрат, пов'язаних з його реалізацією.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – сума дебіторської заборгованості (за якою вона включається до активів) після вирахування суми сумнівних та безнадійних боргів.

Чистий дохід від реалізації продукції – грошовий вираз вартості новоствореного продукту, що визначається як різниця між виручкою від реалізації і сумою непрямих податків, які включені в ціну реалізованої продукції, а також з вирахуванням суми наданих знижок, повернення проданих товарів та інших сум, що підлягають вирахуванню з доходу.

Чистий дохід від ліквідації – сукупність доходів, одержаних від ліквідації активу, зменшена на суму витрат, пов'язаних з його ліквідацією.

Чистий оборотний капітал підприємства – визначається різницею між балансовою вартістю оборотних активів і поточними зобов'язаннями на дату балансу.

Чистий прибуток – частина прибутку підприємства, що залишається після сплати податку на прибуток (та інших податків, джерелом сплати яких є прибуток).

Чисті активи – активи підприємства після відрахування його зобов'язань.

Чисті інвестиції в оренду – валові інвестиції в оренду за вирахуванням незаробленого фінансового доходу.

III

Штрафна санкція (штраф) – плата у фіксованій сумі або у вигляді відсотків від суми податкового зобов'язання (без урахування пені та штрафних санкцій), яка справляється з платника податків у

зв'язку з порушенням ним правил оподаткування, визначених відповідними законами.

Ю

Юридична особа – підприємство (організація), що за законом є носієм (від власного імені) певних прав і обов'язків, пов'язаних з володінням (повним господарським віданням) окремим майном, відповідає по своїм зобов'язанням цим майном і виступає в судових органах від свого імені.

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Законодавчі і нормативні акти

1. Господарський Кодекс України.
2. Закон України «Про аудиторську діяльність».
3. Закон України «Про банки та банківську діяльність».
4. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність».
5. Закон України «Про вексельний обіг в Україні».
6. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».
7. Закон України «Про господарські товариства».
8. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».
9. Закон України «Про заставу».
10. Закон України «Про інвестиційну діяльність».
11. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств».
12. Закон України «Про підприємництво».
13. Закон України «Про податок на додану вартість».
14. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків у національній та іноземній валюті».
15. Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами».
16. Закон України «Про режим іноземного інвестування».
17. Закон України «Про систему оподаткування».
18. Закон України «Про страхування».
19. Закон України «Про фінансовий лізинг».
20. Закон України «Про цінні папери і фондову біржу».
21. Закон України «Про Державний бюджет України на ____ рік».
22. Інструкція НБУ «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті» № 527 від 18.12.98 р. (зі змінами і доповненнями).
23. «Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті», затверджена постановою правління НБУ № 135 від 29.03.2001 р.
24. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг): Затверджено наказом № 47 Державного комітету промислової політики України від 2 лютого 2001 р.

25. «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затверджено постановою Правління НБУ № 72 від 19.02.2001р.
26. Положення «Про операції банків з векселями» Затверджене постановою Правління НБУ від 28 травня 1999 р. № 258.
27. «Положення про порядок складання річного фінансового плану державним підприємством», затверджено наказом Мініекономіки України № 277 від 25.12.2000.
28. «Положення про порядок складання та затвердження річного фінансового плану господарського товариства, у статутному фонді якого понад 50 % акцій належать державі», затверджено наказом ФДМУ № 343 від 21.02.2002 р.
29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».
30. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс».
31. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати».
32. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів».
33. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 «Звіт про власний капітал».
34. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби».
35. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи».
36. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси».
37. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість».
38. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання».
39. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції».
40. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти».
41. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда».
42. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід».
43. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».
44. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств».

45. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток».
46. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність».
47. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів».
48. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 24 «Прибуток на акцію».
49. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».
50. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації», затверджено Мінфіном та ФДМУ N 49/121 від 26.01.2001 р.
51. «Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій», затверджено наказом Мінфіну України №247 від 21.04.2003 р.
52. «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства», затверджені Наказом Міністерства економіки України № 10 від 17.01.2001 р.
53. Наказ Державної податкової адміністрації України «Про затвердження форми декларації про прибуток підприємства та Порядку її складання».

Навчальна література

1. Аранчій В. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – К.: Професіонал, 2004. – 265 с.
2. Фінансова діяльність підприємств: Підручник. / Бандурка О. М., Коробов М. Я., Орлов П. І., Петрова К. Я. – К.: Либідь, 2002. – 384 с.
3. Білик М.Д. Управління фінансами державних підприємств. – К.: Знання, 1999. – 312 с.
4. Білик М. Д., Бабяк Н. Д., Семенюк О. Б. Фінанси підприємств: Навч. посіб. К.: Центр «Методика-інформ», 2003. – 201 с.
5. Білик М. Д. Фінансовий план державного підприємства // Фінанси України, 2003. – № 7 – С. 60-67

6. Бочаров В. В. Корпоративные финансы. – СПб: Питер, 2001. – 256 с.: ил. – (Серия «Ключевые вопросы»).
7. Брігхем Е. Основи фінансового менеджменту. /Пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с.
8. Буряк П. Ю., Беркита К. Ф., Ярема Б. П. Податкова система: теорія і практика застосування активних методів навчання. – К.: Професіонал, 2004. – 171 с.
9. Ван Хорн Дж. К. Основи управління фінансами. / Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 789 с.
10. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством.: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 504 с.
11. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: КІОС, 2001. – 416 с.
12. Гривківська О. В. Збірник задач та тестів з дисципліни «Фінанси підприємств». – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. – 99 с.
13. Єфимова О. В. Финансовый анализ. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Бухгалтерский учет, 1998. – 320 с. (Библиотека журнала «Бухгалтерский учет»).
14. Іванова Н. Ю. Аналіз беззбитковості виробництва: теорія та практика. – К.: Лібра, 2002. – 71 с.
15. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2001. – 148 с.
16. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 512 с., ил.
17. Ковалева А. М., Лапуста М. Г., Скамай Л. Г. Финансы фирмы: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 416 с.
18. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування. – К.: ЦУЛ, 2003 – 224 с.
19. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій – К.: КНЕУ, 2001. – 580 с.
20. Мельник В. М., Грицаєнко І. А., Івашина О. С. Оподаткування підприємницької діяльності: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2003. – 160 с.
21. Нікбахт Е. Гроппеллі А. Фінанси. /Пер. з англ. – К.: Основи, 1993. – 383 с.
22. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 1999. – 164 с.

23. Патрін М. О., Завгородній А. Г. Фінанси підприємств: Підручник. – Л.: ЛБІ НБУ, 2003. – 223 с.
24. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: Підручник. – Т.: Економічна думка, 2001. – 454 с.
25. Романенко О. Р. Фінанси: Підручник. – К.: ЦНЛ, 2004. – 307 с.
26. Основы корпоративных финансов / Росс С. и др. Пер. с англ. – М.: Лаборатория Базовых Знаний, 2000. – 720 с. ил.
27. Савчук В. П. Финансовый менеджмент предприятия: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций. – К.: Максимум, 2001. – 600 с.
28. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
29. Суторміна В. М., Федосов В. М, Рязанова Н. С. Фінанси зарубіжних корпорацій. Навч. посіб. К.: Либідь, 1993. – 247 с.
30. Тарасюк Г. М., Шваб Л. І. Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. К.: Каравела, 2003. – 412 с.
31. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
32. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
33. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: Навч.-метод. посіб. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 206 с.
34. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред., проф. А. М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 571 с., іл.
35. Фінанси підприємств: Навч. посіб. / За ред. Г. К. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с.
36. Фінанси підприємств: Навч. посіб. / І. В. Зятковський. – К.: 2003.
37. Фінанси підприємств: тести, задачі, методичні рекомендації: Навч. посіб. / за ред. В. З. Потій. – К.: КНЕУ, 2005. – 244 с.
38. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. / За ред. Г. К. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 496 с.
39. Финансы предприятий: Учебник. / Под ред. Каличиной. – М.: ЮНИТИ, 1998. – 413 с.
40. Хенферт З. Техника финансового анализа / Пер. с англ. – М.: Аудит: ЮНИТИ, 1996. – 663 с.
41. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посіб. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2002. – 360 с.

42. Ченг Ф. Ли, Д. Й. Финнерти. Финансы корпораций: теория, методы и практика. / Пер. с англ. – М.: ИНФРА, 2000. – 686 с.
43. Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. Финансы предприятий. – М.: ИНФРА, 1998. – 343 с.
44. Шило В. П., Верхоглядова Н. І., Ільїна С. Б. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 216 с.
45. Фінанси підприємств (за модульною системою навчання): теоретично-практ. посіб. / Шило В. П., Ільїна С. Б., Боровська С. С., Барабанова В. В. – К.: Професіонал, 2006. – 288 с.

Періодичні видання

«Урядовий кур'єр», «Голос України», «Інвестиційна газета», «Ділова Україна», «Бізнес» з тематичними додатками, «Галицькі контракти» з тематичними додатками, «Баланс» з тематичними додатками, «Бухгалтерський облік і аудит» з тематичними додатками, «Фінанси України», «Економіка України», «Економіст».

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Тема 1. СУТНІСТЬ І ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ.....	5
Тема 2. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ТА КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВ.....	14
Тема 3. ГРОШОВІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ... ..	33
Тема 4. ГРОШОВІ ПОТОКИ, ДОХОДИ І ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВ.....	51
Тема 5. ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	74
Тема 6. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ	89
Тема 7. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ	111
Тема 8. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ	131
Тема 9. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ	142
Тема 10. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ.....	157
Тема 11. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	169
Тема 12. САНАЦІЯ І БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВ	190
ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ.....	210
ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	257

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Ніна Миронівна ЛЮБЕНКО

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Керівник видавничих проєктів – *Б. А. Сладкевич*
Редактор – *Н. П. Манойло*
Коректор – *С. С. Савченко*
Дизайн обкладинки – *Б. В. Борисов*

Підписано до друку 30.04.2009. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 16.5.
Наклад 1000 прим.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006